เพลงพื้นบ้าน : กรณีศึกษาชาวมอญบางขันหมาก ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

ปริญญานิพนธ์
ของ
ระพีพร แก้วพลอย

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา
ตุลาคม 2551

เพลงพื้นบ้าน : กรณีศึกษาชาวมอญบางขันหมาก ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

ปริญญานิพนธ์
ของ
ระพีพร แก้วพลอย

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา
ตุลาคม 2551
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

เพลงพื้นบ้าน : กรณีศึกษาชาวมอญบางขันหมาก ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

บทคัดย่อ

ของ

ระพีพร แก้วพลอย

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา
ตุลาคม 2551

ระพีพร แก้วพลอย. (2551). *เพลงพื้นบ้าน : กรณีศึกษาชาวมอญบางขันหมาก ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี.* ปริญญานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควมคุม: รองศาสตราจารย์กาญจนา อินทรสุนานนท์, รองศาสตราจารย์ ดร.มานพ วิสุทธิแพทย์.

การศึกษาเพลงพื้นบ้านของขาวมอญบางขันหมาก ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ในครั้งนี้ เป็นการวิจัยโดยใช้หลักวิชามานุษยดุริยางควิทยาในการศึกษาโดยมีจุดมุ่งหมายดังนี้

1.เพื่อศึกษาเพลงพื้นบ้านของชาวมอญและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง บ้านบางขันหมาก ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

2.เพื่อศึกษาวิเคราะห์เพลงพื้นบ้าน ของชาวมอญบางขันหมาก ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

โดยมีวิธีการวิจัยคือเริ่มศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา แถบบันทึกเสียง แถบบันทึกภาพเคลื่อนไหว ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ จดบันทึกและเข้าร่วมสังเกตการณ์ บันทึกทำนองเพลงของชาวมอเป็นโน้ตสากล ผลการวิจัยสรุปได้ว่า

1. ชาวมอญบางขันหมากในปัจจุบันยังรักษาวัฒนธรรม ประเพณี และเอกลักษณ์ต่างๆ ของตนไว้อย่างเหนียวแน่น ยังคงใช้ภาษามอญพูดเป็นภาษาพื้นบ้าน มีการสวดมนต์ไหว้พระเป็นสำเนียงภาษามอญ ยังรักษาเอกลักษณ์การแต่งกาย การมวยผมแบบมอญในสตรีชาวมอญผู้สูงอายุและยังคงรักษาจารีตประเพณีความเชื่อต่างๆ ของตนไว้อย่างดี ชาวมอญบางขันหมากจะมีประเพณีต่างๆที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ ไม่เหมือนกับที่อื่น ตรงที่ จะมีการทำบุญและร่วมทำกิจกรรมร้องรำทำเพลงกันในแต่ละประเพณีที่เกิดขึ้น โดยประเพณีและความเชื่อที่มีเพลงพื้นบ้านมาเกี่ยวข้องนั้นมีอยู่หลายประเพณีและความเชื่อ ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีการเลี้ยงผีประเพณีการรำผีโรง ประเพณีออกพรรษา ความเชื่อเรื่องผี และความเชื่อเรื่องจุกโก๊ะ แกละ โดยนางปัทมา ขำดี เป็นผู้สืบทอดที่ยังมีชีวิตอยู่ และยังสามารถจดจำเพลงพื้นบ้านของชาวมอญบางขันหมากได้มากที่สุด

2. จากการศึกษาวิเคราะห์เพลงพื้นบ้านของชาวมอญบางขันหมาก จำนวน 11 เพลง พบว่าเพลงพื้นบ้านชาวมอญบางขันหมาก มีความยาวไม่มาก เพลงที่สั้นที่สุดมีความยาว 5 ห้องเพลง และเพลงที่ยาวที่สุดมีความยาว 28 ห้องเพลง มีการแบ่งท่อนเป็นแบบ สองท่อน และท่อนเดียว รวมทั้งเพลงที่มีสร้อยเพลง มีการเคลื่อนที่ของทำนองไม่มากนัก ช่วงเสียงของบทเพลงส่วนใหญ่จะมีช่วงเสียงปานกลาง เพลงส่วนใหญ่ มีลักษณะจังหวะที่มีความเร็วปานกลาง

FOLK MUSIC : A CASE STUDY OF “MON” PEOPLE AT BANG KHAN MAHK SUBDISTRICT MUANG DISTRICT LOPBURI PROVINCE

AN ABSTRACT

BY

RAPEEPORN KAEWPLOY

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the

Master of Arts Degree in Ethnomusicology

at Srinakharinwirot University

October 2008

Rapeeporn Kaewploy. (2008). *Folk Music : A Case Study of "MON" People at Bang Khan Mahk Subdistrict, Muang Districy, Lopburi Province*. Master thesis, M.F.A. (Ethnomusicology). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Assoc.Prof Kanchana Intarasunanont, Assoc.Prof Manop Wisuttipat.

This ethnomusicological research on "Folk Music: A Case Study of "Mon" People at Bang Khan Mahk Subdistrict, Muang District, Lopburi Province" was aimed to:

1. study the folk music and relevant culture of "MON" people at Bang Khan Mahk Subdistrict, Muang District, Lopburi Province;
2. analyze the folk music of the "Mon" people.

Data were gathered from published sources, audio- and video-recordings, interviews and observation. The music melody of "Mon" people was transcribed into western notation. The results of the study were as follows:

The "Mon" people of Bang Khan Mahk still firmly preserved their culture, tradition and uniqueness. The "Mon" dialect was used throughout the whole community. The Buddhist prayers were also in the "Mon" dialect. They wore clothes unique to the "Mon" tradition. Elderly "Mon" women tied their hair into a bun. The "Mon" people strongly upheld their tradition and beliefs. Unlike other ethnic groups, the "Mon" people of Bang Khan Mahk made merits, sang , danced and did various activities together in each festival. The tradition and beliefs which incorporated folk music include Songkran Festival, offering sacrifices to spirits, Rum Pee Rhong, the festival at the end of the Buddhist Lent, beliefs about spirits, gathering children's hair into topknots. The living person handing all the tradition and beliefs down to the next generation was Mrs. Pattama Khamdee who could remember most folk songs of Bang Khan Mahk very well.

The analysis of 11 folk songs of Bang Khan Mahk revealed that the songs were not very long. The shortest song was 5 bars long, and the longest song was 28 bars long. They were in one or two parts. The songs with chorus did not vary much in tune. The sound intervals range in most songs were at the average level. The rhythms in most songs were at the average speed.

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ ผู้วิจัยต้องขอกราบขอบพระคุณผู้ที่ให้ความช่วยเหลือทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์กาญจนา อินทรสุนานนนท์ และ รองศาสตราจารย์ ดร.มานพ วิสุทธิแพทย์ คณะกรรมการควบคุมการทำปริญญานิพนธ์ ซึ่งเป็นครูผู้ให้ความรู้ คำปรึกษา คอยชี้แนะ ตรวจแก้ข้อบกพร่องต่างๆและให้กำลังใจ ความเมตตา จนปริญญานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ประทีป เล้ารัตนอารีย์ และรองศาสตราจารย์ ดร. สุชาติ แสงทอง กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติมที่ให้ความเมตตาและเสียสละเวลาเป็นกรรมการสอบปริญญานิพนธ์พร้อมทั้งให้ข้อคิดเห็นและคำแนะนำที่เป็นประโยชน์

ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เฉลิมพล งานสุทธิ และอาจารย์สุรศักดิ์ จำนงสาร ครูผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ในระดับปริญญาโท ให้คำปรึกษา และคำแนะนำต่างๆมาโดยตลอด

ขอขอบคุณคุณป้าปัทมา ขำดี ที่เมตตาถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาอันล้ำค่า ให้ผู้วิจัยได้ศึกษา และขอขอบคุณชาวบ้านบางขันหมาก จังหวัดลพบุรีทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือในการให้ข้อมูลวิจัย

ขอขอบคุณพระปัญญาวุฒิ วุฑฺฒิโก ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดอัมพวัน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประทุม ศรีรักษา และผู้ช่วยศาสตราจารย์ กิรณา เกี๋ยสกุล ที่ให้คำแนะนำและช่วยเหลือจนปริญญานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อศิริพงษ์ คุณแม่ทัศนา แก้วพลอย ผู้เลี้ยงดู อบรมสั่งสอน มอบแรงกายแรงใจ แรงสติปัญญาจนลูกสำเร็จการศึกษา ได้รับขุมทรัพย์ทางปัญญาอันมีค่ายิ่งในชีวิต ขอบคุณคุณอธิป ชวลิตสิทธิกุลที่ให้กำลังใจ และช่วยเหลือในการจัดทำปริญญานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบคุณบุคคลอันเป็นที่รัก ที่ให้คำแนะนำ กำลังใจ และกำลังทรัพย์ มาโดยตลอด

บุญกุศลที่เกิดจากการทำปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ขอมอบแด่ท่านผู้มีส่วนรวมในงานวิจัยครั้งนี้ ให้สุขภาพแข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ประสบแต่ความเจริญยิ่งๆขึ้นไป

ระพีพร แก้วพลอย

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	**บทนำ**	1
	ภูมิหลัง	1
	ความมุ่งหมายของการวิจัย	4
	ความสำคัญของการวิจัย	4
	ขอบเขตของการวิจัย	5
	ข้อตกลงเบื้องต้น	5
	นิยามศัพท์เฉพาะ	6
2	**เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง**	9
	เอกสารที่เกี่ยวข้อง	10
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	11
3	**วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า**	23
	การศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูล	23
	การรวบรวมข้อมูล	24
	การศึกษาข้อมูล	24
	การวิเคราะห์ข้อมูล	24
	อุปกรณ์และเครื่องมือ	25
4	**เพลงพื้นบ้านชาวมอญบางขันหมาก**	26
	ประวัติความเป็นมาของชาวมอญบางขันหมาก	26
	ประวัติแม่เพลง	29
	สภาพโดยทั่วไปของชาวมอญบางขันหมาก	31
	สภาพแวดล้อม และสภาพบ้านเรือนในปัจจุบัน	32
	จำนวนประชากรและครัวเรือน	34
	การศึกษาและการใช้ภาษามอญ	35
	ศาสนสถานที่ตั้งอยู่ในชุมชนมอญบางขันหมาก	36
	วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับเพลงพื้นบ้าน	41
	วิถีชีวิตและความเป็นอยู่	41
	วัฒนธรรมการแต่งกาย	43
	ภาษามอญ	49

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
4 (ต่อ)	อาชีพ……..	51
	ศาสนา……	56
	ประเพณีและความเชื่อ……..	57
	เพลงพื้นบ้าน.....	86
	เพลงเพลงเรียกผีสุ่มปลา ผีทะนาน หรือผีนางกวัก.....	86
	เพลงเชิญผีสุ่มปลา ผีทะนาน หรือผีนางกวัก……...	88
	เพลงส่งผีสุ่มปลา ผีทะนาน หรือผีนางกวัก…… …….	90
	เพลงเรียกผีลิงลม……..	92
	เพลงกล่อมเด็ก…… ……..	93
	เพลงโซ๊ะละ……	94
	เพลงรจนา…….....	96
	เพลงฟานฟี่……	97
	เพลงโมรา……	98
	เพลงกล่อมบ่อน……..	99
	เพลงบางขันหมาก หาดทราย……	101
	การวิเคราะห์เพลงพื้นบ้าน.....	102
	เพลงเพลงเรียกผีสุ่มปลา ผีทะนาน หรือผีนางกวัก.....	102
	เพลงเชิญผีสุ่มปลา ผีทะนาน หรือผีนางกวัก……	105
	เพลงส่งผีสุ่มปลา ผีทะนาน หรือผีนางกวัก……..	109
	เพลงเรียกผีลิงลม……	112
	เพลงกล่อมเด็ก…… ……..	116
	เพลงโซ๊ะละ……	122
	เพลงรจนา…….....	127
	เพลงฟานฟี่……	135
	เพลงโมรา……	140
	เพลงกล่อมบ่อน……..	145
	เพลงบางขันหมาก หาดทราย……	153

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ **หน้า**

5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ..... 161

บรรณานุกรม..... 169

ภาคผนวก..... 174

ประวัติย่อผู้วิจัย..... 178

บัญชีตาราง

ตาราง		หน้า
1	จำนวนหมู่บ้านและประชากรในตำบลบางขันหมาก.....	35
2	เจ้าอาวาส และปีที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสของวัดอัมพวัน.....	37
3	เจ้าอาวาส และปีที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสของวัดโพธิ์ระหัต.....	38
4	เจ้าอาวาส และปีที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสของวัดกลาง.....	39
5	เจ้าอาวาส และปีที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสของวัดราษฎร์ศรัทธาทำ.....	40
6	ความเชื่อเรื่องการตัดผมในแต่ละวันของชาวมอญบางขันหมาก.....	83

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ **หน้า**

1 แผนที่ของจังหวัดลพบุรี....28
2 ภาพของนางปัทมา ขำดี..... 29
3 แผนที่ตำบลบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี..... 31
4 ภาพบ้านเรือน 33
5 สภาพแวดล้อมในชุมชน..... 34
6 ภาพวัดอัมพวัน 37
7 ภาพวัดโพธิ์ระหัต..... 38
8 ภาพวัดกลาง..... 39
9 ภาพวัดราษฎร์ศรัทธาทำ 40
10 แสดงความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของชาวมอญบางขันหมาก.....42
11 แสดงวิถีชีวิตการทำมาหากินของชาวมอญบางขันหมาก 42
12 การแต่งกายของเด็กชายชาวมอญ.....43
13 การแต่งกายของเด็กชายชาวมอญ 44
14 การแต่งกายของเด็กหญิงชาวมอญ บางขันหมาก 44
15 แสดงการแต่งกายของผู้สูงอายุหญิง..... 45
16 การแต่งกายของผู้สูงอายุชายชาวมอญ บางขันหมาก..... 45
17 แสดงฮะเหลี่ยงโซ่ก และอะน่ดโซ่ก (ปิ่นปักผม)..... 46
18 แสดงชาวบ้านมอญบางขันหมาก ที่ปัจจุบันยังนิยมมวยผมอยู่..... 46
19 แสดงการทำอิฐมอญ ของชาวบางขันหมาก..... 53
20 แสดงโรงทำอิฐมอญ ของชาวบางขันหมาก..... 53
21 ภาพชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์..... 55
22 ภาพชาวบ้านบางขันหมากตักบาตรในวันสงกรานต์..... 59
23 ภาพชาวบ้านร่วมกันก่อพระเจดีย์ทราย พร้อมกันที่วัดอัมพวัน..... 60
24 ภาพชาวบ้านร่วมกันก่อพระเจดีย์ทราย พร้อมกันที่วัดอัมพวัน..... 60
25 การละเล่นทอยทะบ้าทอย ในงานประเพณีสงกรานต์.....61
26 การละเล่นทอยสะบ้าบ่อน ในงานประเพณีสงกรานต์.....62
27 การละเล่นมอญซ่อนผ้า..... 62
28 การละเล่นเข้าผีลิงลม..... 63
29 การละเล่นเข้าผีลิงลม..... 63

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ **หน้า**

30 การละเล่นเข้าผีสุ่มปลา..... 64
31 การละเล่นเข้าผีสุ่มปลา..... 64
32 เครื่องเซ่นไหว้ผี ในพิธีการเลี้ยงผี..... 65
33 ผู้ทำพิธีทำการเรียกวิญญาณผีบรรพบุรุษ..... 66
34 เรือจำลองที่ใช้ลอยในแม่น้ำ..... 66
35 การปั้นแป้งเป็นตัวตายตัวแทนให้ผีแขก..... 67
36 แสดงโต้ง (คนนำพิธี) จะนำเรือลงน้ำ..... 67
37 ทำการลอยเรือส่งคนไปให้โดยใช้แป้งปั้นเป็นตัวตายตัวแทน..... 68
38 แสดงภาพตุ๊กตาแป้งปั้นที่ใส่ลงไปในเรือ..... 68
39 ร่างทรงกำลังเตรียมอุปกรณ์ในพิธีกรรม..... 70
40 อุปกรณ์ในพิธีกรรม.....70
41 แข่งขันการโยนสะบ้าโดยสมมุติจากหยวกกล้วยนำมาพันผ้า.....72
42 ร่างทรงเมียน้อยเล่นทอยลูกข่าง..... 72
43 ร่างทรงเมียน้อย เมียหลวงถือผ้าไว้คนละ 1 ผืน..... 73
44 ร่างทรงของผีโรงกำลังโยนมะพร้าวเสี่ยงทาย..... 73
45 ร่างทรงยิงธนูล่าสัตว์..... 74
46 หญิงที่เป็นลูกหลานในตระกูลหาบกล้วย.....74
47 ร่างทรงใช้ไม้ขอบังคับช้าง..... 75
48 วิญญาณผีคนในตระกูลออกจากร่างทรง.....76
49 แสดงการเทศน์มหาชาติของชาวมอญที่วัดอัมพวัน.....77
50 การแสดงของเด็กชาวมอญในชุด “กัณฑ์กุมาร”..... 77
51 ยุวชนไทยรามัญวัดอัมพวันลพบุรี ตั้งแถวเตรียมเดินขบวน..... 78
52 วันแห่รูปหลวงปู่ทอกรัก สุวรรณสาโร..... 78
53 เสาเอกของบ้านที่มีผีเรือนอยู่..... 83
54 ภาพพ่อแม่กำลังทำการโกนผมให้ลูก.....85
55 เด็กชายชาวมอญบางขันหมาก ไว้ผมโก๊ะ.....85
56 การร้องเพลงเรียกผีสุ่มปลาในประเพณีสงกรานต์..... 87
57 เสาหงส์มอญ..... 89
58 รูปปั้นหงส์ในวัดมอญ..... 89

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ **หน้า**

59 การร้องเพลงในการละเล่นผีสุ่มปลา..... 91

60 การร้องเพลงในการละเล่นผีลิงลม..... 91

61 ชาวบ้านชาวมอญ มาร้องรำทำเพลงกันในงานบุญ..... 95

62 การละเล่นรำวง ของชาวมอญบางขันหมาก..... 99

63 การละเล่นสะบ้าบ่อน ที่มีร้องเล่นเพลง “กล่อมบ่อน”..... 100

บทที่ 1
บทนำ

ภูมิหลัง

ดนตรีมีบทบาทต่อมนุษย์นับตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน เป็นศิลปะที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการในด้านอารมณ์และจิตใจ ดนตรีไม่ใช่ของแปลกใหม่สำหรับมนุษย์เรา มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่ได้อยู่นิ่ง

จากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ก็ย่อมทำให้สังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเช่นกัน ดนตรีที่ถูกนำไปใช้ในสังคมแต่ละท้องถิ่นจึงมีบทบาทที่แตกต่างกันออกไป โดยลักษณะของดนตรีที่ถูกถ่ายทอดออกมานั้น จะขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของที่นั้นๆด้วย มีผลทำให้ดนตรีมีความแตกต่างกันไปในทุกสมัยและทุกสังคม

จุดเริ่มต้น ของดนตรีโดยทั่วไปของสังคมมนุษย์ อาจเริ่มต้นด้วยการปรบมือ กระทืบเท้า ตลอดจนการใช้อวัยวะส่วนต่างๆของร่างกาย รวมทั้งการเปล่งเสียงซึ่งเป็นกิริยาอาการที่มนุษย์สามารถแสดงออก โดยมีลักษณะอารมณ์แบบต่างๆเป็นตัวชี้กำหนด อาทิ อารมณ์ที่เกิดจากความรัก ความเศร้า ความสุข ความสมหวัง ความผิดหวัง ความ พึงพอใจ ความโกรธ และความเหงา เป็นต้น อารมณ์ในลักษณะดังกล่าวนี้ ล้วนเป็นพื้นฐานของการแสดงออกทางดนตรีของมนุษย์ ที่สื่อความหมายทางอารมณ์และความรู้สึกซึ่งต่อมาได้สร้างสรรค์พัฒนาอย่างต่อเนื่องมาเป็นลำดับ ดนตรีเป็นสิ่งที่ทำให้จิตใจ เบิกบานร่าเริงแจ่มใส ที่ใดมีเสียงดนตรี ที่นั่นจะเต็มไปด้วยไมตรีจิตมิตรภาพ ปราศจากความวุ่นวายสับสน และยังช่วยผ่อนคลายอารมณ์ได้อีกด้วย มนุษย์ประดิษฐ์เสียงต่างๆที่เกิดจากธรรมชาติให้เป็นเสียงดนตรี โดยนำมาเรียบเรียงด้วยความประณีตบรรจง เกิดเป็นเสียงเพลงอันไพเราะที่มีอิทธิพลต่ออารมณ์เป็นอย่างมาก สัญชาตญาณการดนตรี มีอยู่ในตัวมนุษย์ทุกคน แม้แต่ทารกก็ยังพอใจและชอบเสียงเพลง ซึ่งเห็นได้จากเพลงเห่กล่อม (Cradle Songs) ที่มีอยู่ด้วยกันทุกชาติทุกภาษา บทบาทของดนตรียังมีอิทธิพลต่อสังคมมนุษย์ แม้แต่ทหาร ก็ยังใช้เสียงเพลงเป็นเครื่องปลุกปลอบหรือเร้าใจให้ประชาชนเกิดความรักชาติบ้านเมือง ผู้ใดก็ตามเมื่อได้ฟังดนตรีแล้วจะได้รับความรื่นเริงบันเทิงใจ ดนตรีจึงไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ บทเพลงของทุกชนชาติ จึงถือได้ว่าเป็นมรดกของโลก (สมศักดิ์ สร้อยระย้า. 2538 :1-2)

ดนตรีและการขับร้องเพลง เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมมนุษย์ ไม่ว่าชนชาติใดเผ่าใดยุคสมัยใดต่างมีลักษณะเฉพาะของตนสืบต่อกันมา โดยเกิดขึ้นจากแรงบันดาลใจในการดำเนินชีวิตในสังคม แม้ว่าชาติที่เกิดขึ้นภายหลังชาติอื่นๆ ดังเช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ก็มีเพลงแจ๊ซ (JAZZ) ซึ่งเป็นเพลงพื้นเมืองที่มีกำเนิดของการเล่าเรื่องของการทำงาน และยังมีเพลงสวดของคนผิวดำในปลายศตวรรตที่ 19 (ปราณี วงษ์เทศ. 2525 : 26-27) เช่นเดียวกับเพลงพื้นบ้านของไทย ที่มาจากวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ชี้ให้เห็นและยังบอกถึงความเป็นท้องถิ่นและความเป็นชาติของตน ทั้งยังเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างค่านิยมที่ดีในชุมชน รวมถึงสะท้อนให้

เห็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในแต่ละท้องถิ่น แต่ละชาติในเรื่องต่าง เช่น วิถีการดำรงชีวิต ความเชื่อ ประเพณี ภาษา เครื่องดนตรี และอื่นๆ (พรรณราย คำโสภา. 2542 : 2)

จึงกล่าวได้ว่า เพลงพื้นบ้านเป็นมรดกทางวัฒนธรรมไทยอย่างหนึ่งที่ให้คุณค่าแก่มนุษย์ทั้งด้านจิตใจและสังคม และยังทำให้ชุมชนนั้นๆมีความภาคภูมิใจในความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

จังหวัดลพบุรี ก็เป็นอีกจังหวัดหนึ่งในภาคกลางที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีวัฒนธรรมที่หลากหลาย เนื่องจากมีชุมชนของคนไทยหลายเชื้อชาติ หลายกลุ่มชน เช่น กลุ่มชนชาวไทยพวน กลุ่มชนลาวแง้ว กลุ่มชนชาวมอญบางขันหมาก และกลุ่มชนชาวไทยเบิ้ง เป็นต้น (ศศิธร สมัยกุล. 2547 : 3) ซึ่งกลุ่มชนเหล่านี้ล้วนมีวัฒนธรรมที่เป็น เอกลักษณ์ของตน

มอญ เป็นชาติที่เคยเป็นอาณาจักรใหญ่ และมีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านวัฒนธรรมชาติหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยรับเอาวัฒนธรรมอินเดียเข้ามา มอญจึงมีบทบาทในการถ่ายทอดวัฒนธรรมอินเดียแก่ชาติอื่นๆในภูมิภาคนี้ เช่น พม่า ไทย ลาว

ชาวมอญจะพบได้ในประเทศไทยและพม่าเท่านั้น จากหลักฐานการสำรวจของพม่าเมื่อปี 1931 พบว่า มีคนเชื้อสายมอญอยู่ 337,000 คน จากคนพม่าทั้งหมด 13,169,000 คน คนที่พูดและใช้ภาษามอญมีถึง 97 % ชาวพม่าเรียกมอญมาก่อน หลายศตวรรษว่า ตะเลง (Talaing หรือ Taleng) ชาวมอญมักไม่ชอบให้ใครเรียกว่า ตะเลง และ มุน (Mon) ปัจจุบันเรียกว่า รามัญ (Raman) (สุจริตลักษณ์ ดีผดุง. 2538 : 7)

ชาวมอญอพยพเข้ามาสู่ประเทศไทยหลายครั้งด้วยกัน เมื่ออพยพเข้ามาแล้วได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯพระราชทานยศศักดิ์ที่อยู่อาศัย และโปรดให้เข้ารับราชการทำมาหากินและปกครองกันเองในหมู่ชาวมอญด้วยกัน การอพยพที่สำคัญมีถึง 7 ครั้งด้วยกัน สมัยอยุธยา 5 ครั้ง คือในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา (พ.ศ.2112-2113) สมัยสมเด็จพระนเรศวร (2133-2148) สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (2173-2198) สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (2199-2231) และสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์ (2275-2301) ต่อมาในครั้งที่ 6 สมัยกรุงธนบุรี (2317) ครั้งที่ 7 สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และอพยพย่อยๆเข้ามาแต่ไม่มีการบันทึกไว้ การเข้ามาในสมัยอยุธยานั้น ได้รับพระราชทานถิ่นที่อาศัยบริเวณชานเมือง สมัยธนบุรี ให้อยู่ที่ปากเกร็ด นนทบุรี และที่สามโคก ปทุมธานี สมัยพระพุทธเลิศหล้านภาลัยให้ไปอยู่ที่สมุทรปราการหลังจากนั้นจึงค่อยแยกย้ายอพยพไปทำมาหากินยังถิ่นใกล้เคียงเมื่อถิ่นเดิมแออัด ซึ่งในแต่ละครั้ง ไม่มีหลักฐานกล่าวถึงที่ลพบุรี ซึ่งมอญลพบุรีน่าจะมาจากสถานที่ดังกล่าวอีกทีหนึ่ง (พระปัญญาวุฒิ วุฑฺฒิโก. 2550 : 6-7)

หมู่บ้านมอญบางขันหมาก ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี เป็นหมู่บ้านมอญขนาดใหญ่ตั้งอยู่สองฟากฝั่งลำน้ำลพบุรี ห่างจากตลาดเมืองลพบุรีไปทางทิศตะวันตกประมาณ 3 กิโลเมตร โดยสรุปข้อมูลเบื้องต้นที่เกี่ยวกับหมู่บ้านมอญบางขันหมาก ได้ดังนี้คือ

1. เป็นหมู่บ้านมอญที่ตั้งขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ และอาจจะตั้งถิ่นฐานใกล้เคียง พ.ศ.2393 (ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) เพราะมีหลักฐานว่า วัดโพธิ์ระหัต ซึ่งเป็นวัดสำคัญของหมู่บ้านมอญบางขันหมาก เป็นวัดที่สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2393

2. ชุมชนมอญบ้านบางขันหมาก เป็นชุมชนมอญที่อพยพมาจากชุมชนมอญอื่นๆ ที่ตั้งขึ้นมาก่อน ในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เช่น อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี จากบ้านบางระกำ อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากบ้านโพธิ์ข้าวผอก ตำบลบางมัญ อำเภอเมืองสิงห์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี เป็นต้น (ภูธร ภูมะธน. 2530 : 6)

จังหวัดลพบุรีมีกลุ่มชนชาติพันธุ์ต่างๆ อาศัยอยู่เป็นอันมาก อาทิชาวมอญหรือชาวรามัญ ที่ตำบลบางขันหมาก ในเขตอำเภอเมืองลพบุรี ชาวไทยพวนที่อำเภอบ้านหมี่ และใกล้เคียง ชาวไทยเบิ้งที่บ้านโคกสลุงอำเภอพัฒนานิคม พวกลาวหล่มที่บ้านท่าแค บ้านถนนใหญ่ ในเขตอำเภอเมืองลพบุรี เป็นต้น กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เหล่านี้ได้อาศัยอยู่ร่วมกับชาวไทย ในจังหวัดลพบุรีด้วยความสมานฉันท์มาช้านาน กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ดำรงชีวิตด้วยวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและสงบ ตั้งหน้าทำมาหากิน ไม่เคยสร้างปัญหาหนักใจให้แก่องค์กรทางด้าน การบริหารของจังหวัดลพบุรีเลย นอกจากนั้นกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวยังสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองไว้เป็นได้อย่างดี เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมหลายหลากของพวกเขา ได้กลายเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของจังหวัดลพบุรี อาทิผ้าทอมัดหมี่ และส้มฟักของชาวไทยพวนอำเภอบ้านหมี่ การไว้ผมโก๊ะของเด็กชายหญิงชาวมอญที่บ้านบางขันหมาก ซึ่งอยู่ใกล้กับตลาดท่าโพธิ์ ตลาดใหญ่แห่งหนึ่งในตัวจังหวัดลพบุรี เป็นต้น

ชาวมอญบางขันหมากในปัจจุบัน ยังรักษาวัฒนธรรมประเพณีและเอกลักษณ์ต่างๆของตนไว้อย่างเหนียวแน่น ยังคงใช้ภาษามอญพูดเป็นภาษาพื้นบ้าน มีการสวดมนตร์ไหว้พระเป็นสำเนียงภาษามอญ ยังรักษาเอกลักษณ์การแต่งกาย การมวยผมแบบมอญในชาวมอญผู้หญิงที่สูงอายุ และยังคงรักษาจารีตประเพณีความเชื่อต่างๆของตนไว้อย่างดี เยาวชนมอญบ้านบางขันหมากในปัจจุบัน มีการดำเนินชีวิตเหมือนคนไทยทั่วไป มีการศึกษาที่สูงขึ้น มีสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจที่ดีขึ้น นิยมเทคโนโลยีสมัยใหม่ เปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมตามสมัยนิยม แต่ก็คงอยู่ในกรอบทางสังคม ตามจารีตประเพณีแบบมอญของตนไว้ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนมีการดำเนินชีวิตผสมผสานกับสังคมไทยยุดใหม่ ได้อย่างกลมกลืน

นางปัทมา ขำดี เป็นชาวรามัญ หรือมอญมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของชาติมอญเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะมีความรักและความภาคภูมิใจในมรดกวัฒนธรรมของชาติพันธุ์มอญ มีความพยายามในการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชน จึงเรียนรู้ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษไว้อย่างต่อเนื่อง กระทั่งมีความสามารถร้องเพลงมอญได้อย่างไพเราะ รำทะแยมอญ และรำมอญ 12 ท่าได้อย่างอ่อนช้อยสวยงาม นางปัทมา ขำดี มีความเข้าใจในความจำเป็นของการสืบสานวัฒนธรรมให้กับเยาวชนเพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมชาติพันธุ์ นางปัทมาจึงเต็มใจที่จะถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักเรียนและเยาวชนในท้องถิ่นที่เข้ามาขอความรู้ อีกทั้งยังพยายามชักนำให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมอยู่เสมอ โดยเข้าไปมีส่วนร่วมทำกิจกรรมให้กับชมรมเยาวชนมอญตำบลบางขันหมาก

นอกจากนี้นางปัทมา ยังร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชาวมอญในงานบุญ งานประเพณีหรืองานสังคมที่เชิญไปร่วมงาน เช่นทำบุญผีโรงใหญ่ งานสงกรานต์ งานศพ งานประจำปีของจังหวัด เป็นต้น

ดังนั้นในการทำการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษาเพลงพื้นบ้านของชาวไทยมอญ ที่เป็นเพลงประกอบพิธีกรรม และ เป็นเพลงประกอบการละเล่น ที่ปัจจุบันยังปรากฏให้เห็นและมีการสืบทอด อยู่ในตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี โดยผ่านการถ่ายทอดจากนางปัทมา ขำดี เพื่ออนุรักษ์และสืบทอดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเหล่านี้เอาไว้ไม่ให้เลือนหายไปตามกาลเวลา อยู่คู่กับจังหวัดลพบุรี และประเทศไทยสืบไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1.เพื่อศึกษาเพลงพื้นบ้านของชาวมอญและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง ชาวมอญบางขันหมาก ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

2.เพื่อศึกษาวิเคราะห์เพลงพื้นบ้าน ของชาวมอญบางขันหมาก ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

ความสำคัญของการวิจัย

เพลงพื้นบ้านของชาวมอญบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี เป็นวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดแบบมุขปาฐะตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพลงพื้นบ้านมีความผูกพันกับชีวิตของชาวบางขันหมากเป็นอย่างมาก เพราะเป็นส่วนหนึ่งในวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อต่างๆของชุมชน เรียกได้ว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวมอญบางขันหมากที่ยังคงเหลืออยู่

การทำวิจัยเรื่องเพลงพื้นบ้านของชาวมอญบางขันหมากนี้ จะทำให้ทราบถึงบทบาทและความสำคัญของเพลงพื้นบ้าน ในฐานะที่เป็นสื่อสะท้อนคุณค่าวัฒนธรรมของท้องถิ่น นอกจากนี้แล้วการวิเคราะห์เพลงพื้นบ้านจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจศึกษาเพลงพื้นบ้านของชาวมอญบางขันหมาก และเป็นแนวทางในการศึกษาของอนุชนรุ่นหลังต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

1. การศึกษาวิเคราะห์ในครั้งนี้ จะศึกษาเฉพาะเพลงเพลงพื้นบ้าน ของชาวมอญบางขันหมาก ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

2. ผู้วิจัยมุ่งเน้นศึกษาเพลงพื้นบ้านของชาวมอญบางขันหมาก ที่ยังใช้เล่นอยู่ในปัจจุบัน โดยจะศึกษาจำนวน 11 เพลงดังนี้

2.1 เพลงเรียกผีสุ่มปลา ผีทะนาน หรือผีนางกวัก

2.2 เพลงเชิญผีสุ่มปลา ผีทะนาน หรือผีนางกวัก

2.3 เพลงส่งผีสุ่มปลา ผีทะนาน หรือผีนางกวัก

2.4 เพลงเรียกผีลิงลม

2.5 เพลงกล่อมเด็ก

2.6 เพลงโชะละ

2.7 เพลงรจนา

2.8 เพลงฟานฟี่

2.9 เพลงโมรา

2.10 เพลงกล่อมบ่อน

2.11 เพลงบางขันหมาก หาดทราย

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ในการวิเคราะห์เพลงแต่ละบทเพลง ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์จาก ทำนองร้อง เป็นหลัก

2. บทเพลงพื้นบ้านที่นำมาวิเคราะห์ จะบันทึกเป็นโน้ตสากล โดยเปรียบเทียบกับระดับเสียงมาตรฐานสากล หรือให้ใกล้เคียงมากที่สุด และใช้กุญแจซอล (G Clef) เป็นกุญแจประจำหลัก

นิยามศัพท์เฉพาะ

ชาวรามัญ หมายถึง ชาวไทยเชื้อสายมอญ

บางขันหมาก หมายถึง ชื่อตำบลหนึ่ง ในอำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

อะโก่มมอญ หมายถึง การเชิญชาวมอญเข้ามารวมกัน

หงส์ หมายถึง สัญลักษณ์ประจำชนชาติมอญ

เพลงเรียกผี หมายถึง ชื่อเพลงพื้นบ้านเพลงหนึ่ง ที่ประกอบอยู่ในตอนต้นของการละเล่น " เข้าผี"

เพลงเชิญผี หมายถึง ชื่อเพลงพื้นบ้านเพลงหนึ่ง ที่ประกอบอยู่ในการละเล่นเข้าผี โดยจะร้องก็ต่อเมื่อร้อง เพลงเรียกผี เสร็จสิ้น และมีผีเข้ามาประทับร่างคนเข้าทรงแล้ว

เพลงส่งผี หมายถึง ชื่อเพลงพื้นบ้านเพลงหนึ่ง ที่ประกอบอยู่ในการเล่น "เข้าผี" โดยจะร้องเมื่อเสร็จสิ้นการละเล่นดังกล่าว และร้องเมื่อต้องการส่งผีกลับไป

เพลงระบำ หมายถึง เพลงพื้นบ้านที่มีการร้องโต้ตอบระหว่างชายหญิง ท่วงทำนองคล้ายๆกับเพลงฉ่อย

ทอยสะบ้า หมายถึง การละเล่นชนิดหนึ่งของชาวมอญ ถือว่าเป็นเกมกีฬาอย่างหนึ่งที่สร้างความสามัคคีให้กับชาวมอญบางขันหมาก

นิ่น หมายถึง ผ้านุ่งของผู้หญิง มีลวดลายสวยงามกว่าของผู้ชาย

เกลิด หมายถึง ผ้านุ่งของผู้ชาย

เกลิดฮะเหลิ่น หมายถึง ผ้าผืนยาว ใช้นุ่งเวลาออกงาน

อะน่ดโซ่ก หมายถึง โลหะรูปตัว U คว่ำ ใช้เป็นปิ่นปักผม

ฮะเหลี่ยงโซ่ก หมายถึง โลหะรูปปีกกาแนวนอน เป็นเครื่องประดับไม่ให้มวยผมหลุด

แหมะเกวี่ยปาวซ่ก หมายถึง เครื่องประดับ ที่เอาไว้รัดมวยผม

หยาดโด๊ด หมายถึง ผ้าสไบที่เอาไว้ห่มไหล่

ตอมกะล่ก หมายถึง ผู้ที่เป็นต้นผี

รำผีโรง หมายถึง พิธีกรรมที่ชาวมอญทุกตระกูลต้องรักษาและปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานานและเชื่อว่าถ้าทำแล้วจะนำความสุข ความเจริญรุ่งเรืองมาสู้ทุกคนในครอบครัว

ผีโรง หมายถึง วิญญาณของผู้ก่อตั้งวงตระกูลนั้นๆ

อะโง่ อา จา หมายถึง ไหว้ครู

ย๊ะ เมิน โหน๊ก กะโหล๊ก ฮ้อย หมายถึง เชิญผีบ้าน

อา โกลม ตอม กะ โหล๊ก เดน นาน ตาง หมายถึง เรียกต้นตระกูลหรือจุดเทียนชัย

โก๊ก ฮะ เออะ หล่าน ฮะ กะ หมายถึง ลูกสะใภ้เชิญลูกหลานของตระกูล

ทอย ฮะ เน๊ะ หมายถึง ทอยสะบ้า

บ๊อก กะ รัว หมายถึง ทอยลูกข่าง

ฮะ เจ่อ จาน หมายถึง ชนไก่
ฮะ เจิ่ม ชะ เปี่ย หมายถึง ชนมะพร้าว
โบ๊ะ โน๊ะ หมายถึง ยิงธนู
เกี่ยง ป๊าด หมายถึง หาบกล้วย
ฮะ เจี่ย เจิน หมายถึง เลี้ยงช้าง
อะ ลอง พอง หมายถึง เลิกพิธี (ค้ำเรือ)

กรอบแนวคิดในการวิจัย
เพลงพื้นบ้าน : กรณีศึกษาชาวมอญบางขันหมาก ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

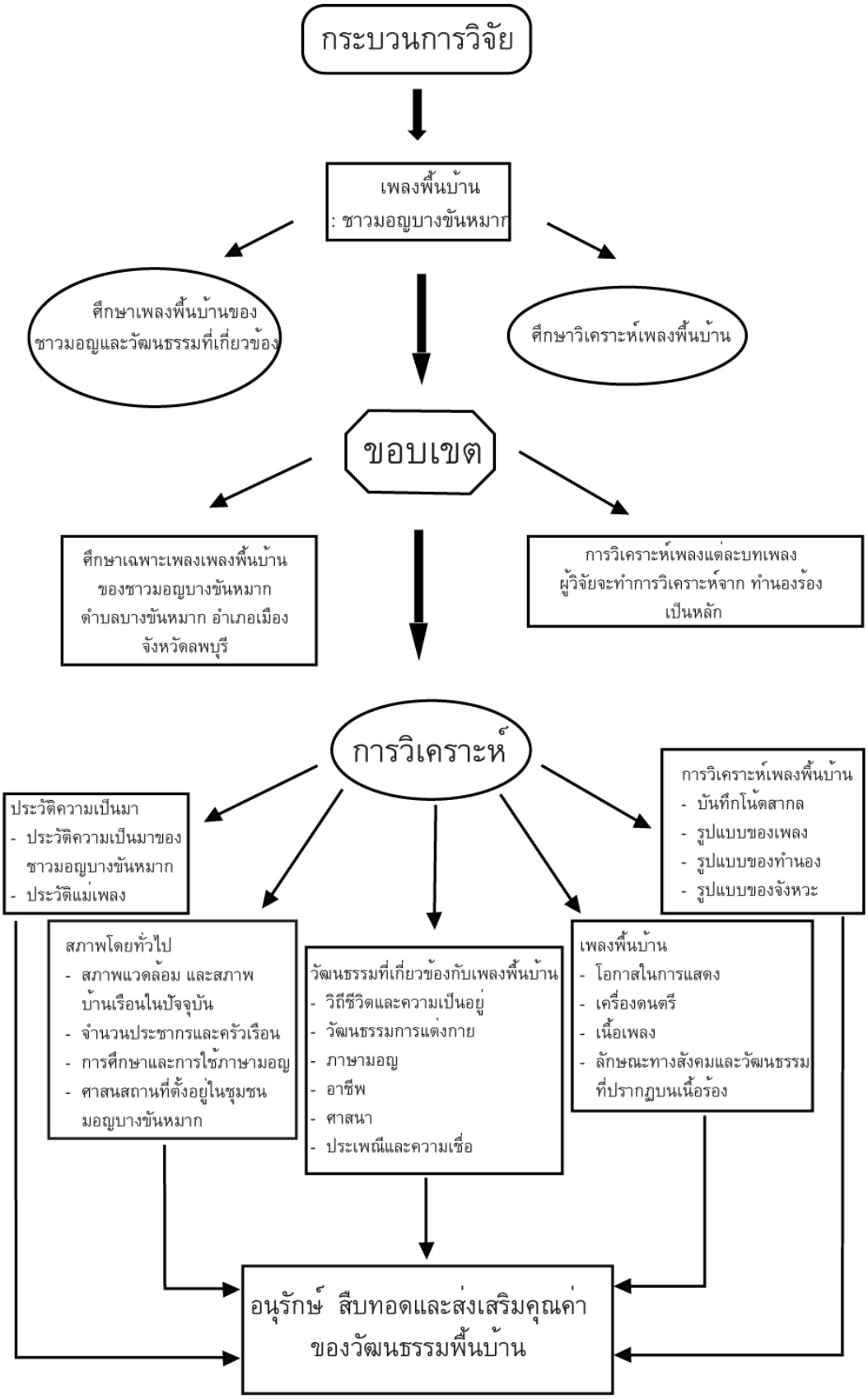

บทที่ 2
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย โดยอาศัยแหล่งข้อมูลต่างๆ ดังนี้

1.เอกสารและตำราวิชาการที่เกี่ยวข้อง

2.งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. เอกสารและตำราวิชาการที่เกี่ยวข้อง

นักวิชาการการศึกษาส่วนราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 746) ได้ให้ความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” ว่า วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่ทำให้เกิดความเจริญงอกงามและเป็นวิถีชีวิตของหมู่คณะ ในพระราชบัญญัติวัฒนธรรม พุทธศักราช 2485 หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และความมีศีลธรรมอันดีของประชาชน ทางวิทยาการ หมายถึงพฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่คณะสร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้และจากกันและกัน และร่วมใช้กันในหมู่คณะ

สุพัตรา สุภาพ (2540 : 34-38) ที่ได้กล่าวถึงความหมายของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม มีความหมายครอบคลุมไปถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ประกอบไปด้วย ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ประเพณี วิทยาการ กฎหมาย ศีลธรรมและทุกสิ่งทุกอย่าง ที่ได้คิดและกระทำในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม วัฒนธรรมมีทั้งประเพณี ที่เป็นวัฒนธรรมวัตถุ และเป็นองค์การ องค์พิธีการ องค์มิติ ลักษณะของวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ ซึ่งต้องมีการถ่ายทอดไว้เป็นมรดกทางสังคม เป็นวิถีชีวิต หรือแบบการดำรงชีวิต และเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ สามารถปรับปรุงให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ที่เปลี่ยนแปลงได้ เพลงพื้นบ้านจัดเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม องค์วัตถุไม่มีรูปร่าง ใช้ภาษาที่เปล่งเสียงร้องออกมา เป็นสื่อในการบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ เพลงพื้นบ้านถ่ายทอดโดยการเรียนรู้จากครูเพลงรุ่นก่อนๆสืบทอดกันมา เนื้อหาของเพลงยังสามารถบ่งบอกถึงวิถีชีวิตของคนในยุคต่างๆ และสามารถปรับปรุงให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ปัจจุบันได้อีก

ซึ่งสอดคล้องกับศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี (2532 : 1-22) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรม ในหนังสือ วัฒนธรรมกับการพัฒนา มีเนื้อหาสรุปได้ว่า วัฒนธรรม คือ พลังของปัญญา ซึ่งเป็นรากฐานของสังคม เศรษฐกิจ การเมืองของชุมชน ซึ่งได้มาจากการเลือกสรรกลั่นกรอง ลองใช้ และถ่ายทอด ด้วยการปฏิบัติสืบทอดต่อเนื่องกันมา วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้สังคมเข้มแข็ง ซึ่งมีคุณลักษณะที่สำคัญ 8 ประการดังนี้

1. มีความหลากหลายกระจายอำนาจ
2. กระจายรายได้ และสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ
3. ส่งเสริมศักดิ์ศรีของชุมชน
4. มีความบูรณาการ
5. สร้างความประสานสอดคล้องและความสมดุลที่ยั่งยืน
6. มีการพัฒนาจิตใจ และจิตวิญญาณอันลึกซึ้ง
7. ส่งเสริมความเข้มแข็งทางสังคม
8. เป็นการผดุงศีลธรรมของสังคม

นอกจากนี้ยังมีเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเพลงพื้นบ้านที่น่าสนใจ และสามารถนำมาเป็นแนวทางในการศึกษา ได้ ดังเช่น มนตรี ตราโมท (2540 : 52) ได้ให้ความหมายของเพลงพื้นเมืองว่า เป็นเพลงของชาวบ้านในท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นจะมีการร้องเล่นที่แตกต่างกันออกไป ตามสภาพของท้องถิ่นนั้นๆ นิยมเล่นกันในงานเทศกาลต่างๆ หรืองานที่มาร่วมรื่นเริงกัน หรือแม้ในขณะที่ทำงาน และยามว่างจากการทำงาน ในทำนองเดียวกัน กระทรวงศึกษาธิการ (2522 : 130-132) ก็ได้อธิบายลักษณะของเพลงพื้นเมืองว่า เป็นเพลงที่มีทำนองง่ายๆ ถ้อยคำภาษาที่ใช้เป็นคำไทยแท้เรียบง่าย แต่ฟังแล้วกินใจ เข้าใจได้ทันที คำพูดโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง อาจมีถ้อยคำหยายคายบ้าง แต่ถือเป็นโวหารของศิลปิน เครื่องประกอบจังหวะนั้น ในขั้นแรกก็เป็นเพียงการปรบมือ ต่อมาจึงนำเครื่องดนตรีบางอย่างเข้ามาประกอบ เช่น ฉิ่ง ฉับ และกลอง เป็นต้น เพลงพื้นเมืองในภาคกลางแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. เพลงที่เล่นตามเทศกาล เช่น เพลงพวงมาลัย เพลงเหย่ย เพลงเรือ เพลงสักวา
2. เพลงที่เล่นตามฤดูกาล เช่น ฤดูเกี่ยวข้าว ได้แก่ เพลงเกี่ยวข้าว เพลงสงฟาง ฤดูน้ำหลาก เช่น เพลง เรือ เป็นต้น
3. เพลงทั่วไป เล่นไม่จำกัดฤดูกาล ได้แก่ เพลงอีแซว เพลงฉ่อย ลำตัด

เพลงพื้นเมืองของภาคกลาง นอกจากจะมีเนื้อหาในทางเกี้ยวพาราสีแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความเป็นกวีปากเปล่าของชาวบ้าน ซึ่งร้องได้อย่างคล่องแคล่ว ไม่ขัดเขิน และเมื่อสังเกตให้ดีจะพบว่า ในบทเพลงเหล่านี้ ได้บรรจุเรื่องของขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยมต่างๆ แนวคิด ตลอดจนความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่สืบต่อกันมาแต่โบราณแทรกอยู่ด้วยเสมอ

ในเรื่องของเพลงพื้นบ้านนั้น กาญจนา อินทรสุนานนท์ (2536 : 52) ได้กล่าวว่า การศึกษาดนตรีที่เจาะลึกลงไปถึงวัฒนธรรม และส่วนประกอบของสังคม ส่วนมากมุ่งไปที่สังคมของชาวบ้านตามชนบทที่ห่างไกล ซึ่งโดยธรรมชาติดนตรีและเพลงพื้นบ้านเหล่านี้ มักมิมีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรจึงมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ดังนั้น นักวิชาการบางส่วนก็มุ่งศึกษาประวัติศาสตร์ไปด้วย จะเห็นได้ว่าดนตรีหรือเพลงพื้นบ้านเหล่านี้ นับวันแต่จะสูญไป เพราะสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมในสังคมที่เปลี่ยนไป และขาดการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการเสื่อมความนิยมของดนตรีและเพลงพื้นบ้านก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องมาจากธรรมชาติมนุษย์ที่พยายามเสาะแสวงหาความบันเทิงใหม่เท่าที่ตนเองพอใจ ความบันเทิงอื่นๆ

ได้เข้ามาแทนที่ “เพลงพื้นบ้าน” ซึ่งเป็นความบันเทิงสูงสุดในอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาเรื่องชาติพันธุ์ในประเทศไทยนั้น พึ่งจะได้รับความสนใจเมื่อไม่นานมานี้

ซึ่งสอดคล้องกับเฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี (2538 : 87-96) ที่ได้เขียนบทความเรื่อง “วิธีการศึกษาดนตรีพื้นบ้าน” ไว้ในดนตรีไทยอุดมศึกษา ครั้งที่ 26 โดยกล่าวถึง วิธีการศึกษาดนตรีพื้นบ้านว่า ควรพิจารณาองค์ประกอบต่างๆเหล่านี้ด้วย อันได้แก่ องค์ประกอบของดนตรีพื้นบ้าน ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับวัฒนธรรมการดนตรี บทเพลง เครื่องดนตรี และวิธีวิเคราะห์เสียงดนตรี ในลักษณะใกล้เคียงกัน

ประเทือง คล้ายสุบรรณ์ (2528 : 43) ได้กล่าวถึงเรื่องเพลงของชาวบ้าน ซึ่งมีความหมายเดียวกันกับเพลงพื้นบ้าน กล่าวคือ เพลงชาวบ้าน เป็นเพลงพื้นเมืองซึ่งชาวบ้านร้องเล่นรื่นเริงกันอย่างสนุกสนาน ในโอกาสที่หญิงชายได้มาพบปะช่วยกันทำงานในไร่ ในลานบ้าน หรือใช้ร้องเล่นกันเนื่องในเทศกาลหรืองานนักขัตฤกษ์ เช่น ตรุษ สงกรานต์ ลอยกระทง ทอดกฐิน ผ้าป่า และไหว้พระประจำปี มีหลักฐานการเล่นมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย เรื่องมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งเพลงที่ร้องเล่นกันเป็นวงหรือเป็นหมู่ ร้องโต้ตอบกันระหว่างชายหญิงและร้องเล่นคนเดียว สำหรับเพลงส่วนใหญ่จะเป็นเพลงโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง มักมีบทร้องตามลำดับดังนี้

1. บทไหว้ครู ใช้ร้องไหว้ครู อาจารย์และผู้มีพระคุณ
2. บทเกริ่นหรือปลอบ ฝ่ายชายร้องชวนให้ฝ่ายหญิงเล่น
3. บทประ ใช้ร้องโต้ตอบกันในเรื่องทั่วไป หรือร้องโต้ตอบคารมในเรื่องต่างๆ
4. บทผูกพัน ฝ่ายชายร้องฝากรักประคารมกับหญิงยืดยาวไปจนถึงลักพาหนี ชมป่าดง
5. บทชิงชู้ ใช้ร้องปะคารมชิงรัก ระหว่างชายสองหญิงหนึ่ง
6. บทตีหมากผัว ใช้ร้องปะคารมชิงรัก ระหว่างชายหนึ่งหญิงสอง
7. บทลาหรือบทจาก ใช้สำหรับร้องล่ำลากัน

ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ส่งเสริมเพลงพื้นบ้านอีกท่านหนึ่งก็คือเอนก นาวิกมูล (2527 : 3-120) ซึ่งได้รวบรวมเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเพลงพื้นบ้านไว้ในหนังสือเพลงนอกศตวรรษ โดยกล่าวถึงแง่มุมต่างๆของเพลงพื้นบ้าน ซึ่งเป็นบทเพลงที่ไร้ตำนาน หมายความว่าเป็นเพลงที่สืบทอดกันมาโดยการจดจำ ไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เพลงพื้นบ้านจะมีลักษณะคล้ายเพลงลูกทุ่งอยู่หลายประการ อันอาจกล่าวได้ว่า เพลงพื้นบ้านก็คือต้นแบบของเพลงลูกทุ่งนั่นเอง นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงเรื่องราวต่างๆของเพลงพื้นบ้านอยู่หลายประการ เช่น เพลงพื้นบ้านเป็นเพลงที่เกิดในชนบท การใช้ภาษาและการแสดงออกแห่งเรื่องราวและบรรยากาศของเพลงเป็นไปอย่างซื่อๆตรงๆใช้ถ้อยคำง่ายๆ ตรงเป้าหมายทันที และยังได้กล่าวถึงเพลงพื้นบ้าน ได้แก่

- มีความเรียบง่ายในด้านถ้อยคำ การร้องและการเล่น
- เน้นความสนุกสนานเป็นหลัก มีการใช้คำสองแง่สองง่าม และเว้นซึ่งเรื่องที่ทุกข์มาก
- การมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกันในแต่ละท้องถิ่น ก็จะมีรูปแบบคล้ายๆกันทั้งในด้านเนื้อหา การเรียงลำดับเรื่อง และด้านถ้อยคำ

ในเรื่องคุณค่าของเพลงพื้นบ้าน ก็ได้กล่าวไว้หลายด้าน เช่น

1. คุณค่าในตัวเอง ซึ่งจัดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมได้อย่างหนึ่ง และยังแสดงให้เห็นวิถีชีวิต ของชาวบ้านได้เด่นชัดอีกด้วย

2. คุณค่าจากสังคม กลุ่มที่เป็นคนร้องเองก็จะรู้สึกดีใจ ยินดีที่งานของเขาได้รับความสนใจ ซึ่งชาวเพลงเห็นว่ามีค่า เพราะเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตเขานั่งเอง ส่วนกลุ่มคนที่เป็นผู้ฟังก็จะได้สอดซึมท่วงทำนองและอารมณ์ ได้รับความบันเทิงเริงใจ และอาจได้รับความรู้คำสอนแทรกไปโดยไม่รู้ตัว

ในเรื่องของเพลงพื้นบ้านนี้ สุกัญญา ภัทราชัย (2527 : 220-254) กล่าวว่าเพลงพื้นบ้านของไทย มีลักษณะคำประพันธ์ จัดเป็นร้อยกรองมุขปาฐะ คือ มีการจัดจังหวะของคำจังหวะของเสียง และสัมผัสง่ายๆไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว เพลงพื้นบ้านเป็นวรรณกรรมปากเปล่าและได้มีการสืบทอดกันมาจากปากต่อปาก จากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง กลอนเพลงพื้นบ้านจะมีคำและสัมผัสที่ไม่แน่นอนตายตัว จำนวนคำจะมากหรือจะน้อย ขึ้นอยู่กับเสียง และความหมายของคำที่จะลงในแต่ละวรรค เพลงพื้นบ้านโดยทั่วไป จะมีลักษณะที่คล้ายกันทำให้สามารถนำกลอนเพลงไปร้องด้วยกันได้ โดยการเปลี่ยนทำนองร้องให้เป็นไปตามลักษณะของเพลงนั้นๆ ความสำคัญของเพลงพื้นบ้านจะอยู่ที่เสียง และจังหวะในการร้อง มากกว่าความเคร่งในจำนานคำและสัมผัส เนื่องจากเพลงพื้นบ้านไม่มีการบันทึกโน้ตดนตรีไว้ จึงไม่มีทำนองที่ถูกต้องที่สุด จึงพบว่า เพลงพื้นบ้านชนิดเดียวกัน แต่ลีลาการร้องแตกออกไปหลายทางในเทศกาลสงกรานต์เป็นเทศกาลที่สำคัญของเพลงพื้นบ้าน เพราะเพลงพื้นบ้านไทยส่วนใหญ่ ร้องเล่นอยู่ในเทศกาลนี้ทั้งสิ้น เพลงพื้นบ้านที่ร้องเล่นกันเป็นชุดๆได้แก่ เพลงพวงมาลัย เพลงฉ่อย เพลงอีแซว มีลักษณะเป็นการแสดงใช้ร้องโต้ตอบกันในตอนกลางคืน คนร้องจะเป็นคนในกลุ่มที่เก่งกว่าคนอื่น ส่วนคนอื่นทำหน้าที่เป็นลูกคู่ร้องรับ

เด่นดวง พุ่มศิริ (2528 : 7-10) ได้ให้ความสำคัญของการศึกษาเพลงพื้นบ้าน โดยได้เขียนเป็นบทความเรื่อง การวิจัยวัฒนธรรมพื้นบ้าน ณ ศูนย์ส่งเสริมภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้ โดยกล่าวว่า งานวิจัยทางด้านวัฒนธรรมพื้นบ้าน ส่วนมากเป็นวิจัยทางภาษา ความหมายของถ้อยคำ เปรียบเทียบเรื่องราว วิเคราะห์ความหมายความรู้สึกต่างๆ แต่การวิจัยที่จะเป็นการศึกษาเพื่อบันทึกการแสดงไว้เป็นแบบต้นฉบับที่จะไว้เป็นหลักฐานที่จะฝึกหัดแสดงกันต่อไปยังไม่มี และได้เสนอแนะแนวทางในการทำวิจัยว่า การทำวิจัยวัฒนธรรมพื้นบ้านทางเพลงพื้นเมืองนี้ ควรอธิบายหลักและวิธีการแสดงทั้งหมด การเก็บข้อมูล ใช้วิธีการบันทึกเทปเป็นส่วนใหญ่ จากนั้นไปสัมภาษณ์ผู้แสดง เพื่อให้อธิบายวิธีการ และหลักเกณฑ์ในการแสดงโดยละเอียดแล้วจึงมาจัดลำดับความรู้ ตั้งแต่แรกเริ่มการเตรียมตัว การฝึกหัดขั้นต้น การฝึกหัดขั้นต่อไปจนถึงขั้นเป็นผล ถ้าเป็นเพลงพื้นเมืองก็บันทึกเนื้อร้องไว้ตั้งแต่เริ่มไหว้ครูเรื่อยไป จนถึงสุดท้ายของการแสดงและข้อสำคัญที่สุด การวิจัยแบบนี้ มีวัตถุประสงค์ตลอดไป จนถึงการหัดแสดงไว้เพื่อจะได้ต่อชีวิตของการแสดงนั้นให้ยั่งยืนตลอดไป เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบไป

ในการศึกษาด้านเพลงพื้นบ้านโดยละเอียดนั้น กาญจนา อินทรสุนานนท์ (2532 : 57-66) ได้ให้แนวทางในการวิเคราะห์รูปแบบเพลงพื้นบ้านโดยเขียนลงในวารสาร “มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์” ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ไว้ว่า เพลงพื้นบ้านนั้นมีต้นกำเนิดมาจากเพลงร้องมากกว่าเพลงบรรเลง บทเพลงต่างๆมาจากผู้แต่งที่เป็นชาวบ้าน เพลงพื้นบ้านภาคกลางมีมากมาย แยกแยะได้หลายบทเพลงมีลีลาทำนองที่แตกต่างกัน แต่เพลงพื้นบ้าน ก็จะมีลักษณะเฉพาะของเพลงหลายประการ เช่น

1. ลีลาทำนอง จะเป็นท่วงทำนองสั้นๆวนไปวนมา ซ้ำและย้อนกลับต้นใหม่อยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อสะดวกในการจดจำและสืบทอดต่อๆกันมา

2. ภาษาที่ใช้ในเพลงพื้นบ้านนั้น เป็นภาษาพูดไม่ใช่ภาษาเขียน ฟังเข้าใจง่าย ไม่มีศัพท์สูง เรียกว่าภาษาชาวบ้าน และยังมีคำประเภทสองแง่สองง่ามแทรกอยู่ด้วยเสมอ ไม่ว่าจะเป็นในรูปของคำผวน คำเปรียบเทียบ คำที่ใช้ตัวอักษรแทนกัน หรือคำประเภทหักข้อรอ

3. ลักษณะคำประพันธ์ เพลงพื้นบ้านจัดอยู่ในประเภทวรรณกรรมมุขปาฐะ สืบทอดโดยการได้ยินได้ฟังต่อๆกันมา บทกลอนต่างๆ ก็นำมาจากภาษาที่พูดใช้กันในปัจจุบัน โดยมีคำประเภทคำคล้องจอง จำพวกสุภาษิต หรือคำพังเพยต่างๆ กลอนเพลงพื้นบ้านส่วนใหญ่เป็นกลอนแปด ที่เรียกว่า กลอนหัวเดียว

4. เรื่องราวในบทเพลง ส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน การทำมาหากิน ความเป็นอยู่ เรื่องในครอบครัว ความเชื่อถือต่างๆ บทเพลงจะเป็นลักษณะเพลงปฏิพากษ์ คือมีการร้องโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง ส่วนใหญ่จะเป็นการเกี้ยวพาราสี จุดเด่นจะอยู่ที่สำนวนโวหาร และชิงไหวชิงพริบกัน การดำเนินเรื่องราวในบทเพลงพื้นบ้านนั้น เริ่มจากการไหว้ครู บทเกริ่นหรือปลอบ บทประหรือทักทาย การผูกรัก การสู่ขอ ลักหาพาหนี ชิงชู้หรือตีหมากผัว และบทลาจาก นอกจากนี้ยังมีการแทรกเรื่องราวต่างๆที่น่าสนใจในขณะนั้น หรืออาจแทรกเรื่องราวที่สนุกสนานไปอีกก็ได้

5. การแทรกคติสอนใจ ในบทเพลงพื้นบ้านส่วนใหญ่มักพบว่า มีการแทรกคติสอนใจอยู่เสมอ เพื่อให้ผู้ฟังได้รับความรู้และนำไปปฏิบัติให้เกิดสิ่งที่ดีงามต่อสังคม

6. โอกาสในการร้องเล่นเพลง เพลงพื้นบ้านนั้น ร้องเล่นกันได้หลายโอกาส ทั้งงานบุญงานกุศล ในงานเทศกาล หรือตามโอกาสต่างๆ โดยสามารถแยกออกได้หลายโอกาส เช่น ร้องเล่นเพื่อความสนุกสนาน ร้องประกอบการทำงาน ร้องในโอกาสเฉลิมฉลองต่างๆ และสามารถร้องเล่นในงานอื่นๆที่ผู้ชมมีความประสงค์จะให้เล่น

นอกจากนี้ กาญจนา อินทรสุนานนท์ (2525 : 151) ยังได้ให้แนวทางในการศึกษาเพลงพื้นบ้านไว้อย่างเป็นขั้นตอน ดังนี้

1. สืบหาแหล่งเพลงพื้นบ้านส่วนใหญ่จะอยู่ตามชนบท ตามตำบล ตามหมู่บ้าน ที่ยังมีชาวบ้านจดจำเพลงได้

2. บันทึกเพลงพื้นบ้าน ทำได้หลายรูปแบบ เช่น บันทึกโดยใช้เทปบันทึกเสียง วีดีโอ เขียนและทำโน้ตเพลงไว้ ถ่ายภาพนิ่งท่าทางของผู้เล่นและร้องเพลง

3. นำเพลงพื้นบ้านที่สืบค้นและบันทึกได้มาวิเคราะห์ คือ วิเคราะห์เชิงคติชนวิทยา วิเคราะห์เชิงปรัชญา วิเคราะห์เชิงสังคมวิทยา และวิเคราะห์เชิงดนตรี (ศึกษาเกี่ยวกับเพลงและเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบเพลง ลักษณะการขับร้อง ลีลาทำนองของเพลงพื้นบ้าน บันทึกโน้ตเป็นทางร้อง ทางรับ โน้ตเครื่องประกอบจังหวะ ฯลฯ)

4. จัดการศึกษาเพลงพื้นบ้าน จัดได้โดยทางตรง เช่น การจัดการเรียนการสอน และทางอ้อม เช่น การจัดการแสดง จัดรายการเพลงพื้นบ้านผ่านสื่อมวลชนต่างๆ ฯลฯ

ในการวิเคราะห์ทำนองร้องเพลงพื้นบ้านนั้น มีเอกสารที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษาอยู่บ้าง ดังเช่น ประสิทธิ์ เลียวสิริพงศ์ (2529 : 9-10) ได้เขียนเรื่อง “องค์ประกอบของดนตรี : สิ่งที่ขาดหายไปในการศึกษาเพลงพื้นบ้าน” ไว้อย่างน่าสนใจว่า เท่าที่มีนักวิชาการที่ศึกษาเรื่องเพลงพื้นบ้าน ส่วนมากมาจากสาขาที่ไม่ค่อยเกี่ยวข้องกับดนตรี และผลการศึกษาของนักวิชาการดนตรีก็ไม่ค่อยมี โอกาสเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเพลงพื้นบ้านที่ปรากฏต่อสาธารณชน ผลงานที่ออกมาส่วนมากเป็นผลการวิเคราะห์ “คำร้อง” ให้ไปสัมพันธ์กับเรื่องอื่นๆ เพลงขับร้องทุกเพลง ได้จากการรวมศิลปะสองสาขาเข้าด้วยกันคือ “ภาษา” กับ “ดนตรี” การนำเฉพาะคำร้องของเพลงไปศึกษา จึงเป็นการศึกษาเพลงเพียงครึ่งเดียวเท่านั้น เพราะศึกษาแต่เพียง ยังขาดอีกครึ่งหนึ่งคือ ดนตรี ดนตรีก็มีองค์ประกอบเช่นเดียวกับศิลปะอื่นๆ องค์ประกอบของดนตรี ได้แก่

1. ทำนอง เพลงพื้นบ้านทุกเพลงมีทำนอง และทำนองช่วยให้เราระบุสัญชาติของดนตรีได้

2. ลีลาและจังหวะ ช่วยให้เกิดความรู้สึกและอารมณ์ตามบทเพลงนั้นๆ

3. เสียง ผู้ร้องเพลงพื้นบ้านอาจมีการใช้เสียงร้องที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับความนิยมของแต่ละสังคม

4. พื้นผิว บางแห่งนิยมร้องเสียงเดียวกันหมด บางแห่งมีการประสานเสียง

ในทัศนะของ สงัด ภูเขาทอง (2532 : 258-259) ได้กล่าวถึงหลักการวิเคราะห์บทเพลงไทยว่า หมายถึงการนำเอาบทเพลง ซึ่งอาจจะเป็นบทร้องหรือบทบรรเลง มาจำแนกส่วนต่างๆ หรือนำรายละเอียดที่มีอยู่ในบทเพลง ออกมาแสดงให้เห็นรายละเอียดนั้น อาจมีอยู่ในตัวบทเพลงเอง หรือ อาจเป็นส่วนประกอบสำหรับบทเพลง ก็สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ สิ่งที่ควรนำมาวิเคราะห์ในบทเพลงไทย ประกอบด้วย

1. ส่วนที่เป็นทำนองหลัก
2. ส่วนปรุงแต่ง เช่น ทำนองร้อง
3. ทำนองพิเศษ ที่อาจสอดแทรกอยู่ในบทเพลง
4. สำนวนของเพลง
5. บันไดเสียง
6. อัตราของเพลง
7. ลักษณะของจังหวะหน้าทับและจังหวะฉิ่ง
8. การเปลี่ยนบันไดเสียง
9. อารมณ์ของเพลง

นอกจากนี้ยังมีอีกหลายหัวข้อที่น่าสนใจ แต่ไม่ได้นำมาวิเคราะห์ เนื่องจากบางเรื่อง ไม่เกี่ยวข้องกับทำนองร้องเพลงพื้นบ้านเท่าใดนัก

เนื่องจากเพลงพื้นบ้านภาคกลาง เน้นการใช้เสียงร้องเป็นหลักในการแต่งเพลง ดังนั้นผู้ที่จะเล่นเพลงพื้นบ้านได้ดี จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีเสียงร้องที่ดี รู้จักวิธีการร้อง การใช้เสียงให้ออกมาในรูปแบบต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการขับร้องอยู่หลายประการ ดังเช่น ท้วม ประสิทธิกุล (ม.ป.ป) ศิลปินแห่งชาติสาขาการแสดง (คีตศิลป์) พ.ศ.2529 ผู้เชี่ยวชาญพิเศษของกรมศิลปากร ได้เขียนหลักของการขับร้องไว้ โดยได้กล่าวถึงศิลปะแห่งการขับร้องเพลงไทย ซึ่งไม่มีอุปกรณ์เป็นส่วนประกอบ เป็นสิ่งที่อยู่กับตัวเอง ผู้ที่จะร้องได้ดีต้องสามารถบังคับตัวเองให้ได้ ส่วนประกอบของร่างกายที่จำเป็นสำหรับการร้องเพลง ได้แก่ ปาก แก้ม คาง ลิ้น จมูก คอ เสียง ลม รวมด้วยจิตและสมอง เราสามารถบังคับเสียงของเราด้วยอำนาจจิตและสมอง บังคับให้เสียงสูง ต่ำ ดัง ค่อย ไพเราะ อ่อนหวาน อย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับจิตเจตนา นอกจากนั้นยังต้องอาศัย ความฉลาดด้วย ต้องเป็นผู้มีปัญญาดี มีไหวพริบมี ตั้งใจจริง มีความอดทน ต้องมีปฏิภาณว่องไว มีความสังเกต รอบคอบ รู้จักการใช้กำลัง ผ่อนกำลัง ผ่อนลมหายใจไปตามระยะของเพลง และต้องมีการท่องจำอยู่เสมอ นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ขับร้องที่ดีจะต้องจังหวะแม่น แม่นเสียง แม่นเพลง มีกำลังเสียงดี มีอักขระดี มีความกล้า ไม่ประหม่า และต้องมีสมาธิดี

อย่างไรก็ตาม กาญจนา อินทรสุนานนท์ (2540 : 66-95) ยังได้เขียนเทคนิคการขับร้องเพลงไทย การใช้เสียงต่างๆ เช่น เสียง เออ เอย อือ เอ๋ย... ฯลฯ แต่ละเสียงนั้นมีวิธีการทำแตกต่างกัน อีกทั้งยังได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการขับร้องเพลงไทย ซึ่งได้แก่ ถ้อยคำ ต้องเปล่งออกมาให้สละสลวย ถูกอักขระวิธี ต้องมีการฝึกหัดหลายรูปแบบ ขั้นตอนและวิธีการฝึกเปล่งเสียง รวมทั้งกล่าวถึงเทคนิคในการเปล่งเสียงต่างๆ เช่น เสียงครั่น คือการทำเสียงร้องให้สะดุด เพื่อทำให้เกิดความไพเราะ เสียงกระทบ การเน้นเสียง การกลิ้งลิ้น การทำเสียงครวญ การปั้นเสียง ปั้นคำ การผ่อนเสียง การเลื่อนไหล เสียงหนัก เสียงเบา เสียงอาศัย (การทำเสียงที่

สูงกว่าเสียงจริง) สะบัดเสียง ท้องเสียง บีบเสียง ฯลฯ แต่ละเพลงสามารถนำมาใช้ฝึกหัด ร้องเพลงพื้นบ้านได้เป็นอย่างดี

ในเรื่องของความเป็นมาของจังหวัดลพบุรี การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2530 : 13) ได้จัดทำหนังสือแนะนำจังหวัดลพบุรีไว้ โดยได้กล่าวว่า จังหวัดลพบุรีเป็นดินแดนที่มีความสำคัญมาแต่ครั้งประวัติศาสตร์ เนื่องจากได้พบหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นข่อยืนยันมากมาย อาทิเช่น โครงกระดูกสัมฤทธิ์ทองเหลือง กระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในจังหวัดลพบุรี จากร่องรอยและหลักฐานพอจะกำหนดได้ว่า เมืองลพบุรีเป็นสังคมเกษตรกรรม มาแต่ครั้งยุคหินกลาง เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 16-18 เมืองลพบุรีตกอยู่ภายใต้อิทธิพลทางอารยธรรมของอาณาจักรกัมพูชา หรือขอม และในช่วงนี้เองที่ปรากฏชื่อเมือง “ละโว้”

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์และคณะ (2530 : 26 ,104) กล่าวถึง วัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลพบุรีว่า ประชาชนส่วนใหญ่ของจังหวัดลพบุรีเป็นชาวไทย แต่ก็มีเชื้อสายอื่นๆ เช่น ไทยพวน ไทยเงี้ยว ไทยอีสาน ไทยเชื้อสายจีน และไทยรามัญรวมอยู่ด้วย แต่ชาวลพบุรีไม่ว่าจะเป็นเชื้อสายใด ส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาพุทธ กลุ่มชาวไทยเชื้อสายต่างๆ เมื่อประมาณ 20 กว่าปีมาแล้ว ต่างก็ยังรักษาวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของตัวเองอย่างเคร่งครัด แต่ในปัจจุบันได้รับเอาวัฒนธรรมประเพณีไทยเมืองหลวงเข้ามาไว้เป็นส่วนมาก จนบางกลุ่มก็สูญเสียเอกลักษณ์ของตัวเองไป จังหวัดลพบุรีเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยรวมกันของชาวไทยกลุ่มต่างๆเช่น ไทยภาคกลาง ไทยพวน ไทยญวน ไทยเบิ้ง และไทยรามัญ ชาวไทยกลุ่มต่างๆเหล่านี้ แม้จะมีขนบธรรมเนียมประเพณีส่วนใหญ่คล้ายคลึงกัน เนื่องจากเป็นคนไทยและนับถือพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกันก็ตาม แต่ก็มีประเพณีบางอย่างที่แตกต่างไปบ้างตามความเชื่อของแต่ละกลุ่ม นอกจากนั้นยังมีเทศกาลบางอย่างที่คิดจัดขึ้นใหม่จากความเกี่ยวพันกับเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์อีกด้วย

หากกล่าวถึง กลุ่มชาวไทยรามัญ ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดลพบุรีนั้น ภูธร ภูมะธน (2540 : 2) ได้กล่าวถึง ชาวมอญบางขันหมาก ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดลพบุรีว่า เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งซึ่งอพยพมาจากตอนใต้ของประเทศพม่า อันเนื่องมาจากภัยของสงครามระหว่างไทยกับพม่า ไทยรามัญหรือมอญได้อพยพมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารแห่งพระมหากษัตริยาธิราชเจ้ากรุงสยาม สืบมาได้หลายชั่วอายุคน กระจัดกระจายอยู่ในพื้นที่หลายจังหวัดของประเทศไทย อาทิ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เป็นต้น ชาวไทยรามัญหรือชาวมอญ ยังคงเอกลักษณ์ประเพณีและวัฒนธรรมหลายประการของตนไว้ และได้กลายเป็นสิ่งที่สร้างเอกลักษณ์และชื่อเสียงแก่ท้องถิ่นนั้นในที่สุด

ชาวไทยรามัญในจังหวัดลพบุรีก็เช่นกัน ยังคงรักษาความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ดีงามเอาไว้หลายประการ อาทิการสร้างบ้านเรือน การบูชาบรรพบุรุษ การฟ้อนรำ การไว้ผมทรงโก๊ะ (ผมเปีย)ของเด็ก การไว้ผมมวยสูงของผู้สูงอายุ ฯลฯ เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเหล่านี้ถ้าได้รับการส่งเสริมแนวทางการอนุรักษ์ไว้ ก็จะกลายเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของจังหวัดลพบุรีและแผ่นดินไทยสืบทอดไปยังรุ่นลูกรุ่นหลาน

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุมามาลย์ เรืองเดช (2517)ได้ทำปริญญานิพนธ์ เรื่อง เพลงพื้นบ้านจากตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า เพลงเป็นส่วนสำคัญในชีวิตประจำวันของคนในสังคมชนบท เริ่มตั้งแต่ยังเป็นเด็กเล็กๆก็มีเพลงกล่อมเด็ก บทปลอบเด็ก ซึ่งบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดูจะร้องกล่อมหรือร้องปลอบเมื่อเด็กโตขึ้นก็มีเพลงประกอบการเล่น เมื่อย่างเข้าสู่หนุ่มสาวก็มีเพลงประกอบการเล่นเพลงที่ร้องประกอบการทำงาน เพลงประกอบพิธี เข้ามาเกี่ยวข้อง แสดงให้เห็นธรรมชาติในการแสวงหาความบันเทิงของมนุษย์ ซึ่งปรากฏอยู่ทุกวัยและทุกโอกาส จึงมีการบรรยายความในใจเกี่ยวกับสิ่งที่พบเห็น สิ่งที่ก่อให้เกิดความประทับใจ เหตุการณ์สำคัญ ความเชื่อ ประเพณี สภาพสังคม แนวปฏิบัติตน มาเป็นเพลงพื้นบ้านซึ่งร้องประกอบการเล่นและการทำงาน

นอกจากนี้ ธนพร พิทักษ์อุปถัมภ์ (2542)ได้ศึกษาวิเคราะห์ผลงานเพลงพื้นบ้านของขวัญจิต ศรีประจันต์ โดยศึกษาถึงชีวประวัติของขวัญจิต ศรีประจันต์ ในฐานะที่เป็นศิลปินแห่งชาติ และวิเคราะห์แง่คิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมสังคมไทยและโลกทัศน์ที่ประกฏในผลงานเพลงพื้นบ้าน โดยเฉพาะเพลงฉ่อยและเพลงอีแซวนั้น ผลการวิจัยสรุปว่า ขวัญจิต ศรีประจันต์ เป็นแม่เพลงพื้นบ้านที่มีความสามารถ มีปฏิภาณไหวพริบ และมีพรสวรรค์ในการประพันธ์และการแสดงเพลงอีแซว และเพลงฉ่อยเป็นอย่างดี สามารถว่ากลอนสดๆได้อย่างคล่องแคล่วและมีความไพเราะ มีการสร้างวรรคบทเพลงโดยจะนำเอาเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคม มาประยุกต์แต่งไว้ในบทเพลงและสื่อสารไปยังผู้ฟังให้ได้รับความรู้ในด้านต่างๆอันเป็นประโยชน์ต่อสังคมตลอดมา

อังคณา ใจเหิม (2538) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับเพลงหรือดนตรีพื้นบ้านทางมานุษยดุริยางควิทยา ว่าจำเป็นต้องอาศัยการเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นหลักทั้งโดยวิธีการสังเกตการณ์ สอบถาม และเข้าไปอยู่ร่วมกับชาวบ้าน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและละเอียดที่สุด นอกเหนือจากการศึกษาสภาพทางกายภาพของชุมชน หรือหมู่บ้านที่เราเข้าไปอยู่แล้ว ข้อมูลทางสังคมวัฒนธรรมทุกๆด้านก็ควรได้รับความสนใจและบันทึกไว้เพื่อให้ผู้ที่ไม่เคยได้เข้าไปชุมชนนั้นอ่านแล้วเข้าใจได้ ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านผู้คนที่อาศัย สภาพทางเศรษฐกิจ การเมือง ความเชื่อ การศึกษา นิทาน ตำนานท้องถิ่น ฯลฯ ซึ่งก็คือการศึกษาในด้านชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) นั่นเองข้อมูลเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานที่ช่วยในการทำความเข้าใจและวิเคราะห์ดนตรีหรือเพลงของชุมชนนั้นอีกด้วย

ธนวุฒิ ตั้งสอนบุญ (2548) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “เพลงพื้นบ้าน : กรณีศึกษาชุมชนนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร” สรุปได้ว่า เพลงพื้นบ้านนครชุม ได้มีการละเล่นกันมาตั้งแต่ก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เพลงที่ขับร้องต่อๆกันมานั้นมีวิธีสืบทอดด้วยการร้องปากต่อปาก จากนั้นเพลงก็ได้เลือนหายไปจากชุมชนนครชุม ต่อมานางลำภูทอง ธรรมชาติ และกลุ่มแม่บ้านตำบลนครชุม ได้ร่วมกันสืบค้นเพลงจากร่องรอยคนเก่าแก่ในท้องถิ่นที่ยังมีชีวิตอยู่ และร่วมกันฝึกซ้อม

จนสามารถเผยแพร่และอนุรักษ์กันมาจนถึงปัจจุบัน บทเพลงที่นำมาวิจัยมีจำนวน 12 เพลง ซึ่งพบว่า เพลงพื้นบ้านนครชุมจะมีคำร้องเป็นลักษณะคำคล้องจองที่ไพเราะ มีคำสัมผัสนอกในเนื้อหาเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิต ส่วนในด้านทำนองเพลง มักเป็นเพลงสั้นๆไม่มีความยาวมากนัก เวลานำมาร้องก็จะนำมาร้องซ้ำหลายๆรอบ เพลงมีรูปแบบเป็นแบบท่อนเดียวและหลายท่อน และพบว่าใช้บันไดเสียงเพนทาโทนิคเป็นหลัก

ดังที่ สุกัญญา ภัทราชัย (2525) ได้จัดทำหนังสือการวิจัยในเรื่อง “เพลงปฏิพากย์ : บทเพลงแห่งปฏิภาณของชาวบ้านไทย” จากการศึกษาสรุปผลว่า เพลงปฏิพากย์ภาคกลางเป็นเพลงร้องโต้ตอบระหว่างชายและหญิง ซึ่งมีการร้องโต้ตอบชนิดวรรคต่อวรรคจนถึงโต้ตอบแบบบทต่อบท โดยมีลูกคู่ชายและหญิงช่วยร้องรับ ร้องกระทุ้ง สอดเพลงและให้จังหวะเพื่อให้เวลาคิดเนื้อร้องบทต่อไปและเพื่อสร้างความสนุกสนานในการร้องเพลงปฏิพากย์ผู้ร้องจะต้องคำนึงถึงจังหวะของเพลง เพราะท่วงทำนองของเพลงชนิดต่างๆคล้ายคลึงกันแต่จะแตกต่างกันที่จังหวะของเพลงเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบ จึงเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้กำกับจังหวะ ได้แก่ โทน ฉิ่งหรืออาจใช้เสียงปรบมือแทน

นอกจากนี้ สาคร พรมนิน (2539) ได้ทำปริญญานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์วัฒนธรรมที่ปรากฏในเพลงกล่อมเด็ก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช” ซึ่งความมุ่งหมายการศึกษาค้นคว้าคือ เพื่อการศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมที่ปรากฏในเพลงกล่อมเด็กของอำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ประเด็นใหญ่ คือ

วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ เช่น การสร้างที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพ การแต่งกายและด้านอาหาร ผลการศึกษาพบว่าชาวอำเภอปากพนังนิยมสร้างที่อยู่อาศัยแบบเรียบง่ายชั้นเดียว มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ แต่งกายตามสมัยนิยมแบบภาคใต้ทั่วไปและนิยมอาหารที่มีรสจัด

วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี ผลการศึกษาพบว่าด้านความเชื่อจะเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม เชื่อทางด้านไสยศาสตร์ การบำเพ็ญกุศลในด้านต่างๆ และมีค่านิยมในความเป็นอิสระ รักพวกพ้อง ยึดมั่นในจารีตประเพณี

สำหรับ สานิตย์ รัศมี (2545) ได้ทำปริญญานิพนธ์เรื่อง “พิธีเสนตั้งบั้ง : กรณีศึกษาดนตรีและ พิธีกรรมของลาวโซ่ง หมู่บ้านเกาะแรด จังหวัดนครปฐม” ผลการศึกษาพบว่าลาวโซ่งยังนับถือผีบรรพบุรุษหรือผีประจำเรือนของตน เชื่อว่าผีเรือนเป็นผู้คุ้มครอง ปกป้องบ้านเรือนและผู้คนที่อยู่ในบ้านได้ ด้วยเหตุนี้ ทุกครัวเรือนจึงต้องทำพิธีเซ่นไหว้และ มักนิยมจะทำพิธีในช่วงเดือน 4 , 6 , 12 เพราะเป็นช่วงว่างจากการทำนาและไม่นิยมพิธีในเดือน 9 , 10 , 11 เพราะเชื่อว่าผีไม่อยู่ พิธีเสนตั้งบั้งจะทำต่อจากพิธีเสนเรือนในช่วงบ่ายและจะทำเฉพาะบ้านที่มีพ่อหรือปู่เป็นผู้มีเวทมนต์ หรือที่เรียกว่าเป็นผู้มีครูบาอาจารย์ก่อนแล้วจึงจะกล่าวเป็นภาษาลาวโซ่งเชิญเทวดาและผีที่นับถือมาร่วมงาน และรับเครื่องเซ่นไหว้จากเจ้าของบ้าน โดยเวลาเซ่นไหว้จะมีปี่เสนมาบรรเลงและมีการกระทุ้งกระบอกไม้ไผ่เพื่อแสดงความยินดีที่ผี

บรรพบุรุษลงมารับเครื่องเซ่นไหว้ และการเสี่ยงทายโชคชะตาความเป็นอยู่ของผู้ที่จัดทำพิธีเสนตั้งบั้ง

งานวิจัยอีกชิ้นหนึ่งที่น่าสนใจคืองานวิจัยของพรรณราย คำโสภา (2542) ได้ศึกษาวิจัยและทำปริญญานิพนธ์เรื่อง “การวิเคราะห์เพลงพื้นบ้านกันตรึมของหมู่บ้านดงมัน จังหวัดสุรินทร์” ผลสรุปพบว่า ดนตรีพื้นบ้านกันตรึม เพลงประกอบการแสดง แต่เดิมนั้นมีจุดประสงค์ในการบรรเลงเพื่อความสนุกสนานร่าเริงของชาวบ้าน เป็นทำนองสั้นๆไม่มีรูปแบบที่แน่นอน ต่อมามีการปรับปรุงพัฒนาให้เป็นรูปแบบมากขึ้น โดยได้การอนุรักษ์ส่งเสริมจากหน่วยงานทางราชการให้ผู้ชำนาญทางดนตรีกันตรึม นำเอาบทเพลงเก่าแก่ที่มีความไพเราะอ่อนหวาน สนุกสนาน และได้รับความนิยมในชุมชนเป็นเวลาอันยาวนาน นำมาใช้บรรเลงประกอบการแสดงกันตรึม และเพลงประกอบการแสดงใช้แสดงในงานต่างๆทั่วไป ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล แต่เดิมเครื่องแต่งกายนักดนตรี ผู้รำ ผู้แสดง ไม่ได้คำนึงถึงมากนักแต่งกายตามสบายตามสมัยนิยม ต่อมามีการปรับปรุงให้มีการแต่งกาย ตามประเพณีนิยมสวยงามยิ่งขึ้น มาตราเสียงแต่เดิมมีลักษณะเฉพาะ ต่อมาได้รับอิทธิพลจากดนตรีตะวันตกทำให้เกิดมาตราเสียงของเพลงกันตรึมเปลี่ยนไป ใกล้เคียงกับมาตราเสียงสากลมากขึ้น การเทียบเสียงจะนิยมใช้ซอเทียบเสียงเข้ากับเสียงปี่อ้อ โดยเทียบเสียงเป็นคู่ 4 และคู่ 5 คำร้องจะเป็นภาษาเขมรสูง (คแมลือ) หรือภาษาเขมรปนไทย การประสานเสียงจะเกิดขึ้นโดยบังเอิญเพราะลักษณะการบรรเลงผู้บรรเลงดนตรีกันตรึม เครื่องดนตรีที่บรรเลงทำนอง ตรัว ปี่อ้อ จะบรรเลงคลอเสียงร้อง รูปแบบโครงสร้างฉันทลักษณ์ของบทเพลงจะเป็นทำนองที่ซ้ำๆกลับไปกลับมา ทำให้ฟังง่าย เข้าใจง่าย บทเพลงประกอบการแสดงของหมู่บ้านดงมัน แต่ละบทเพลงจะมีทำนองที่สั้นๆไม่สลับซับซ้อน จังหวะ ทำนอง มีความไพเราะ ง่ายต่อการจดจำ มีสำเนียงนุ่มนวล เทคนิคการบรรเลงแพรวพราวเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวอีสานใต้ และงานวิจัยของ ปราณี วงษ์เทศ (2521) ได้ศึกษาเพลงพื้นบ้านจังหวัดสุโขทัย ผลสรุปว่า ส่วนใหญ่มีวิธีการศึกษาเพลงพื้นบ้านโดยวิธีการจดจำ และบอกเล่าถ่ายทอดสืบต่อกันมา ซึ่งพบว่ามีอายุเก่าแก่ถึงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งราชวงศ์จักรี ซึ่งชุมชนหมู่บ้านใกล้เคียงกัน ชาวบ้านสามารถจดจำทำนองเพลงเดียวกันได้ ข้อมูลนี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างหมู่บ้าน และยังพบว่าเพลงและดนตรีพื้นบ้านยังสามารถสะท้อนสภาพชนบทในอดีตอีกด้วย

เกี่ยวกับเรื่องของเพลงร้อง ผู้ศึกษาสามารถนำมาเป็นแนวทางประกอบการทำวิจัยเรื่องเพลงพื้นบ้านได้ ดังเช่น ดวงเดือน สดแสงจันทร์ (2544) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาเพลงพื้นบ้านของคณะขวัญจิต ศรีประจันต์” ผลการศึกษาพบว่าขวัญจิต ศรีประจันต์เป็นผู้มีความเพียรพยายามอุตสาหะ มานะบากบั่นในการฝึกหัดร้องเพลงพื้นบ้านมาตั้งแต่เยาว์วัย และมีการฝึกหัดเพลงอื่นคู่กันไปด้วย ชีวิตช่วงหนึ่งได้ไปเป็นนักร้องเพลงลูกทุ่ง สามารถตั้งวงดนตรีลูกทุ่งเป็นของตนเองจนมีชื่อเสียง จากนั้นได้หันกลับมาร้องเพลงพื้นบ้าน และตั้งคณะเป็นของตนเอง ได้มีการพัฒนารูปแบบการแสดงเทคนิคการร้อง เนื้อหาของบทเพลงตลอดจนพัฒนาด้านอื่นๆจนมีชื่อเสียงและเป็นที่นิยมของคนทั่วไป ดังที่จะได้กล่าวดังต่อไปนี้

ขวัญจิต ศรีประจันต์ มีความสามารถในการร้องด้นกลอนสดได้เป็นอย่างดี มีการพิถีพิถันในการเลือกใช้ถ้อยคำ และได้นำเพลงอีแซวเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ รับใช้สังคมอยู่ตลอดเวลา จนได้รับรางวัลต่างๆมากมาย

เพลงพื้นบ้านของคณะขวัญจิต ศรีประจันต์ มีลักษณะเด่นอยู่หลายประการ เพลงพวงมาลัย จะมีจังหวะค่อนข้างช้าและใส่ลีลาการร้องมาก เพลงเรือจะร้องยากกว่าเพลงอื่น เพราะทำนองตอนท้ายของวรรคหลังเป็นทำนองบังคับ เพลงฉ่อยฝ่ายหญิงกับฝ่ายชายจะร้องทำนองต่างกัน เพลงเกี่ยวข้าวจะมีการร้องทวนในวรรคหลัง ส่วนเพลงอีแซวนั้น มีจังหวะเร็ว บทร้องจะมีจำนวนคำและสัมผัสในมากกว่าทุกเพลง หากร้องด้นกลอนสด ก็ต้องรีบคิดคำให้

บทร้องที่แต่งโดยขวัญจิต ศรีประจันต์ จะมีถ้อยคำไพเราะมีการเลือกใช้คำที่สละสลวย เร็วและร้องให้ทันจังหวะ ซึ่งขวัญจิต ศรีประจันต์มีความถนัดเป็นพิเศษเหมาะสมกับโอกาสต่างๆเสียงร้องของขวัญจิต ศรีประจันต์ จะมีความก้องกังวานในตัวเอง ช่วงเสียงจะกว้าง สามารถขึ้นสูงและลงต่ำได้มาก ท่วงทำนองในการร้องจะออกสำเนียงภาษาถิ่นจังหวัดสุพรรณบุรี มีการใช้เทคนิคและลีลาการร้องมาก ทั้งการเอื้อนและการออกเสียงคำร้องต่างๆมีศิลปะในการใช้ มุขตลก ไม่หยาบคาย แสดงถึงความมีชั้นเชิงในการละเล่น

เพลงพื้นบ้านมีองค์ประกอบด้านทำนองเพลงคล้ายคลึงกับดนตรีไทย ทำนองเพลงพื้นบ้านแต่ละเพลงจะมีรูปแบบที่แตกต่างกันในการร้องเพลงพื้นบ้านนั้นผู้ร้องต้องขัดทำนองหลักของเพลงนั้นๆและจะต้องคำนึงถึงเสียงวรรณยุกต์ที่ใช้คำร้องแต่ละคำด้วย ต้องใช้เทคนิคต่างๆมาช่วยในการออกเสียงคำร้องเพื่อให้ได้ตามทำนองเพลงนั้นๆ

ในเรื่องของการเรียนรู้เพลงแบบปากต่อปาก แก้วกร เมืองแก้ว (2544) ได้ทำการศึกษาเรื่อง มังคละ : กรณีศึกษาวงดนตรีพื้นบ้านของนายบรรพต คชนิล ได้ผลสรุปว่า ดนตรีมังคละขาดการสืบทอดและเอาใจใส่ จึงทำให้ทุกวันนี้ คนทั่วไปรู้จักดนตรีมังคละน้อยลง ในส่วนของเพลงมังคละส่วนใหญ่เป็นการฝึกหัดต่อๆกันมา ไม่มีการบันทึกโน้ตอย่างจริงจัง จึงทำให้การต่อเพลงส่วนใหญ่ไม่สมบูรณ์

ในส่วนของเพลงที่มีความเชื่อเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผี ดวงรัตน์ ทรัพย์ประดิษฐ์ (2544) ได้ศึกษาเรื่องพิธีรำเจ้าพ่อของชาวมอญ กรณีศึกษาและพิธีรำเจ้าพ่อของชาวมอญ จากผลการศึกษาได้พบลักษณะและรูปแบบในพิธีรำเจ้าพ่อ คือ พิธีรำเจ้าพ่อเข้ามาพร้อมกับการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย และได้นำค่านิยมและความเชื่อเรื่องโชคลาง ผีสาง และได้นำเอาผีประจำกลุ่มของตนเองมาด้วย และจะต้องทำพิธีถวายเจ้าพ่อทุกปี เพื่อเป็นการคารวะและเสริมสร้างสิริมงคลให้กับตนเองและครอบครัวโดยมีการแต่งกายในลักษณะของชาวมอญโบราณ โดยมีเครื่องเซ่นสังเวยเป็นสิ่งของถวาย มีการบรรเลงเพลงประกอบพิธีรำเจ้าพ่อด้วยเพลงมอญ บรรเลงด้วยเพลงปี่พาทย์มอญ การประกอบพิธีกรรมเป็นเพียงแบบง่ายๆ คือการรับปากว่าจะเป็นผู้สืบทอดเพียงเท่านั้น

ในทางสอดคล้องกัน อารีรัตน์ เรืองกำเนิด (2543) ได้ศึกษาวงโหม่งครึ่ม ดนตรีสำหรับงานศพในจังหวัดชุมพร ได้ผลสรุปเกี่ยวกับลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม และความเชื่อของจังหวัดชุมพรไว้ว่า ในหลายครอบครัว พบว่าเกี่ยวเนื่องกันจากการสมรส ทำให้สนิทสนมและเกิดความสามัคคีร่วมมือในการทำกิจกรรมในชุมชน ชาวบ้านในอำเภอท่าแซะ จะให้ความนับถือในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และมีความเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ ส่วนประเพณีก็นิยมจัดเช่นเดียวกับอำเภออื่นๆ เช่น ประเพณีชักพระ ประเพณีการร้องเพลงเรือ เป็นต้น

ถนอมศรี แสงทอง (2540) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับบททำนองร้องของเพลงมอญ ซึ่งได้ข้อสรุปว่า บทเพลงร้องท้ายกลุ่มของคำจะตรงกับเสียงลูกตกของบทเพลงบรรเลง นอกจากนี้ยังพบว่าเสียงของเพลงมอญเป็นเสียงที่ต่ำ และการขับร้องจะยึดเอาทำนองของบทเพลงเป็นหลักเสมอ วรรคเพลงของบทเพลงร้องกับบทเพลงบรรเลง ทำนองจะคล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่

ในเรื่องเดียวกันนี้ ศรัญ นักรบ (2541) ได้ทำการศึกษาชาวเขาดนตรีเผ่าเย้า กรณีศึกษาหมู่บ้านผาดื่อ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ได้ผลสรุปในส่วนของบทเพลงและการวิเคราะห์ว่า บทเพลงของชาวเขาเผ่าเย้า มีท่วงทำนองที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของเผ่าซึ่งปรากฏให้เห็นเด่นชัดดังประเด็นต่อไปนี้

1. จังหวะของทำนอง

- การโยงเสียงตัวโน้ต เป็นลักษณะจำนวนของทำนองที่พบมากที่สุด
- โน้ตจังหวะยก เป็นลักษณะของทำนองที่พบมากเช่นกัน

2. ทิศทางของทำนอง การเคลื่อนที่ของทำนองเพลงครึ่งเสียง เป็นลักษณะการเคลื่อนที่ของทำนองเพลงอย่างหนึ่งที่พบในบทเพลง ทั้งนี้เกิดจากการที่ผู้บรรเลงหยัด บังคับควบคุมลมหายใจและบังคับสาว (ลิ้น) ของหยัดในขณะที่บรรเลง เพื่อให้เสียงสูงขึ้นหรือต่ำลงครึ่งเสียง

3. การตกแต่งโน้ตในทำนองเพลง เป็นลักษณะในบทเพลงที่ปรากฏอย่างเด่นชัด

4. การขึ้นต้นและการจบ บทเพลงทุกเพลงจะขึ้นโน้ตด้วยเสียง เร ในตำแหน่งตัวโน้ตคาบเส้นที่ 4 ของกุญแจซอล

5. ช่องกว้างของเสียงบทเพลงทุกเพลง มีช่วงกว้างของเสียงสูงสุดไม่เกินขั้นคู่ 9 โดยระดับเสียงต่ำสุดคือเสียง ซอล ในตำแหน่งโน้ตคาบเส้นที่ 2 ของกุญแจซอล และระดับเสียงที่สูงสุดคือเสียงลา ในตำแหน่งคาบเส้นน้อยที่ 1 เหนือเส้นที่ 5 ของกุญแจซอล

จุฑามาส เทพเรณู (2547) ยังได้ศึกษาเพลงพื้นบ้านชาวไทยเบิ้ง ในตำบลโคกสลุง และตำบลดีลัง อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี ผลสรุปว่า ในสองตำบลของอำเภอพัฒนานิคม มีชาวบ้านที่สามารถจดจำและรวบรวมเพลงได้ดังนี้ ตำบลโคกสลุงรวบรวมได้ 10เพลง และตำบลดีลังรวบรวมได้ 11 เพลง ซึ่งบทเพลงทั้งหมดนี้ ไม่มีดนตรีประกอบการร้อง เป็นบทเพลงสั้นๆ โดยในแต่ละหมู่บ้านจะมีคำร้องที่ไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับการถ่ายทอดและสภาพท้องถิ่นนั้นๆ เป็นเพลงที่เกิดขึ้นจากการเล่ามาปากต่อปากสืบมาจนถึงปัจจุบัน การตกแต่งคำร้อง และลักษณะคำประพันธ์จะไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน ผู้ขับร้องจะยึดหลักคำคล้องจองกันมากกว่า ซึ่งคำร้องบางคำก็ไม่มีความหมาย ในบทเพลงดังกล่าวจะมีจังหวะในตัวเองขึ้นอยู่กับผู้ร้องเท่านั้น

ดังนั้น ผลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ จะมีผลโดยตรงต่อการนำไปใช้ในการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ตลอดจนเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีคุณค่าของชาวมอญ บางขันหมาก จังหวัดลพบุรี จากการศึกษาข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้ศึกษาดังกล่าวไว้ข้างต้น จะเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยเพลงพื้นบาน ของชาวมอญบางขันหมาก จังหวัดลพบุรีต่อไป

บทที่ 3
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การดำเนินการศึกษาในครั้งนี้ เป็นการวิจัยโดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำราทางวิชาการ ผลงานวิจัย การสัมภาษณ์และเข้าร่วมสังเกตการเล่นเพลงพื้นบ้าน ของชาวมอญบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี โดยได้แบ่งขั้นตอนการศึกษาดังนี้

- สำรวจและศึกษาจากเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเพลงพื้นบ้าน ของชาวมอญบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี
- สำรวจและศึกษาจากผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางด้านเพลงพื้นบ้าน ของชาวมอญบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี เป็นผู้ให้ข้อมูล

1. การศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูล

แหล่งข้อมูล

1.1 การสัมภาษณ์จากบุคคลในท้องถิ่น ที่มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านของชาวมอญบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี ดังนี้

1.1.1 ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ กิรณา เกี๋ยสกุล
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิไลวรรณ ฉ่ำพิรุณ

1.1.2 แม่เพลง ที่เป็นวิทยากร ดังนี้

- นางปัทมา ขำดี

1.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร ตำรา และงานวิจัยต่างๆ

- ห้องสมุดประชาชน อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี
- ห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
- ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
- หอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- หอสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

2. การรวบรวมข้อมูล

การรวบรวมข้อมูลนั้น แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ

2.1 การรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร เป็นการศึกษาค้นคว้ารวบรวมเอกสาร ตำรา งานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมา สภาพทางสังคม ภาษา จำนวนประชากร การศึกษา ศาสนา การแต่งกาย อาชีพ ประเพณี และข้อมูลอื่นๆที่มีผู้เคยศึกษาและรวบรวมไว้

2.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการติดต่อสอบถามจากบุคคลในพื้นที่ ถึงสภาพทั่วๆไปของชุมชนในปัจจุบัน และสอบถามถึงผู้ที่มีความรู้ความสามารถในเรื่องของเพลงพื้นบ้านมอญบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี จากนั้นติดต่อพ่อเพลงแม่เพลง เพื่อบันทึกการแสดงเพลงพื้นบ้าน และบทสัมภาษณ์ต่างๆที่เกี่ยวข้อง บันทึกลงในแถบบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพเคลื่อนไหว

3. การศึกษาข้อมูล

3.1 นำข้อมูลจากแถบบันทึกเสียง มาเรียบเรียงเป็นลายลักษณ์อักษร

3.2 นำข้อมูลที่เก็บจากการปฏิบัติภาคสนาม และการศึกษาจากฐานข้อมูลจากพื้นที่จริง มาเรียบเรียงและลำดับขั้นตอน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลในเชิงพรรณนา ในด้านต่างๆต่อไปนี้

4.1 ประวัติความเป็นมา

4.1.1 ประวัติความเป็นมาของชาวมอญบางขันหมาก

4.1.2 ประวัติแม่เพลง

4.2 สภาพโดยทั่วไปของชาวมอญบางขันหมาก

4.2.1 สภาพแวดล้อม และสภาพบ้านเรือนในปัจจุบัน

4.2.2 จำนวนประชากรและครัวเรือน

4.2.3 การศึกษาและการใช้ภาษามอญ

4.2.4 ศาสนสถานที่ตั้งอยู่ในชุมชนมอญบางขันหมาก

4.3 วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับเพลงพื้นบ้าน

4.3.1 วิถีชีวิตและความเป็นอยู่

4.3.2 วัฒนธรรมการแต่งกาย

4.3.3 ภาษามอญ

4.3.4 อาชีพ

4.3.5 ศาสนา

4.3.6 ประเพณีและความเชื่อ

4.3.6.1 ประเพณีสงกรานต์

4.3.6.2 ประเพณีการเลี้ยงผี

4.3.6.3 ประเพณีรำผีโรง

4.3.6.4 ประเพณีออกพรรษา

4.3.6.5 ความเชื่อเรื่องผี

4.3.6.6 ความเชื่อเรื่องจุก โก๊ะ แกละ

4.4 เพลงพื้นบ้าน

4.4.1 โอกาสในการแสดง

4.4.2 เครื่องดนตรี

4.4.3 เนื้อเพลง

4.4.4 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏบนเนื้อร้อง

4.5 การวิเคราะห์เพลงพื้นบ้าน

ศึกษาวิเคราะห์เพลงพื้นบ้าน โดยการวิเคราะห์จาก **ทำนองร้อง** ซึ่งแยกตามประเด็น ดังนี้

4.5.1 บันทึกโน้ตสากล

4.5.2 รูปแบบของเพลง

4.5.3 รูปแบบของทำนอง

4.5.4 รูปแบบของจังหวะ

5. อุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

5.1 แถบบันทึกเสียง

5.2 เครื่องบันทึกภาพเคลื่อนไหว

5.3 เครื่องบันทึกภาพนิ่ง

5.4 อุปกรณ์ในการจดบันทึกต่างๆ

บทที่ 4
เพลงพื้นบ้านชาวมอญบางขันหมาก

ประวัติความเป็นมา

ประวัติความเป็นมาของชาวมอญบางขันหมาก

มอญบางขันหมากมาตั้งถิ่นฐานที่เมืองลพบุรีเมื่อใดไม่สามารถระบุได้เพราะไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าอยู่อาศัยหรืออพยพมาที่เมืองลพบุรี ครั้งใดสมัยใด ต่างจากชนชาวมอญในประเทศไทยในท้องถิ่นอื่นๆ ที่มีหลักฐานการย้ายถิ่นฐานแน่ชัด ได้รับพระราชทานที่อาศัยในการอพยพเข้าสยามประเทศในแต่ละครั้ง แต่สันนิษฐานได้ว่าน่าจะอยู่ก่อนปีพุทธศักราช 2393 ซึ่งน่าจะอพยพมาก่อนหน้านี้

มอญบางขันหมากนั้นเป็นมอญใหญ่ เชื่อว่ามอญบางขันหมากน่าจะมาจากที่บ้านบางระกำ บ้านโพธิ์ข้าวพอก ตำบลบางมัญ อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี และเชื่อว่ามอญบางขันหมาก อพยพมาตั้งถิ่นฐานในลพบุรีจากท้องถิ่นอื่นอีกทีหนึ่งคือ อพยพมาจากจังหวัดปทุมธานี จังหวัดสมุทรปราการ สิงห์บุรี อยุธยา ตอนแรกตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บริเวณท่าดินเหนียว ซึ่งอยู่ตำบลโพธิ์เก้าต้นต่อมาย้ายมาตั้งบ้านเรือนบริเวณบ้านบางคู้หรือตำบลบางขันหมากในปัจจุบัน

การอพยพเข้ามาของชาวมอญมาสู่สยามประเทศมีหลายครั้งด้วยกัน เมื่ออพยพเข้ามาแล้วได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานยศศักดิ์ ที่อยู่อาศัย และโปรดให้เข้ารับราชการทำมาหากินและปกครองกันเองในหมู่รามัญด้วยกัน การอพยพที่สำคัญมีถึง 7 ครั้งด้วยกัน สมัยอยุธยา 5 ครั้ง คือสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา (2112 – 2133) สมัยสมเด็จพระนเรศวร (2133 – 2148) สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (2573 – 2198) สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (2199 – 2231) และสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์ (2275 – 2301) ครั้งที่ 6 สมัยกรุงธนบุรี (2317) ครั้งที่ 7 สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และอพยพย่อยๆ เข้ามาอีกหลายครั้งคราวแต่ไม่มีการบันทึกไว้ การเข้ามาสมัยอยุธยาได้รับพระราชทานถิ่นที่อาศัยบริเวณชานเมือง สมัยธนบุรีให้อยู่ที่ปากเกร็ด นนทบุรี และที่สามโคก ปทุมธานี สมัยพระพุทธเลิศหล้านภาลัยให้ไปอยู่ที่สมุทรปราการหลังจากนั้นจึงค่อยแยกย้ายอพยพไปทำมาหากินยังถิ่นที่ใกล้เคียง เมื่อถิ่นเดิมแออัด ซึ่งในแต่ละครั้งไม่มีหลักฐานกล่าวถึงที่ลพบุรี ซึ่งมอญลพบุรีน่าจะมาจากสถานที่ดังกล่าวอีกทีหนึ่ง

บ้างว่านัยหนึ่งในพุทธศตวรรษที่ 14 – 16 ลพบุรีเป็นอาณาจักรที่ชนชาวมอญเคยเจริญรุ่งเรืองมีหลักฐานบ่งถึงความเจริญรุ่งเรืองของมอญในอดีตคือจารึกบนเสาแปดเหลี่ยมภาษามอญที่พบที่ศาลสูง หรือศาลพระกาฬ เมืองลพบุรี ซึ่งบทความที่กล่าวในจารึกนั้นกล่าวถึงเรื่องความศรัทธาในพระพุทธศาสนา จึงเกิดข้อสงสัยว่ามอญบางขันหมากเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขมอญยุคนั้นหรือไม่ ซึ่งก็ไม่ชัดแจ้งเพียงแต่เชื่อกันว่ามอญบางขันหมากเป็นมอญใหม่ที่มาจากรามัญประเทศเดิมหรือสหภาพเมียนม่าห์ในปัจจุบัน มานิต วัลลิโภดม

ศิลปศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาโบราณคดีมหาวิทยาลัยศิลปากร ให้ความเห็นว่า มอญลพบุรีศตวรรษที่ 16 มีถิ่นฐานที่อยู่ที่บางขามบริเวณ วัดไลย์ และได้สูญไปแล้ว มอญบางขันหมากเป็นมอญใหม่

แต่ชาวมอญบางขันหมากเองนั้นมีความเชื่อว่าตนอพยพต่อเนื่องมาจากที่สามโคก ปทุมธานี อยุธยา และจากที่อื่นๆ เพราะมีรกรากและเครือญาติที่ยังสามารถติดต่อและสืบเชื้อกันอยู่ บ้างอ้างว่าได้รับการบอกเล่าจากบรรพบุรุษของตนว่าอพยพมาจากเมืองมอญโดยตรง โดยเดินทางมาเป็นจำนวนมากตามแม่น้ำสายหลักบางกลุ่มเห็นว่าถิ่นฐานบางแห่งเหมาะสมอุดมสมบูรณ์ก็ตั้งรกรากที่นั่น บางส่วนก็อพยพต่อไปเรื่อยๆ จนมาตั้งรกรากที่ลพบุรี มอญที่บางขันหมากบางส่วนอาจจะอพยพมาจากเมืองมอญโดยตรงตามคำบอกเล่าของบรรพบุรุษก็ได้และเมื่อมาอยู่ที่ลพบุรีแล้วเห็นว่าอุดมสมบูรณ์ดีก็ชักชวนพี่น้องชาวมอญที่ตั้งรกรากถิ่นฐานอื่นๆ มาอยู่ที่ลพบุรีด้วยกัน การย้ายถิ่นฐานที่อาศัยของชาวมอญบางขันหมากมีหลายสถานด้วยกัน เช่น การอพยพจากที่บ้านบางขันหมากไปอยู่ที่บ้านนายาว อำเภอพระพุทธบาท ที่จังหวัดสระบุรี เมื่อมีที่ดินและสถานที่ทำมาหากินที่ดีก็ชวนพี่น้องเพื่อนพ้องตนตามไปอยู่ด้วยมอญนายาว คือมอญบางขันหมากซึ่งมีไม่กี่ครอบครัวที่สำคัญมีตระกูลมะยมทอง รามัญวงศ์/ษ์ หลายท่านกล่าวว่าที่จันทบุรีก็มีมอญ มอญที่จันทบุรีเป็นชาวมอญบ้านบางขันหมากที่อพยพไปตั้งรกรากที่จันทบุรีเพียงไม่นานเท่าใดนัก ซึ่งไปประกอบอาชีพทำไร่ทำสวนที่นั่นแต่เป็นการอพยพไปทำมาหากินเท่านั้นชาวมอญจันทบุรีกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะกลับมาที่บางขันหมากเมื่อมีเทศกาลประเพณีสำคัญๆ เช่น สงกรานต์ งานแห่รูปหลวงปู่ทอกรักวัดอัมพวัน หรือว่างเว้นจากการทำไร่ทำสวนก็จะมาอยู่ที่ลพบุรีบ้านตน เรียกตนว่าเป็นมอญบางขันหมากมากกว่ามอญจันทบุรี เพราะว่ายังผูกพันและมีบ้านเรือนที่อาศัยอยู่ในบางขันหมาก ซึ่งอีกไม่นานกลุ่มชาวมอญที่จันทบุรีน่าจะมีประชากรเพิ่มขึ้นและห่างเหินจากการติดต่อที่บางขันหมากและคงจะเป็นมอญจันทบุรีเสมือนมอญลพบุรีที่ย้ายถิ่นมาจากที่อื่นๆ ตามกาลเวลา

ชาวมอญบ้านบางขันหมากในปัจจุบันยังรักษาวัฒนธรรมประเพณีและเอกลักษณ์ต่างๆ ของตนไว้อย่างเหนียวแน่น ยังคงใช้ภาษามอญพูดเป็นภาษาพื้นบ้าน มีการสวดมนต์ไหว้พระเป็นสำเนียงภาษามอญ ยังรักษาเอกลักษณ์การแต่งกาย การมวยผมแบบมอญในสตรีชาวมอญผู้สูงอายุและยังคงรักษาจารีตประเพณีความเชื่อต่างๆ ของตนไว้อย่างดี เยาวชนมอญบ้านบางขันหมากในปัจจุบันมีการดำเนินวิถีชีวิตเสมือนคนไทยทั่วไปคนหนึ่งมีการศึกษาที่สูงขึ้นมีสภาพสังคมและฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น นิยมเทคโนโลยีสมัยใหม่เปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมตามสมัยนิยมแต่ก็คงอยู่ในกรอบทางสังคมตามจารีตประเพณีแบบมอญของตนไว้ทั้งทางด้านความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณีตลอดจนมีการดำเนินชีวิตผสมผสานกับสังคมไทยยุคใหม่อย่างกลมกลืน

นางปัทมา ขำดี เป็นชาวมอญที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของชาติพันธุ์มอญเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะนางปัทมา ขำดี มีความรักและความภาคภูมิใจในมรดกวัฒนธรรมของชาติพันธุ์มอญ มีความพยายามในการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชน จึงเรียนรู้มาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้แล้วนางปัทมา ขำดี ยังได้รับการยกย่องจากสำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ให้เป็น 1 ในบุคคลผู้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี สาขาปรัชญาศาสนาและประเพณี ประจำปีพุทธศักราช 2545

ภาพประกอบ 1 แสดงแผนที่ของจังหวัดลพบุรี

ที่มา: ราชภัฏเทพสตรี,สถาบัน. (2540). *มอญบางขันหมาก*. หน้า 5. ลพบุรี : กรุงไทยการพิมพ์

ประวัตินางปัทมา ขำดี (แม่เพลง)

ภาพประกอบ 2 นางปัทมา ขำดี
ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี สาขาปรัชญาศาสนาและประเพณี

เกิดเมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ.2499 ปัจจุบันอายุ 52 ปี

การศึกษา สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวัดอัมพวัน

ตำแหน่ง/อาชีพ เลขานุการชมรมชาวไทยรามัญ (มอญ) ตำบลบางขันหมาก และประกอบอาชีพค้าขายอยู่ ณ บ้านเลขที่ 116 หมู่ 1 ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

รางวัลที่เคยได้รับ พ.ศ.2546 เกียรติบัตรจากสำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ที่นำการแสดงของชาติพันธุ์มอญ เข้าร่วมงานแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์

ผลงานสร้างสรรค์องค์ความรู้

นางปัทมา ขำดี เป็นชาวรามัญ หรือมอญมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของชาติมอญเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะมีความรักและความภาคภูมิใจในมรดกวัฒนธรรมของชาติพันธุ์มอญ มีความพยายามในการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชน จึงเรียนรู้ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษไว้อย่างต่อเนื่อง กระทั่งมีความสามารถร้องเพลงมอญได้อย่างไพเราะ รำทะแยมอญ และรำมอญ 12 ท่าได้อย่างอ่อนช้อยสวยงาม

การถ่ายทอดความรู้

นางปัทมา ขำดี มีความเข้าใจในความจำเป็นของการสืบสานวัฒนธรรมให้กับเยาวชน เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมชาติพันธุ์ นางปัทมาจึงเต็มใจที่จะถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักเรียนและเยาวชนในท้องถิ่นที่เข้ามาขอความรู้ อีกทั้งยังพยายามชักนำให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมอยู่เสมอ โดยเข้าไปมีส่วนร่วมทำกิจกรรมให้กับชมรมเยาวชนมอญตำบลบางขันหมาก

นอกจากนี้นางปัทมา ยังร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชาวมอญในงานบุญ งานประเพณีหรืองานสังคมที่เชิญไปร่วมงาน เช่นทำบุญผีโรงใหญ่ งานสงกรานต์ งานศพ งานประจำปีของจังหวัด เป็นต้น

ชาติพันธุ์มอญในประเทศไทย ซึ่งมีอยู่ราว 30 จังหวัด จะมีการรวมตัวกันในงานศพบุคคลสำคัญๆ นางปัทมา ขำดี จะเป็นชาวมอญบางขันหมากที่ได้รับเชิญไปร่วมงานเป็นประจำ งานศพดังกล่าวจะมีการจุดลูกหนูและมีการรำมอญเพื่อสักการะบูชาแก่ผู้ที่เสียชีวิต ซึ่งนางปัทมาจะร้องรำได้อย่างไพเราะงดงามมาก

ความประพฤติ/คุณธรรม/จริยธรรม

นางปัทมา ขำดี เป็นคนดีมีสัมมาอาชีพ ใช้ชีวิตเรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อ มีความรักความภาคภูมิใจในมรดกวัฒนธรรมมอญเป็นอย่างยิ่ง ต้องสืบสานให้คงอยู่ต่อไป จึงเอื้อเฟื้อเสียสละเพื่อการถ่ายทอดสืบสานภูมิปัญญาของชาติพันธุ์มอญด้วยความเต็มใจ

การสืบทอดเพลงพื้นบ้านมอญ

เนื่องจากในช่วงชีวิตวัยเด็กของนางปัทมา ในช่วงระดับชั้นประถม นางปัทมาได้ประสบอุบัติเหตุพลัดตกเรือจากการเล่น จึงทำให้ไม่ได้ศึกษาต่อ ซึ่งระหว่างนั้นนางปัทมาได้ค่อยๆ ซึมซับและเรียนรู้บทเพลงพื้นบ้านจากน้าชายเรื่อยมาจนสามารถร้องรำบทเพลงที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวมอญบางขันหมากได้อย่างไพเราะและงดงาม

สภาพโดยทั่วไปของชาวมอญบางขันหมาก

ทิศเหนือ	ติดต่อกับตำบลโคกกระเทียม	อำเภอเมือง	จังหวัดลพบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับตำบลโพธิ์เก้าต้น	อำเภอเมือง	จังหวัดลพบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับตำบลพรหมมาสตร์	อำเภอเมือง	จังหวัดลพบุรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับตำบลโพธิ์ตลาดแก้ว	อำเภอท่าวุ้ง	จังหวัดลพบุรี

ลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำลพบุรีไหลผ่านประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม

แผนที่ตำบลบางขันหมาก

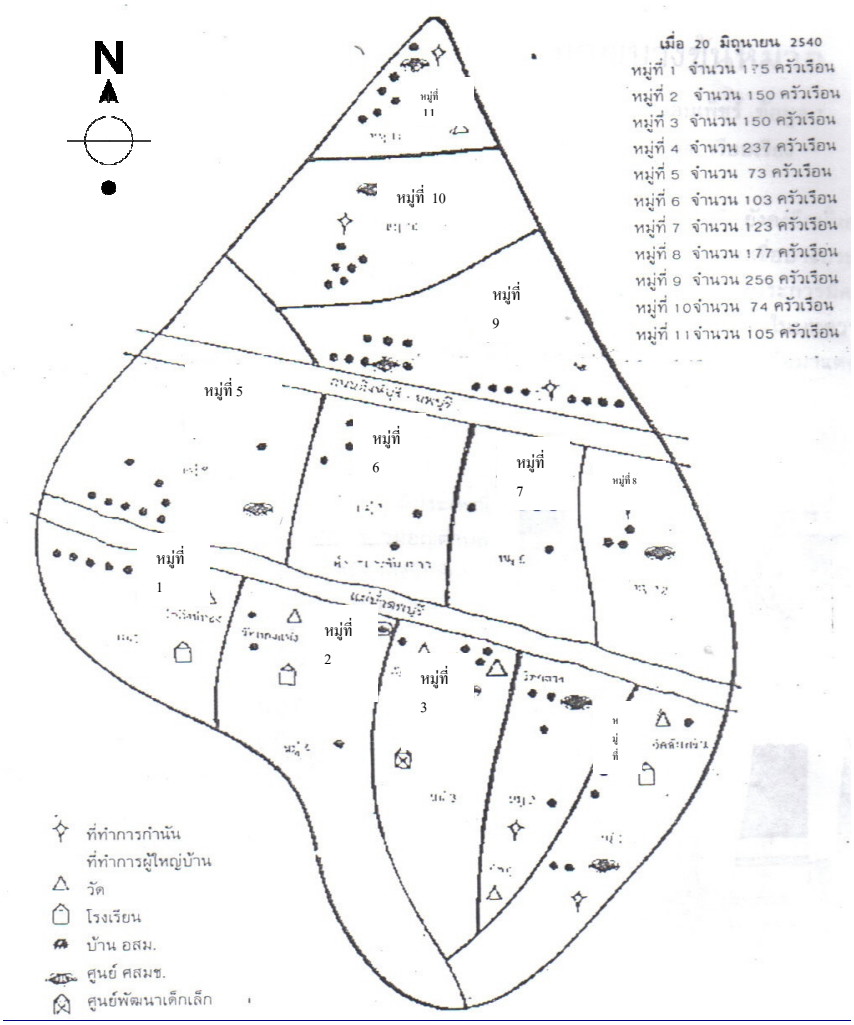

ภาพประกอบ 3 แสดงแผนที่ตำบลบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี

ที่มา : ราชภัฏเทพสตรี,สถาบัน. (2540). *มอญบางขันหมาก*. หน้า 6. ลพบุรี : กรุงไทยการพิมพ์

สภาพแวดล้อม และสภาพบ้านเรือนในปัจจุบัน

ปัจจุบันหมู่บ้านมอญบ้านบางขันหมากตั้งอยู่สองฟากฝั่งแม่น้ำลพบุรี และริมถนนสายลพบุรี – สิงห์บุรี ตั้งแต่หลักกิโลเมตรที่ 2-4 ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี หมู่บ้านนี้อยู่ห่างจากตลาดเมืองลพบุรี (ตลาดท่าโพธิ์) ราว 2 กิโลเมตร

แต่เดิมชาวมอญอาศัยอยู่เฉพาะสองฟากแม่น้ำลพบุรี และจะสร้างบ้านเรือนอยู่อย่างหนาแน่นทางฝั่งขวาของแม่น้ำ ทั้งนี้เพราะพื้นที่ทางฝั่งขวาดอนกว่าฝั่งซ้าย ชาวมอญที่อยู่อาศัยอยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำและได้รับความเดือดร้อนน้อยกว่าพวกที่อยู่อาศัยทางฝั่งซ้าย นอกจากนั้นพวกมอญมีคติความเชื่อในการสร้างบ้านเรือนจะนิยมหันหน้าไปทางทิศเหนือ ฉะนั้นหากได้สร้างบ้านเรือนอยู่ทางฝั่งขวา นอกจากหน้าบ้านจะหันหน้าลงสู่แม่น้ำและใช้ประโยชน์จากแม่น้ำได้สะดวกแล้วหน้าบ้านยังจะหันไปสู่ทางทิศเหนืออันสอดคล้องกับคติความเชื่อของหมู่บ้านอีกด้วย ในทางตรงกันข้ามหากสร้างบ้านเรือนอยู่ทางฝั่งซ้ายจะต้องหันหน้าบ้านไปยังทิศใต้ ซึ่งเป็นทิศที่ขัดต่อความเชื่อในการสร้างบ้านเรือนให้หันหน้าบ้านไปทางทิศนั้น ซึ่งชาวมอญที่มีความจำเป็นต้องสร้างบ้านเรือนริมฟากแม่น้ำฝั่งดังกล่าวเช่นกัน ก็ได้ดัดแปลงให้หลังบ้านหันสู่แม่น้ำ ส่วนหน้าบ้านหันไปทางทิศเหนือ แต่อย่างไรก็ตามความเชื่อดังกล่าวในปัจจุบันเริ่มลดน้อยลง

เมื่อถนนสายลพบุรี – สิงห์บุรี ได้ถูกสร้างขึ้นในสมัยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้จ้างแรงงานคนจีนขุดดินทำถนน (ค่าจ้างขุดเมตรละ 50 สตางค์) ชุมชนมอญได้ขยายตัวออกมาสร้างบ้านเรือนอยู่สองฟากถนนอีกเช่นกัน

จึงสรุปได้ว่าชุมชนมอญบางขันหมากแต่เดิมนั้นมีอยู่เฉพาะสองฝั่งแม่น้ำลพบุรี ต่อมาจึงขยายตัวออกมาริมถนนสายลพบุรี-สิงห์บุรี

ชาวบ้านบางขันหมากกลุ่มใหญ่ที่ยังยึดถือคำสั่งสอนของบรรพบุรุษเต็มที่ มักจะสร้างบ้านรวมกลุ่มกันในที่ดินแปลงเดิมของพ่อแม่ ประกอบด้วยบ้านพี่บ้านน้องโดยมีบ้านหลังเดิมของพ่อแม่อยู่กลาง บ้านพี่และบ้านน้องคนรองๆ ก็จะล้อมบ้านพ่อแม่เมื่อสิ้นบุญพ่อแม่แล้ว บ้านหลังที่พ่อแม่เคยอยู่ก็จะเป็นสมบัติของลูกคนสุดท้องในแต่ละครอบครัวจากที่ดินเดิม ซึ่งไม่มากหลังนัก บัดนี้วงศ์วานว่านเครือขยายออกมาก บ้านจึงมีมากจนติดกันอย่างแออัดยัดเยียด ไม่มีการวางผัง ส่วนใหญ่เป็นบ้านเรือนไทยโบราณเสาเป็นไม้มะค่า ไม้เต็ง ไม้แดง ส่วนล่างของพื้นดินเป็นพื้นบ้านสูง เพราะฤดูน้ำหลากระดับน้ำจะขึ้นสูงการมีพื้นบ้านสูงเท่ากับป้องกันงูเห่าลอยน้ำ เลื้อยขึ้นบ้านประการหนึ่ง และป้องกันระดับน้ำถึงพื้นบ้านอีกประการหนึ่ง หลังคาบ้านบางหลังมุงสังกะสี เช่นเดียวกับบ้านคนไทยในชนบททั่วไป

บ้านและที่อยู่อาศัย

บ้านชาวมอญที่บ้านบางขันหมากมีลักษณะเช่นเดียวกับบ้านชาวไทยคือลักษณะบ้านเป็นเรือนไม้ยกพื้นสูงหลังคาทรงจั่ว มีปั้นลมแหลม ฝาเฟี้ยม (เป็นแผ่นไม้ในกรอบสี่เหลี่ยม) แต่เดิมทุกบ้านจะหันหน้าบ้านไปทางทิศเหนือ หลังคามุงด้วยจาก แฝกสังกะสี แฝกนั้นชาวมอญจะไปเกี่ยวและ “กรอง” เป็นตับเพื่อใช้มุงหลังคาจากสวนข้างๆ หมู่บ้าน สาเหตุที่หน้าบ้านต้องหันไปทางทิศเหนือเพราะชาวมอญบ้านบางขันหมากถือว่าหากมีผู้ใดตายในบ้านจะต้องนำศพลงจากบ้านไปทางทิศนั้น (แต่เมื่อเวลานอนชาวมอญจะหันศีรษะไปทางทิศใต้และทิศตะวันออก) องค์ประกอบของบ้านมีนอกชานระเบียงและในเรือนครัวจะอยู่ด้านข้างของนอกชาน สำหรับใต้ถุนจะปล่อยโล่งเก็บเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนา เกวียน เครื่องหาปลา หรือเป็นที่นั่งเล่นในฤดูแล้งบ้านแบบนี้บางบ้านได้สร้างโดยช่างไม้ในหมู่บ้าน บางบ้านซื้อสำเร็จรูปจากคนจีนในตลาดและจะยกมาประกอบที่หมู่บ้าน ไม่มีชาวมอญผู้ใดสร้างบ้านด้วยอิฐก่อปูน

ภาพประกอบ 4 แสดงภาพบ้านเรือน

ภาพประกอบ 5 แสดงสภาพแวดล้อมในชุมชน

จำนวนประชากรและครัวเรือน

คนไทยเชื้อสายมอญนับถือพุทธศาสนา ฝ่ายธรรมยุติผู้ชายที่มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์จะอุปสมบทเพื่อทดแทนพระคุณบิดา มารดา วัดที่ชาวไทยเชื้อสายมอญอุปสมบทได้แก่ วัดกลาง วัดทุ่ง วัดโพธิ์ระหัต และวัดอัมพวัน ภิกษุในวัดมอญจะสวดมนต์ทำวัดได้ทั้งภาษามอญและภาษาไทย

การแต่งงาน คนไทยเชื้อสายมอญไม่นิยมเป็นโสดจนอายุมาก แต่ก็ยังมีคนไทยเชื้อสายมอญหลายคนที่ครองโสดจนเกินวัยแต่งงาน การแต่งงานส่วนใหญ่จะแต่งเมื่อหญิงมีอายุระหว่าง 17-20 ปี เป็นการแต่งงานในหมู่คนไทยมอญด้วยกัน

ลักษณะที่น่านิยมในระบบครอบครัวชาวมอญนี้คือ ยังคงยึดถือกับระบบสมรสแบบที่เรียกว่า monogamy คือ หญิงชายจะมีคู่สมรสได้เพียงหนึ่งเดียวและถืออย่างเคร่งครัดด้วย ในหมู่บ้านบางขันหมากจึงไม่มีครอบครัวใดที่มีปัญหาเรื่องนี้เพราะชาวบ้านบางขันหมากถือกันว่าถ้าผู้ใดมีสามีหรือภรรยามากกว่าหนึ่ง ผู้นั้นจะเป็นคน “ไม่ดี” ถ้าหากจะมีบ้างก็มักจะอพยพครอบครัวไปอยู่ที่อื่นลักษณะเช่นนี้ประกอบกับประเพณี “ถือผี” อย่างเหนียวแน่นทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางเครือญาติอันเป็นพื้นฐานสำคัญของความร่วมมือต่าง ๆ ทั้งในด้านกำลังคนและกำลังทรัพย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่คนที่นับถือผีตระกูลเดียวกันก็จะอุปถัมภ์ค้ำจุนกันเพิ่มขึ้นอีกเป็นกรณีพิเศษ

สภาพความเป็นอยู่ของประชาชนหมู่บ้านนี้ ยังเรียกได้ว่าเป็นสังคมเกษตรกรรมอย่างแท้จริง ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความผูกพันกันยึดมั่นในคุณธรรม และมีอาชีพหลักคือเกษตรกรรม ทำนา ชาวบ้านส่วนใหญ่ มีนาเป็นของตนเอง แต่ก็ไม่มีที่นามากพอที่จะผลิตข้าวมากมายเพียงแต่พอมีพอกิน ฐานะของชนกลุ่มนี้ จึงอยู่ในระดับปานกลาง

เขตการปกครองในปัจจุบันที่เป็นหน่วยย่อยที่สุดคือ “หมู่บ้าน” ในตำบลบางขันหมาก มีหมู่บ้านทั้งหมด 11 หมู่บ้าน ในจำนวนนี้มีบางหมู่บ้านเป็นชุมชนคนไทยล้วน บางหมู่บ้านมีคนไทยอาศัยอยู่ครึ่งหนึ่งและชาวมอญครึ่งหนึ่ง แต่ส่วนใหญ่ของคนที่อยู่อาศัยอยู่ในทั้ง 11 หมู่บ้านของตำบลบางขันหมากนี้เป็นชาวมอญมีรายละเอียดดังตารางข้างล่างนี้

ตาราง 1 จำนวนหมู่บ้านและครัวเรือนชาวมอญตำบลบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี

หมู่บ้านที่	**ประชากร**		**จำนวนครัวเรือน**		**หมายเหตุ**
	ชาย	*หญิง*	**ปี 2530**	**ปี 2540**	
1	339	373	111	175	เป็นชุมชนชาวมอญ
2	390	385	123	150	เป็นชุมชนชาวมอญ
3	396	361	130	150	เป็นชุมชนชาวมอญ
4	-	-	-	237	เป็นชุมชนชาวไทย
5	-	-	-	73	เป็นชุมชนชาวไทย
6	589	588	227	103	เป็นชุมชนชาวมอญ
7	376	352	130	123	เป็นชุมชนชาวมอญ
8	-	-	-	177	เป็นชุมชนชาวไทย
9	443	528	180	256	เป็นชุมชนชาวมอญและไทย
10	-	-	-	74	เป็นชุมชนชาวไทย
11	224	221	83	105	เป็นชุมชนชาวมอญ
รวม 11 หมู่บ้าน	รวมชาวมอญ 5,565 คน		984	1,727	-

ที่มา : ภูธร ภูมะธน. (2540). *มอญบางขันหมาก ลพบุรี.* หน้า 6. และป้ายนิเทศ ณ ที่ทำการสถานีอนามัย ตำบลบางขันหมาก สำนักงานสาธารณสุข จังหวัดลพบุรี

การศึกษาและการใช้ภาษามอญในสังคมมอญบางขันหมาก

ในด้านการศึกษานั้น ชาวมอญบางขันหมากจะนับถือ “บัณฑิต” เป็นพิเศษและนิยมส่งบุตรหลานเรียนหนังสือในภาคบังคับซึ่งมีโรงเรียนในเขตนี้ 2 โรงเรียนคือ โรงเรียนวัดโพธิ์ระหัต กับโรงเรียนวัดอัมพวัน หลังจากการศึกษาภาคบังคับแล้วก็จะส่งมาเรียนในตัวเมือง ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับฐานะและสติปัญญาของเด็กด้วย แต่ส่วนมากนิยมที่จะส่งเด็กชายมากกว่าเด็กหญิง เพราะยังมีค่านิยมว่าผู้ชายเป็นผู้นำสังคม ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไรก็ตามผู้ชายจะเป็นผู้ตัดสินใจ และการนับถือผีตลอดจนการสืบสกุลก็ถือที่ผู้ชายเป็นใหญ่ ถึงแม้บ้านบางขันหมากจะอยู่ห่างจากตัวเมืองลพบุรีเพียง 2 กิโลเมตร แต่หมู่บ้านนี้ก็ยังไม่มีน้ำประปาใช้

ยังคงใช้น้ำคลอง น้ำบ่อ ลักษณะเช่นนี้ทำให้ชาวบ้านค่อนข้างลำบากในหน้าแล้ง ลำคลองก็นับวันจะตื้นเขิน ซึ่งถ้าไม่หาทางแก้ปัญหาต่างๆเหล่านี้ ชาวบ้านที่อยู่ในแถบนี้ก็คงจะลำบากมากยิ่งขึ้น

ส่วนใหญ่ของคนมอญในหมู่บ้านบางขันหมากเขียนและอ่านภาษามอญไม่ได้ และสำรวจพบว่าทั้งหมู่บ้านมีผู้อ่านออกและเขียนภาษามอญได้ไม่เกิน 10 คน สำหรับการพูดภาษามอญนั้นสามารถพูดได้ทุกคน แม้กระทั่งเด็กและหากชาวมอญผู้ใดมีคู่สมรสเป็นคนไทยและเข้าไปอยู่ในหมู่บ้านก็จะสามารถพูดและเข้าใจภาษามอญได้ในที่สุด และไม่นิยมใช้ภาษาไทยในหมู่บ้าน ด้วยเหตุนี้จึงพบว่ายังมีผู้หญิงมอญสูงอายุหลายคนที่พูดภาษาไทยไม่ชัดเพราะไม่ค่อยมีโอกาสพูดภาษาไทย

สำหรับชุมชนมอญบ้านบางขันหมากนั้นแต่เดิมมีการสอนให้อ่าน เขียนภาษามอญที่วัดโพธิ์ระหัตและวัดอัมพวัน วัดจึงเป็นสถานที่ให้การศึกษาการอ่าน เขียน ภาษามอญโดยตรง อนึ่งยังมีผู้รู้การเรียน อ่านภาษามอญโดยประสบการณ์กล่าวคือเมื่อบวชเป็นพระที่วัดจะสวดมนต์เป็นภาษามอญและจะเริ่มชินกับอักษรมอญที่ใช้สวดในเวลาต่อมา จึงสามารถอ่านและเขียนภาษามอญได้

ในสังคมชาวมอญเฉพาะผู้ชายเท่านั้นที่ได้รับการสนับสนุนให้อ่าน เขียนภาษามอญ สำหรับผู้หญิงไม่พบว่าสามารถอ่าน เขียนภาษามอญได้แต่อย่างใด

ศาสนสถานที่ตั้งอยู่ในชุมชนมอญบางขันหมาก

ประกอบด้วยวัดทั้งหมด 4 วัด ได้แก่ **วัดอัมพวัน วัดโพธิ์ระหัต วัดกลาง และวัดราษฎร์ศรัทธาทำ** แต่ละวัดมีระยะห่างกันพอสมควร (ประมาณ 600 เมตร) รอบๆ วัดคือที่ตั้งของหมู่บ้าน แต่เดิมภายในหมู่บ้านไม่มีร้านค้า ตลาดใหญ่ที่ใกล้ที่สุดคือตลาดท่าโพธิ์เมืองลพบุรี ไม่ไกลจากหมู่บ้าน รวมทั้งมีสินค้าเร่ขายตามลำแม่น้ำลพบุรี จึงทำให้ไม่มีร้านค้าในหมู่บ้าน ศาลาพักร้อนสำหรับคนเดินทางภายในหมู่บ้านไม่มี และแต่เดิมหน้าบ้านของชาวมอญนิยมตั้งหม้อน้ำดื่มสำหรับคนเดินทางผ่านไปมาได้ดื่มเช่นเดียวกันกับหมู่บ้านไทย

ในชุมชนมอญที่บ้านบางขันหมากมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน องค์ประกอบของวัดแต่ละวัดได้แก่ โบสถ์ ศาลา กุฏิ เจดีย์ ซึ่งมิได้แตกต่างไปจากวัดของคนไทย แต่อย่างใด แต่สำหรับเจดีย์นั้นมีความแตกต่างจากไทยอย่างเห็นได้ชัด เป็นเจดีย์ที่เรียกกันว่าทรงมอญพม่า รูปทรงคล้ายลอมฟาง ทรวดทรงของเจดีย์แบบนี้สามารถพบเห็นในภาคเหนือของประเทศไทยด้วย และวัดในชุมชนมอญทั้งสองแห่งเป็นวัดที่ชาวบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวนาทะนุบำรุง เพราะฉะนั้นโบสถ์ เจดีย์หรือสิ่งก่อสร้างต่างๆ ภายในวัดจึงไม่ใหญ่โตหรือมีความวิจิตรพิสดาร เจดีย์ในวัดจึงมีขนาดเล็ก นายไพ่ คุ้มครองชาวมอญบ้านบางขันหมากกล่าวว่าเจดีย์ที่วัดอัมพวันองค์เดิมสูงไม่เกิน 6 ศอก ต่อมาจึงรื้อเจดีย์เก่าออก สร้างเจดีย์ใหม่ขึ้นแทน

วัดของชาวมอญบางขันหมากจะก่อสร้างด้วยอิฐและปูน ส่วนสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ในหมู่บ้านจะทำด้วยไม้ทั้งหมด อาจจะเป็นความยุ่งยากในการทำปูน วิธีทำปูนแต่โบราณนั้นคือเอาปูนขาวแช่น้ำรวมกับเปลือกต้นประดู่ และหนังวัว จะได้ปูนประสานและปูนฉาบที่เหนียว

ยังมีความแตกต่างระหว่างวัดไทยและวัดมอญอีกกล่าวคือ วัดมอญมีเสาหงส์ แต่วัดไทยนั้นไม่มี หงส์เป็นสัญลักษณ์ของชาวมอญเพราะถือกันว่า ชาวมอญสืบเชื้อสายมาจากหงสาวดี (เมืองหลวงของมอญแต่เดิม) เสาหงส์นี้บางครั้งจะมีผู้นำธงห้อยยาวมาติดไว้ตรงปลายของธงอาจจะเห็นเส้นผมผูกติดอยู่เป็นเส้นผมผู้หญิงที่มุ่งหวังให้กวาดพื้นจักรวาล (เมื่อธงแกว่ง)

<u>วัดอัมพวัน</u> ตั้งอยู่เลขที่ 91 หมู่ 1 ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี สังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ 16 ไร่ 2 งาน 62 ตารางวา

ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาในราว พ.ศ.2420 มีพระภิกษุอยู่จำพรรษาปีละประมาณ 11 รูป สามเณร 5 รูป มีโรงเรียนประถมศึกษาของทางราชการตั้งอยู่ที่วัดนี้ด้วย เจ้าอาวาสที่ทราบนามมี 5 รูปคือ

ตาราง 2 แสดงเจ้าอาวาส และปีที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสของวัดอัมพวัน

ชื่อเจ้าอาวาส	ปี
รูปที่ ๑ พระอาจารย์เชียง ชนูปถัมภ์	(ไม่ทราบปีที่ชัดเจน)
รูปที่ ๒ พระอาจารย์ทอโหนด	ประมาณ พ.ศ.2435-พ.ศ.2445
รูปที่ ๓ พระอุปัชฌาย์ทอกรัก สุวณฺณสาโร	พ.ศ.2445 - 2485
รูปที่ ๔ พระครูอมรสมณคุณ (อมโร สว่าง หมอสำราญ)	พ.ศ.2485 - 2520
รูปที่ ๕ พระครูอมรสมณคุณ (พระมหาสมควร รุมรามัญ)	พ.ศ.2520 - ปัจจุบัน

ที่มา : ยุวชนไทยรามัญวัดอัมพวัน. (2551). *วัดมอญ*. สืบค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2551, จาก http://www.monlopburi.com/montemple.htm

ภาพประกอบ 6 แสดงภาพวัดอัมพวัน

<u>วัดโพธิ์ระหัต</u> ตั้งอยู่เลขที่ 85 หมู่ 3 ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ตั้งขึ้นเมื่อปีพ.ศ. 2393 โดยชาวรามัญได้อพยพเข้ามาได้ร่วมกันสร้างขึ้นโดยการนำของท่านพระอาจารย์น้อยและมัคนายกโน้ต

มีชื่อเรียกภาษามอญว่า “เกี่ยอะตาว” แปลว่า วัดเหนือ หมายถึง สถานที่ตั้งวัดอยู่เหนือแม่น้ำลพบุรี ต่อมาเปลี่ยนเป็นวัดโพธิ์ระหัด หมายความว่า วัดแห่งนี้มีระหัดวิดน้ำอยู่ใกล้ต้นโพธิ์ กาลเวลาล่วงเลยมาวัดโพธิ์ระหัด ซึ่งสะกดด้วย ด.เด็ก ก็กลายมาเป็น วัดโพธิ์ระหัต สะกดด้วย ต.เต่า จึงใช้ชื่อว่า วัดโพธิ์ระหัต เป็นลำดับมา

วัดโพธิ์ระหัต มีที่ดินที่ตั้งวัด 24 ไร่ 2 งาน 60 วา มีธรณีสงฆ์ 31 ไร่ 3 งาน สังกัดคณะธรรมยุติกนิกาย

ตาราง 3 แสดงเจ้าอาวาส และปีที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสของวัดโพธิ์ระหัต

ชื่อเจ้าอาวาส	ปี
พระอธิการน้อย	พ.ศ. 2394 – 2405
พระอธิการตังอู๋	พ.ศ. 2405 – 2422
พระอธิการขัน	พ.ศ. 2465 – 2470
พระครูโพธิรัต (พุทฺธรกฺขิโต ตี๋ เต๊ะวงษ์)	พ.ศ. 2470 – 2500
พระครูโอภาสโพธิรัต (อคฺคทีโป โอ รามัญวงศ์)	พ.ศ. 2501 - 2515
พระครูโสภณโพธิวัตร (สุทฺธาวาโส สหัส จับจิตร)	พ.ศ. 2515 - 2548
พระครูถาวรกิจโกวิท	พ.ศ. 2549 - ปัจจุบัน

ที่มา : ยุวชนไทยรามัญวัดอัมพวัน. (2551). *วัดมอญ*. สืบค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2551, จาก http://www.monlopburi.com/montemple.htm

ภาพประกอบ 7 แสดงภาพวัดโพธิ์ระหัต

<u>วัดกลาง</u> ตั้งอยู่เลขที่ 86 หมู่ 3 ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี สังกัดธรรมยุติกนิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ 18 ไร่ 2 งาน

วัดกลางตั้งเป็นวัดนับแต่ปี พ.ศ. 2425 โดยมีนายสา เป็นผู้บริจาคที่ดินให้เป็นที่สร้างวัดได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2498

ตาราง 4 แสดงเจ้าอาวาส และปีที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสของวัดกลาง

ชื่อเจ้าอาวาส	ปี
พระอธิการแด	พ.ศ.2425 - 2450
พระอธิการกาว	พ.ศ.2451 - 2481
พระครูปิยธรรมธาดา (ธมฺมสณฺโฑ เบียร์ เลี้ยงชีพชอบ)	พ.ศ.2482 - 2522
พระครูวิบูลโพธิวัฒน์ (ขนฺติโก สมบรูณ์ นกเชื้อ)	พ.ศ.2523 - 2532
พระครูประสาทบรรกิจ (ยโส เลี่ยม สุวรรณคีรี)	พ.ศ.2533 – 2543
พระครูอมรสมณคุณ (ชวนปญฺโญ สมควร รุมรามัญ)	พ.ศ.2546 - 2547
พระมหาสมเกียรติ ภูริปญฺโญ (รามัญวงศ์)	พ.ศ.2547 - ปัจจุบัน

ที่มา : ยุวชนไทยรามัญวัดอัมพวัน. (2551). *วัดมอญ*. สืบค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2551, จาก http://www.monlopburi.com/montemple.htm

ภาพประกอบ 8 แสดงภาพวัดกลาง

<u>วัดราษฎร์ศรัทธาทำ</u> ตั้งอยู่เลขที่ 80 หมู่ 2 ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี สร้างเป็นวัดเมื่อ พ.ศ. 2430

เมื่อสร้างวัดแล้วเรียกกันว่า วัดทุ่ง ต่อมาได้ขนานนามเป็น วัดราษฎร์ศรัทธาทำ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2501

ตาราง 5 แสดงเจ้าอาวาส และปีที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสของวัดราษฎร์ฯ

ชื่อเจ้าอาวาส	ปี
1. พระอธิการเสาร์	(ไม่ทราบปีที่ชัดเจน)
2. พระอธิการก้า หรือ ค้า เกตุสิริ	(ไม่ทราบปีที่ชัดเจน)
3. พระอธิการด๊วด	(ไม่ทราบปีที่ชัดเจน)
4. พระอธิการโต๊ะ	(ไม่ทราบปีที่ชัดเจน)
5. พระอธิการสีนวล	(ไม่ทราบปีที่ชัดเจน)
6. พระอธิการแบน	(ไม่ทราบปีที่ชัดเจน)
7. พระอธิการงุ่ย โกลิโต	(ไม่ทราบปีที่ชัดเจน)
8. พระครูสีลสมาจาร (สีลเตโช บาลเย็น จับจิตต์)	(ไม่ทราบปีที่ชัดเจน)
9. พระอธิการกอน	พ.ศ. 2521- 2523
10. พระครูจักรธรรมโสภณ (จกฺกิณฺโฑ เลียบ กรอบทอง)	พ.ศ.2523 - ปัจจุบัน

ที่มา : ยุวชนไทยรามัญวัดอัมพวัน. (2551). วัดมอญ. สืบค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2551, จาก http://www.monlopburi.com/montemple.htm

ภาพประกอบ 9 แสดงภาพวัดราษฎร์ศรัทธาทำ

วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับเพลงพื้นบ้าน

วิถีชีวิตและความเป็นอยู่

ดังที่กล่าวมาข้างต้นและจากตารางแสดงสถิติของชุมชนบางขันหมาก จะพบว่าชาวบางขันหมากจะตั้งบ้านเรือนอยู่เพียง 7 หมู่บ้านของตำบลบางขันหมากเท่านั้น ประชากรก็มีจำนวนไม่มากนัก ฉะนั้นชาวมอญกลุ่มนี้จึงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เล็กๆ ที่มีลักษณะการรวมกลุ่มกันอย่างเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่นประกอบกับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่มีแม่น้ำล้อมเกือบจะโดยรอบและเป็นท้องทุ่งนา ยากที่ชุมชนอื่นจะเข้ามาข้องเกี่ยวด้วย ชุมชนชาวมอญบางขันหมากจึงยังคงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ตนไว้อย่างเหนียวแน่น

ชาวมอญบางขันหมากจะตั้งบ้านเรือนมีลักษณะแปลกไปจากบ้านเรือนคนไทยกล่าวคือมอญชอบปลูกบ้านขวางแม่น้ำ คือหันเอาด้านขื่อลงน้ำ นิยมหันหน้าบ้านไปทางทิศเหนือ คนไทยเห็นว่าแปลกจึงเรียกบ้านเรือนคนมอญว่า “มอญขวาง” ซึ่งปัจจุบันคำนี้มีความหมายไม่สุภาพ คนมอญไม่ชอบคำนี้และไม่ชอบให้ใครเรียกว่ามอญ ชอบให้เรียก “รามัญ” มากกว่า

ลักษณะบ้านจะยกพื้นสูง สร้างด้วยไม้ หลังคาทรงจั่ว ตัวบ้านประกอบด้วยตัวเรือนซึ่งจะมีเสาเอกผูกผ้าแดงเอาไว้เป็นที่อยู่ของผีเรือน มีระเบียงและนอกชาน ครัวจะอยู่ด้านข้างใต้ถุนบ้านโล่งเอาไว้เก็บเครื่องมือจับปลา เครื่องมือทำนา เก็บเรือ และนั่งพักผ่อน ชาวมอญจะให้ความสำคัญกับตัวเรือนใหญ่ซึ่งเป็นที่อยู่ของผีเรือนมาก เช่นคนนอกหรือแม้แต่ลูกเขยก็จะมานอนในเรือนใหญ่ไม่ได้ ถ้ามีความจำเป็นจะต้องบอกเล่าผีเรือนก่อน ซึ่งส่วนมากเจ้าของบ้านจะจัดให้นอนที่ระเบียงบ้านเสียมากกว่า

ชุมชนชาวมอญจัดระเบียบการปกครองโดยมีกำนัน – ผู้ใหญ่บ้านปกครอง ตามลักษณะการปกครองท้องถิ่นของทางราชการ แต่เนื่องด้วยชาวมอญมีความเป็นปึกแผ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเองอย่างสูง จึงมักจะมีการรวมกลุ่มในลักษณะอื่นซ้อนอยู่ด้วย อาทิ รวมกันโดยพบปะและประกอบศาสนกิจในวัด ซึ่งวัดที่เป็นศูนย์กลางของคนมอญคือ วัดอัมพวัน วัดโพธิ์ระหัต วัดกลาง และวัดทุ่ง ที่วัดจะมีเสาหงส์ปรากฏให้เห็นเพราะชาวมอญเชื่อว่าตนสืบเชื้อสายมาจากหงสาวดี นอกจากนี้ยังรวมกันในกลุ่มคนตระกูลหรือนามสกุลเดียวกัน จะมีพิธีไหว้ผีโรง คือผีบรรพบุรุษผู้เป็นต้นตระกูล เช่นตระกูลกรอบทอง, กรอบเพ็ชร์ ฯลฯ ถือว่ามีบรรพบุรุษร่วมกัน การรวมตัวในลักษณะอื่นก็มีชมรมเยาวชนมอญอยู่หนึ่งชมรม แต่การรวมตัวกันที่เหนียวแน่นมากที่สุด เห็นจะได้แก่การไหว้ผีโรงและการรวมตัวกันตามวัดเพื่อทำงานบุญและเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาวมอญให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

ภาพประกอบ 10 แสดงความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของชาวมอญบางขันหมาก

ภาพประกอบ 11 แสดงวิถีชีวิตการทำมาหากินของชาวมอญบางขันหมาก

วัฒนธรรมการแต่งกาย

การแต่งกายของเด็ก

สำหรับเครื่องแต่งกายเด็กมอญบางขันหมากเป็นแบบสมัยนิยมทั่วไป และสืบไม่พบลักษณะพิเศษของเครื่องแต่งกายเด็กมอญครั้งโบราณรวมทั้งที่หลงเหลืออยู่ในยุคปัจจุบัน เข้าใจว่าจะแต่งกายเหมือนกับเด็กไทย กล่าวคือเด็กผู้หญิงนุ่งผ้าถุงหรือผ้าซิ่น สวมเสื้อคอกระเช้าหรืออาจจะเป็นเสื้อมีแขนบ้างเป็นบางโอกาส เมื่อยังเล็กสวมจับปิ้ง สวมกำไลข้อเท้า คนมีฐานะก็จะให้ลูกสวมสร้อยคอ สร้อยหรือกำไลข้อมือที่ทำด้วยวัสดุมีค่า เด็กผู้ชายจะสวมกางเกงขาสั้น ส่วนใหญ่ไม่สวมเสื้อ นอกจากในยามที่อากาศหนาวเย็นหรือไปงาน ไปวัด

เมื่อเข้าร่วมในพิธีกรรมโกนผมโก๊ะ ผู้ใหญ่จะแต่งกายให้เป็นพิเศษคือมีลักษณะเป็นแบบไทยโบราณ ประกอบด้วยนุ่งโจงกระเบนสวมเสื้อคอกลมสีสันสวยงาม หรือมีดอกดวงสีฉูดฉาดเด่นสะดุดตามาก อาจจะมีเครื่องประดับเป็นพิเศษในโอกาสเช่นนี้ อาทิสวมสร้อยสังวาลย์ สร้อยคอ สร้อยตัวที่ทำด้วยทองคำ เป็นต้น ถือเป็นการแต่งกายที่สวยงามที่สุดให้กับเด็กและยังเป็นการให้ความสำคัญแก่เด็กเป็นพิเศษอีกด้วยก่อนที่เด็กจะก้าวเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ ผู้มาร่วมงานก็จะแต่งกายสวยงามมาร่วมงานบุญเช่นเดียวกันปกติงานโกนผมโก๊ะมักจะทำเป็นงานเล็กๆ ภายในครอบครัวหรือหมู่ญาติสนิท การแต่งกายจะหรูหรามากน้อยเพียงใดจะขึ้นอยู่กับขนาดของการจัดงาน กำลังทรัพย์ของเจ้าภาพ และเจตนาของการจัดงานจะให้เป็นงานพิธีใหญ่เล็กเพียงใด ผู้มาร่วมงานและเด็กที่จะโกนผมก็จะแต่งกายสอดคล้องกับลักษณะของงาน ปัจจุบันเด็กมอญบางขันหมากจะแต่งกายเหมือนเด็กไทยโดยทั่วไป คือนุ่งกางเกง-สวมเสื้อที่หาซื้อจากตลาด เด็กผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่นนั้น หาดูไม่ได้แล้วในปัจจุบัน

ภาพประกอบ 12 การแต่งกายของเด็กชายชาวมอญ

ที่มา : ยุวชนไทยรามัญวัดอัมพวัน. (2551). *การแต่งกาย.* สืบค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2551, จาก http://www.monlopburi.com/mon_dresses.htm

ภาพประกอบ 13 การแต่งกายของเด็กชายชาวมอญ

ที่มา : ยุวชนไทยรามัญวัดอัมพวัน. (2551). *การแต่งกาย.* สืบค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2551, จาก http://www.monlopburi.com/mon_dresses.htm

ภาพประกอบ 14 แสดงการแต่งกายของเด็กหญิงชาวมอญ บางขันหมาก

ที่มา : ยุวชนไทยรามัญวัดอัมพวัน. (2551). *การแต่งกาย.* สืบค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2551, จาก http://www.monlopburi.com/mon_dresses.htm

การแต่งกายของผู้สูงอายุ

ผู้ชายชาวมอญในปัจจุบันไว้ผมรองทรง ในอดีตคงจะไว้ทรงมหาดไทยและเริ่มเปลี่ยนแปลงมาสู่ยุคทันสมัยในรัชกาลที่ 5 ดังที่เคยกล่าวมาแล้ว และในอดีตเคยมีความเชื่อว่าถ้าผู้ชายใส่ต่างหูข้างซ้ายจะได้ลูกสาว ต่างหูเป็นระย้าทำด้วยเงินหรือทอง ซึ่งผู้ชายมอญเคยนิยมใส่ไปงานบวชนาคด้วย แต่ในปัจจุบันไม่พบเห็นความเชื่อดังกล่าวเช่นนี้แล้ว ส่วนเสื้อผ้า

เครื่องแต่งกายนั้น นิยมนุ่งผ้าโสร่งสวมเสื้อคอกลมผ่าอกและคาดผ้าขาวม้าที่เอว บางคนนิยมสวมกางเกงจีนขาก๊วยซึ่งหาซื้อจากตลาดแถวท่าโพธิ์ ตลาดล่าง ซึ่งอยู่ใกล้กับชุมชนชาวมอญบางขันหมากและเดินทางไปมาสะดวก

หญิงสาวไม่ปรากฏเอกลักษณ์ด้านทรงผมและเครื่องแต่งกาย นอกจากนิยมสวมกำไลข้อมือข้อเท้าจนกระทั่งโตเป็นสาว ในงานพิธีงานบุญใหญ่จะสวมสร้อยตัวด้วย ส่วนสตรีสูงอายุ คือเกิน 30 ปีขึ้นไปนิยมไว้ผมมวยเกล้าสูงไว้กลางศีรษะ (ไม่ต่ำมาอยู่ท้ายทอย) ตำแหน่งใกล้ๆ ขวัญเช่นเดียวกับเด็กไว้ผมโก๊ะ บางรายเชื่อว่าการไว้ผมมวยน่าจะมีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการไหว้ผีโรงใหญ่

หญิงมอญนิยมเกล้าผมมวยค่อนต่ำลงมาทางด้านหลัง โดยมีเครื่องประดับ 2 ชิ้น บังคับไม่ให้มวยหลุด คือโลหะรูปตัวยูคว่ำแคบๆ และโลหะรูปปีกกาตามแนวนอน ภาษามอญเรียกว่า **อะน่ดโซ่ก** และ **ฮะเหลี่ยงโซ่ก** จากนั้นประดับด้วย **แหมะเกวี่ยปาวซ่ก** รวบมวยผม ภายหลังเมื่ออยู่ในเมืองไทยนานเข้า ผู้หญิงมอญก็รับเอาอิทธิพลการแต่งตัวแบบหญิงชาวไทย เข้าไปร่วมด้วยและหันมาแต่งกายตามสมัยนิยมอย่างไทย

สิ่งสำคัญของคนมอญเมื่อเข้าวัดคือมักคล้องผ้าสไบ เรียกว่า **หยาดโด๊ด** ใช้ได้ทั้งชายหญิง แต่โดยมากชายสูงอายุมักใช้ผ้าขาวม้า วิธีห่มคือพาดจากไหล่ซ้ายไปด้านหลังอ้อมใต้รักแร้ขวา แล้วขึ้นไปทับบนไหล่ซ้าย หากไปงานรื่นเริงเที่ยวเล่นก็ใช้คล้องคอแทน หรือพาดลงมาตรงๆบนไหล่ซ้าย

ภาพประกอบ 15 การแต่งกายผู้หญิง ภาพประกอบ 16 การแต่งกายผู้ชาย

ที่มา : ยุวชนไทยรามัญวัดอัมพวัน. (2551). *การแต่งกาย*. สืบค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2551, จาก http://www.monlopburi.com/mon_dresses.htm

ภาพประกอบ 17 แสดงฮะเหลี่ยงโซ่ก และอะน่ดโซ่ก (ปิ่นปักผม)

ที่มา : ยุวชนไทยรามัญวัดอัมพวัน. (2551). *การแต่งกาย.* สืบค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2551, จาก http://www.monlopburi.com/mon_dresses.htm

ภาพประกอบ 18 แสดงชาวบ้านมอญบางขันหมาก ที่ปัจจุบันยังนิยมมวยผมอยู่

ที่มา : ยุวชนไทยรามัญวัดอัมพวัน. (2551). *การแต่งกาย.* สืบค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2551, จาก http://www.monlopburi.com/mon_dresses.htm

การไว้มวยผมของชาวมอญน่าจะเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องขวัญเช่นเดียวกับการไว้โก๊ะ “ขวัญ” เป็นความเชื่อของคนไทยแต่ครั้งโบราณ ถือว่าเป็นชีวิตวิญญาณของคนว่าต้องอยู่ที่กลางกระหม่อมหรือขม่อม อันเป็นต้นเหตุให้เด็กๆ ไว้ทรงผมจุก แกละ โก๊ะ และเปีย เพราะเมื่อเด็กเกิดใหม่ๆ กะโหลกส่วนที่เรียกว่าขม่อมยังต่อกันไม่สนิท หากไปโกนผมส่วนนั้นเข้าเด็กอาจเป็นอันตรายถึงชีวิตได้ ดังนั้นในระยะแรกๆ จึงต้องปล่อยผมให้ยาวในส่วนดังกล่าวเพื่อป้องกันขม่อมไว้ ต่อมาได้เกิดความเชื่อในเรื่อง “ขวัญ” กันสืบมา ทั้งคนไทยและคนชาติพันธุ์อื่นที่อยู่ร่วมกันในผืนแผ่นดินไทย

ถึงแม้ว่ากะโหลกศีรษะมีความแข็งขึ้นแล้วก็ยังไม่ยอมโกนผม คงไว้ต่อมาจนแน่ใจว่าปลอดภัยแล้วจึงค่อยโกน คือเมื่ออายุราว 10 ขวบ ดังที่กล่าวมาแล้ว

ความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” มีความสำคัญมากในการอธิบายระบบความคิดต่างๆ ของผู้คนในสังคม การจะสะท้อนลักษณะความเชื่อแบบดั้งเดิมที่พบเห็นกันทั่วไป ซึ่งในทางมนุษยวิทยาเรียกว่า mana ตามภาษาของชาวเกาะโปลีนีเซีย อันเป็นความลึกลับทางจิตใจ ที่เชื่อว่าเป็นพลังที่ช่วยให้ทุกสิ่ง ทุกอย่างมีชีวิต ความคิดเช่นนี้ไม่แยกแยะระหว่างโลกทางวัตถุกับโลกทางจิตใจ ดังนั้นทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์และสิ่งของต่างก็มีขวัญได้เหมือนกัน จะเห็นได้ว่ามีพิธีเรียกขวัญของคน ข้าว ควาย และแม้แต่ขวัญของบ้านเมือง แต่อย่างไรก็ตามขวัญมีความหมายที่ลื่นไหลและสับสนมาก โดยทั่วไปมักเข้าใจกันว่าหมายถึงแก่นของชีวิต ซึ่งเป็นความเชื่อที่คล้ายกับความเชื่อเรื่อง Semanget ของชาวมาเลย์ และ wai หรือ bai ของ Moung ในเวียดนาม

กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเกือบทุกกลุ่มมีความเชื่อในเรื่องขวัญเหมือนกันหมด และซับซ้อนแตกต่างกันออกไป อาทิสังคมล้านนาเชื่อว่าขวัญเชื่อมโยงกับเรื่อง “มิ่ง แนน แถน และผี” (มิ่ง = กำลังของชีวิต, แนน = บุพเพสันนิวาส หรือความอุดมสมบูรณ์, แถน = ฟ้า, ผี = วิญญาณบรรพบุรุษ) ขวัญมีความสำคัญมากในสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเพราะยังเกี่ยวข้องกับเรื่องของชีวิต ความเจริญงอกงาม ความอุดมสมบูรณ์ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับเครือญาติและความเป็นชุมชน ฉะนั้นความเชื่อเรื่องขวัญจึงเป็นเรื่องที่เป็นทั้งระบบความเชื่อ ระบบ ศีลธรรม และภูมิปัญญาของสังคมเกษตรกรรม ที่เน้นให้เกิดการเคารพต่อความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ เครือญาติและชุมชน ทำให้มีพลังที่จะค้ำจุนองค์กรพื้นฐานของสังคม 2 องค์กรคือ ชุมชนและเครือญาติ

การไว้ผมมวยของสตรีสูงอายุชาวมอญ และการไว้ผมโก๊ะของเด็กมอญบางขันหมากน่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องขวัญอย่างแน่นอน เพราะชุมชนมอญบางขันหมากเป็นกลุ่มชนเล็กๆ ที่ยังคงความเชื่อและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทยกลุ่มอื่นๆ และเอกลักษณ์เฉพาะทางวัฒนธรรมเหล่านี้ยังจะช่วยเสริมสร้างความเหนียวแน่นของกลุ่มชาติพันธุ์มอญให้สืบทอดเผ่าพันธุ์ต่อไป ไม่เสื่อมสูญ

ส่วนการแต่งกายสตรีสูงอายุชาวมอญบางขันหมากจะนิยมสร้างผ้าซิ่นหรือผ้าถุงซึ่งในอดีตทอผ้านุ่งใช้เอง แต่เสื้อแขนกระบอกสามส่วนนั้นซื้อผ้าขาวจากตลาดในตัวจังหวัดลพบุรีมาตัด ไม่นิยมสวมโจงกระเบนแบบคนไทย นอกจากนี้ยังนิยมใช้สไบคล้องคอปล่อยชาวยาว 2 ข้าง ในอดีตเป็นผ้าขาวเนื้อเกลี้ยง แต่ในปัจจุบันจะถักด้วยสีขาวฝีมืองดงาม เป็นเรื่องประกวดประขันฝีมือกันมาก เมื่อไปวัดจะใช้สไบพาดเฉียงไหล่ เวลากราบพระจะปล่อยชายข้างหนึ่งลงมารองกราบ

นอกจากนี้ยังพบสตรีชาวมอญนิยมสวมต่างหู เจาะหูกันเกือบทุกคน ลักษณะต่างหูเป็นแบบฟักทอง แบบระย้า นิยมสวมสร้อยคอเป็นปกติ บางรายมีฐานะดีจะมีสร้อยตัวสวมไปงานบุญใหญ่ๆ

สำหรับชาวมอญหรือรามัญแห่งตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี แม้จะอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในประเทศไทยมาช้านานแล้ว แต่ยังสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางด้านการไว้ทรงผมและเครื่องแต่งกายเอาไว้ได้จนกระทั่งปัจจุบัน กล่าวคือ เด็กมอญจะไว้ผมโก๊ะทั้งหญิงและชาย หญิงสูงอายุชาวมอญเองไว้ผมมวยเกล้าค่อนข้างสูงและยังคงสวมผ้าซิ่นยาวกรอมเท้ามีสไบคล้องคอ สำหรับผู้ชายแม้จะไม่มีความแตกต่างจากคนไทยมากนักในเรื่องทรงผมและเครื่องแต่งกาย แต่ผู้ชายชาวมอญยังคงเป็นผู้ที่เข้มแข็งในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ของชาวมอญเอาไว้จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของเมืองลพบุรีที่ชาวเมืองร่วมภาคภูมิใจ

ชาวมอญรุ่นหนุ่มสาวคงจะเหมือนกับคนไทยในยุคปัจจุบันที่หันมานิยมการแต่งกายแบบสากลนิยมกันหมด ซึ่งเกิดจากความสะดวกสบายในการจัดหาและเหมาะสมกับการดำรงชีพในยุคนี้ คนไทยในแผ่นดินไทยภายใต้พระบรมโพธิสมภารของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ล้วนแต่เป็นคนไทยที่มีการเลื่อนไหลทางวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน คนไทยเราถือเอาว่าผมโก๊ะของคนมอญคือทรงผมของเด็กไทยแต่งครั้งโบราณที่คนไทยทุกคนภาคภูมิใจเช่นเดียวกับผมจุก ผมแกละ และผมเปีย

สำหรับประชาชนชาวเมืองลพบุรีร่วมภาคภูมิใจอย่างที่สุดกับทรงผมเด็กไทยทั้ง 4 แบบ ในงานแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทุกปี หรืองานกิจกรรมอื่นๆ ที่สำคัญชาวเมืองลพบุรีจะนำมรดกทางวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ออกมาอวดคนต่างบ้านต่างเมืองได้อย่างเต็มภาคภูมิ เด็กและผู้ปกครองของเด็กเหล่านั้นก็ยินดีที่จะร่วมมือกันอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของเมืองลพบุรีดังกล่าวนี้ให้สืบทอดต่อไปถึงลูกหลาน ชาวเมืองลพบุรีนอกจากจะช่วยกันอนุรักษ์ทรงผมเด็กไทย 4 แบบนี้ไว้แล้ว ยังช่วยกันอนุรักษ์มรดกของชาติพันธุ์กลุ่มต่างๆ ในท้องถิ่นให้คงอยู่คู่เมืองลพบุรีสืบไปด้วย

ภาษามอญ

ภาษามอญนั้น มีข้อแตกต่างกันหลายประการ ได้แก่

1. ภาษาท้องถิ่นตำบลบางขันหมาก มีความเป็นปึกแผ่นหนาแน่นด้วยคนมอญ สภาพแวดล้อม ภายนอกล้อมรอบด้วยทุ่งนายากที่ภาษาไทยจะเข้าไปปะปนได้ ชาวมอญตำบลบางขันหมากมีความเป็นมอญอย่างสมบูรณ์ เคร่งครัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณี และภาษายากที่จะเปลี่ยนแปลงได้ เด็กเล็กๆ ก่อนเข้าเรียนจะพูดมอญโดยตลอดจะเริ่มพูดไทยเมื่อได้เข้าเรียนหนังสือไทย

2. ภาษามอญตำบลบางขันหมากมีลักษณะ แตกต่างจากภาษามอญทั่วๆ ไป หลายประการ ทั้งระบบเสียงและระบบไวยกรณ์

3. เนื่องจากภาษามอญ เป็นภาษาตระกูลออสโตรเอเซียติค มีลักษณะเด่นที่ลักษณะน้ำเสียงซึ่งมีอยู่ในเสียงต่างๆ นับเป็นจุดสำคัญที่ทำให้ภาษามอญเป็นที่สนใจแก่นักภาษาศาสตร์ ทั้งท้าทายให้ศึกษาวิเคราะห์ มีผู้ศึกษา ภาษาญาฮ์คุร ซึ่งเป็นภาษาตระกูลเดียวกับมอญ พบว่าบางแห่งไม่มีลักษณะน้ำเสียง

4. นักภาษาศาสตร์ชาวต่างประเทศ ซึ่งเคยไปเก็บข้อมูลมาแล้วให้ความเห็นว่าตำบลบางขันหมากเป็นท้องถิ่นที่ควรศึกษามากเนื่องด้วยสภาพชุมชนเป็นอิสระจากหมู่บ้านไทย แม้ว่าจะพูดภาษาไทยเป็นภาษาที่สองแต่พวกเขาจะพูดเฉพาะกับคนไทยในบางคนในบางโอกาส นอกจากนี้แล้วจะเป็นเรื่องของมอญทั้งสิ้นไม่เฉพาะแต่ภาษาเท่านั้น แม้แต่ขนบธรรมเนียมประเพณีอื่นๆ ก็เป็นอิสระเป็นแบบฉบับของมอญแท้ดั้งเดิม

ภาษามอญตำบลบางขันหมากไม่มีเสียงวรรณยุกต์ เนื่องจากความสูงต่ำของเสียงไม่เป็นตัวการที่ทำให้ความหมายของคำเปลี่ยนแปลงแต่ประการใด ธรรมชาติของคนมอญไม่นิยมพูดเสียงระดับกลาง ลักษณะพิเศษของภาษามอญอีกประการหนึ่งคือ เสียงในแต่ละพยางค์จะไม่สม่ำเสมอกัน มีลักษณะการเน้นหรือลงน้ำหนักไม่เท่ากัน เป็นลักษณะของการสับหลีก คำซึ่งเป็นพยางค์เดี่ยวจะลงน้ำหนักทุกคำ คำซึ่งมีพยางค์รอง พยางค์หลัก พยางค์รองจะไม่ลงน้ำหนัก เสียงพยางค์หลักจะเป็นพยางค์ที่ลง น้ำหนักเสมอ เป็นต้น โครงสร้างพยางค์ในภาษามอญตำบลบางขันหมากมีพยางค์โดดและพยางค์รอง พยางค์หลักเป็นโครงสร้างใหญ่ ลักษณะการประกอบเสียงเป็นพยางค์ ก็มีพยางค์ปิดพยางค์เปิดเหมือนภาษาอื่นๆ คำมี 8 หมวดใหญ่คือ นาม, สรรพนาม, ลักษณนาม, กริยา, บุพบท, กริยาช่วย, สันธาน, วิเศษณ์ ในหมวดใหญ่ บางหมวดจะแบ่งหมวดย่อยได้ การทำหน้าที่ในประโยค จะทำหน้าที่แตกต่างไปตามชนิดของคำคือ นาม สรรพนาม กริยา ทำหน้าที่เป็นโครงสร้างหลักของประโยคคือ ประธาน กริยา กรรม ส่วนอื่นๆ ทำหน้าที่รอง เป็นหน้าที่สนับสนุนโครงสร้างหลัก

ลักษณะน้ำเสียงของภาษา คือจะมีความก้องกังวานเป็นพิเศษ ความก้องกังวานของน้ำเสียงในขณะที่เปล่งเสียงออกมา ภาษาที่มีลักษณะน้ำเสียงเราจะเรียกลักษณะนั้นว่าภาษาน้ำเสียง หมายถึง เสียงในภาษานั้นจะมีความก้องกังวานมากกว่าเสียงปกติ อยู่จำนวนหนึ่งกลายเป็นหน่วยเสียงที่เพิ่มขึ้นจากหน่วยเสียงปกติในการศึกษา ภาษาที่มีลักษณะน้ำเสียงจึงต้องแบ่งเสียงในภาษาออกเป็น 2 ประเภทคือ เสียงที่ปกติมีการเปล่งเสียงเหมือนเสียงทั่วๆไปกับเสียงที่มีการเปล่งเสียงก้องกว่าเสียงทั่วไป

วลี ในภาษามอญตำบลบางขันหมากมี 6 ชนิด คือ นามวลี สรรพนามวลี กริยาวลี วิเศษณ์วลี บุพบทวลี และประมารวลี วลีแต่ละชนิดจะทำหน้าที่เหมือนกับหมวดคำ หากแต่วลีมีจำนวนน้อยกว่าหมวดคำ เพราะบางหมวดคำ เช่น คำสันธานเป็นคำเพียงคำเดียว ไม่จำกัดวลี

ประโยค การศึกษาประโยคได้ยึดหลักเกณฑ์ของโครงสร้าง ซึ่งอาศัยคำทำหน้าที่ในโครงสร้างนั้นๆ จึงพบว่าประโยคในภาษามอญ มีโครงสร้างใหญ่อยู่ 2 ชนิดคือ ประโยคเดี่ยวกับประโยคซ้อน ประโยคเดี่ยว เมื่อแบ่งเป็นโครงสร้างย่อยจะได้ประโยคซึ่งคำในโครงสร้างทำหน้าที่แตกต่างกัน ดังนี้ คือประโยคสกรรมกริยา ประโยคอกรรมกริยา ประโยคอุปกริยา ประโยคกริยา ประโยคกรรม ประโยค – กริยาทวิกรรม รวม 6 ชนิด ส่วนประโยคซับซ้อนซึ่งมีโครงสร้างของประธาน กริยา และกรรมตั้งแต่ 2 ส่วนขึ้นไป จำแนกเป็นประโยคย่อยได้ 3 ชนิดคือ ประโยคเปรียบเทียบใช้คำวิเศษณ์เป็นคำรวมประโยค ประโยคเกี่ยวพัน ใช้คำประพันธสรรพนามรวมประโยค และประโยคเชื่อมใช้คำสันธานรวมประโยค มีข้อสังเกตเกี่ยวกับภาษามอญอีกคือ

1. ภาษามอญตำบลบางขันหมากมีลักษณะเด่นที่น้ำเสียง ซึ่งเป็นตัวการที่ทำให้หน่วยเสียงมาก การมีหน่วยเสียงมากทำให้ มีคำใช้ในภาษาได้เพียงพอ

2. ภาษามอญไม่มีเสียงวรรณยุกต์ แต่ก็มีคำใช้มากพอเพราะทดแทนเสียงวรรณยุกต์โดยลักษณะน้ำเสียง จึงทำให้ใช้คำมาก

3. แม้ว่าภาษามอญจะต่างตระกูลจากภาษาไทย แต่ก็มีส่วนคล้ายคลึงกันในเรื่อง การเรียงคำเข้าในประโยคคำต่อคำทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเป็นภาษาตระกูลคำโดดเหมือนกัน โครงสร้างใหญ่ของประโยคจึงเป็นแบบ ประธาน กริยา กรรม

อาชีพ

งานจักสานและงานไม้

ด้วยเหตุที่เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำด้วยโลหะหรือวัตถุอื่นเป็นของที่มีราคาแพง ชาวชนบทไม่สามารถซื้อหามาใช้ได้เช่นเชี่ยนหมากทองเหลืองหรือกระเป๋าหนัง อีกทั้งเครื่องจักสานบางอย่างเหมาะสมที่จะใช้ในชีวิตประจำวันมากกว่าทำจากวัสดุอื่น เช่น กระเตง ตะกร้า เปล ชาวชนบทจึงคิดประดิษฐ์เครื่องจักสานโดยใช้ไม้ไผ่และหวายทำเป็นเครื่องใช้ต่างๆ เช่น กระบุง กระด้ง ชะลอม ครุ และเครื่องมือหาปลาแบบต่างๆ เช่น เฝือก ลอบ ตะข้อง สุ่ม ฯลฯ

รูปทรงเครื่องจักสานของชาวมอญบ้านบางขันหมากเหมือนกับเครื่องจักสานของ คนไทยทุกอย่าง จะต่างกันตรงที่เครื่องจักสานมอญแข็งแรงกว่า มีความละเอียดสวยงามกว่าและมีผู้กล่าวว่าสำหรับกระบุงนั้นคนมอญชอบสานมากเป็นพิเศษ แต่เสื่อปูพื้นนั้นชาวมอญไม่รู้จักทำ

ชาวมอญบ้านบางขันนั้น เมื่อเลิกนาแล้วผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายจักสาน งานจักสานจึงเป็นงานหลักของผู้ชาย ผู้หญิงจะทำบ้างแต่เป็นงานจักสานชนิดเบา หากขายจะได้ราคาน้อยเช่น กระเตง ชะลอม ผู้ชายจะจักสานของขายได้ราคาแพงและมีขนาดใหญ่ เช่น กระบุง ตะกร้า กระด้ง และโดยเฉพาะเฝือก ลอบนั้นเป็นงานจักสานของผู้ชายโดยเฉพาะ

สำหรับวัตถุดิบในการทำเครื่องจักสานคือไม้ไผ่ ชาวมอญบ้านบางขันหมากหาได้ภายในหมู่บ้านแต่สำหรับหวายร้อยขอบเครื่องจักสานนั้นต้องซื้อจากตลาดในเมือง

เครื่องจักสานที่ทำเสร็จแล้วจะเก็บไว้ใช้เอง แต่สำหรับชาวมอญบางคนทำเพื่อเอาไปขายที่ตลาด

สำหรับงานไม้เช่นแกะสลักไม้ทำตู้ โต๊ะ ชาวมอญบ้านบางขันหมากไม่มีความสามารถเป็นพิเศษ ผลงานแกะสลักต่างๆ มีลักษณะเป็นพื้นบ้าน สำหรับตู้ โต๊ะ ล้วนแต่ซื้อทั้งสิ้น

การทำอิฐ

การทำอิฐเป็นอาชีพที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวมอญบ้านบางขันหมากและอาชีพทำอิฐขายนี้ทำให้เจ้าของเตาเผาอิฐมีฐานะดีกว่าชาวมอญผู้ประกอบอาชีพอื่นๆในหมู่บ้าน

ประวัติการทำอิฐของชาวมอญหมู่บ้านบางขันหมากกล่าวกันว่า เดิมคนมอญไม่ได้ทำอิฐ แต่ได้รับคำสั่งจากพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งให้ทำอิฐ เมื่อเห็นว่าทำดีก็ทำสืบต่อมาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ การทำอิฐมอญแต่ก่อน ผู้ทำอิฐจะต้องทำการบอกเล่าเรียกว่าการไหว้ “แม่ย่านางอิฐ” เพราะเมื่อนำดินมาเผาก็ต้องขออภัยแม่พระธรณี และไหว้แม่พระโพสพข้าวซึ่งอาจติดมากับแกลบที่ใช้เผา สำหรับเครื่องเซ่นสังเวยได้แก่ บายศรีปากชาม ขนมต้มข้าวขนมต้มแดง หัวหมูและไก่กับเหล้า แต่ถ้าเผาครั้งละเป็นล้านก้อนอาจจะต้องมีลิเกฉลองอย่างไรก็ตามในปัจจุบันเจ้าของเตาเผาอิฐจะทำพิธีไหว้เซ่นสังเวยกันเพียงปีละหนึ่งครั้งเพื่อให้

เกิดความเป็นสิริมงคลในการประกอบอาชีพนี้ วัตถุดิบที่ใช้ในการทำอิฐคือดินปนทราย แกลบ ขี้เถ้าแกลบ

วิธีทำคือต้องเลือกดินที่เป็นดินปนทราย หากเป็นดินเหนียวจะหดตัวได้ง่าย เวลาเผาทำให้อิฐก้อนเล็กลงไม่ได้ขนาดตามที่ต้องการ ต่อจากนั้นจึงนำดินปนทรายมาหมักในบ่อซึ่งขุดไว้กว้างและยาวประมาณ 1.50 เมตร และลึกประมาณ 50 เซนติเมตร จากนั้นจึงใส่น้ำ ขี้เถ้าและแกลบคลุกเคล้าด้วยกัน ดินหมัก 1 บ่อจะสามารถปั้นอิฐได้ประมาณ 1,800 ก้อน ในการคลุกเคล้าหรือ “ย้ำดิน” นี้หากทำไม่ดีเมื่อเผาแล้วจะแตกง่าย ทิ้งดินที่ “ย่ำ” ดีแล้วสักพักหรือทิ้งค้างคืนก็ได้นำดินที่ย่ำแล้วใส่พิมพ์ซึ่งเป็นช่องสี่เหลี่ยมเรียงต่อกัน 4 ช่อง มีไม้ยื่นออกมาเป็นมือจับ พิมพ์อิฐ (เปิมด๊อด) อันหนึ่งเมื่อกดดินลงไปแล้วยกออกจะได้อิฐดิบขนาดยาว 6 นิ้ว กว้าง 3 นิ้ว หนา 1 นิ้ว จำนวนครั้งละ 4 ก้อน จากนั้นจึงตากอิฐดิบให้แห้งซึ่งจะใช้เวลาประมาณ 1-2 วัน (ฤดูฝนเป็นฤดูที่ไม่เหมาะสมกับการทำอิฐ) อิฐเรียงตากไว้นั้นจะนิยมเอาขี้เถ้าโรยไว้จะทำให้ผิวของอิฐดีกว่าเมื่อเผาเสร็จแล้ว เมื่อแห้งดีแล้วจะนำอิฐดิบถากให้ได้ขนาดและเหลี่ยมที่สวยงามแล้วจึงนำไปเรียงเข้าเตาเผา

โรงเตาที่ใช้เผาอิฐนิยมมุงหลังคาด้วยแฝก จาก หรือหญ้าคาเพราะใช้ได้ทนนานถึง 6-7 ปี ไม่นิยมมุงสังกะสีเพราะควันไฟทำให้ผุเร็วเป็นการเปลืองค่าใช้จ่ายการเผาครั้งหนึ่งเป็นเวลานานราวหนึ่งอาทิตย์ หากเผาอิฐดิบจำนวนเป็นแสนก้อนอาจจะใช้เวลาเผานานราว 10 วัน 10 คืน เมื่อนำอิฐเรียงเข้าเตาเผาจะต้องนำอิฐจำนวนหนึ่งเรียงซ้อนกันเป็นกำแพงกั้นเตาเผาและนำอิฐส่วนที่เหลือเว้นช่องระหว่างแถวเล็กน้อยสำหรับใส่แกลบเป็นเชื้อเพลิงให้ลุกลามไปทั่วทุกด้านของอิฐดิบ การจุดไฟจะจุดจากด้านบนให้ไฟลามลงไปข้างล่าง ผู้ทำต้องคอยใส่แกลบอยู่เสมอทั้งเช้าและเย็น เมื่ออิฐสุกดีแล้วจะต้องใช้จอบคุ้ยขี้เถ้าออกให้หมดจะช่วยให้อิฐเย็นตัวเร็ว ข้อระวังในการทำอิฐคือการเรียงอิฐเข้าเตาเผา หากผู้ทำไม่ชำนาญอาจจะทำให้อิฐล้มเป็นแถบและเกิดความเสียหายได้

ค่าใช้จ่ายในการทำอิฐได้แก่ค่าแรงและค่าวัตถุดิบ เดิมการทำอิฐมักจะใช้แรงงานภายในครอบครัว ปัจจุบันตลาดมีความต้องการอิฐมาก เจ้าของเตาเผาจึงต้องจ้างแรงงานจากคนในหมู่บ้านโดยให้ค่าจ้าง 60 บาทต่อวันกับผู้มีหน้าที่เรียงอิฐเข้าเตาเผา และสำหรับผู้ทำหน้าที่หมักดิน ปั้นก้อนอิฐดิบตาก ถากอิฐจนกระทั่งหาบไปเรียงให้กับคนเรียงนำเข้าเตาเผาได้จำนวน 100 ก้อน จะได้ค่าแรง 60 บาท แรงงานประเภทนี้เฉลี่ยแล้วจะได้รายได้ประมาณวันละ 50-60 บาท

ตลาดของอิฐมอญบ้านบางขันหมากได้ส่งไปขายยังหลายจังหวัดเช่น กรุงเทพมหานคร ลพบุรี สิงห์บุรี นครสวรรค์ เพชรบูรณ์ โดยมีพ่อค้าคนกลางรับซื้อไปราคาอิฐโดยเฉลี่ยประมาณ ร้อยละ 23-25 บาท

เดิมการทำอิฐมอญจะทำกันหลังว่างจากการทำนา แต่ในปัจจุบันจะทำกันตลอดทั้งปี เตาเผาอิฐที่บ้านบางขันหมากมีประมาณ 15 เตา แรงงานเป็นผู้หญิงเป็นส่วนใหญ่ มีแรงงานผู้ชายทำหน้าที่เรียงอิฐหรือหาบเข้าเตาเผาเท่านั้น

ภาพประกอบ 19 แสดงการทำอิฐมอญ ของชาวบางขันหมาก

ที่มา : ยุวชนไทยรามัญวัดอัมพวัน. (2551). *อิฐมอญบางขันหมาก.* สืบค้นเมื่อ 17 มิถุนายน 2551, จาก http://www.monlopburi.com/monbrick.htm

ภาพประกอบ 20 แสดงโรงทำอิฐมอญ ของชาวบางขันหมาก

การทำนา

ข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจของชาวมอญที่บางขันหมาก นอกจากนั้นชาวมอญยังปลูกพืชสวนครัวเช่น กระเจี๊ยบ ปลูกยาสูบบ้างเล็กน้อย ผลไม้ที่นิยมปลูกตามบ้านคือมะม่วง ชาวนาไม่นิยมทำไร่ แต่ชอบทำนา

การทำนาของชาวมอญบางขันหมากมิได้มีความแตกต่างจากการทำนาของชาวไทยกล่าวคือหากพื้นที่นาเป็นที่ลุ่มไม่สามารถควบคุมระดับน้ำได้ ระดับน้ำลึก ชาวนาจะเลือกทำนาหว่าน หากพื้นที่นาสามารถควบคุมน้ำได้ระดับน้ำไม่ลึกชาวนาจะเลือกทำนาดำ

เมื่อถึงราวเดือนสิงหาคมเป็นเดือนเริ่มต้นฤดูการทำนา ชาวนามอญจะเริ่มไถดะเพื่อให้หญ้าและวัชพืชต่างๆ ตายต่อจากนั้นจึงไถแปรเพื่อให้ดินร่วนแล้วจึงไถหว่านคนมอญส่วนใหญ่จะถือวันขึ้น 3 ค่ำเดือน 6 เป็นวันเริ่มหว่านข้าวในนา ข้าวจะเก็บเกี่ยวได้ราวเดือนมกราคม

ความเชื่อเกี่ยวกับการทำนา เพื่อความหวังให้ข้าวในนาได้ผลดี เมื่อข้าวเริ่มตั้งท้องชาวนามอญจะทำขนมได้แก่ ขนมเม็ดขนุน ขนมบัวลอย ขนมต้ม นำไปที่นาเพื่อบวงสรวงเทวดา เมื่อข้าวออกรวงจะนำแป้งและกระจกใส่ชะลอมปักไว้กลางนา มุ่งหวังว่าสำหรับให้แม่โพสพซึ่งเป็นผู้หญิงได้ใช้แต่งตัวให้สวยงาม โดยให้ชาวนาผู้หญิงเป็นผู้ถวายและพูดจาขอต่อแม่โพสพในสิ่งที่เป็นโชคมงคล และเมื่อข้าวเกี่ยวเรียบร้อยแล้วจะรับขวัญแม่โพสพโดยนำรวงข้าวจัดให้เป็นรูปคล้ายโคมห้อยแล้ววางปักไว้บนกองข้าวเปลือกในยุ้งฉาง

นาของชาวมอญส่วนใหญ่จะได้ผลดีเพราะชาวมอญสนใจถากถางนาให้เตียนอยู่เสมอวัชพืชหรือต้นหญ้าในนาจึงไม่มี เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวคนมอญจะนำสมาชิกในครอบครัวและแรงงานออกจากบ้านไปปลูกที่พักชั่วคราวที่นาและอยู่ที่นั่นจนกว่าการเก็บเกี่ยวจะแล้วเสร็จ หลังเก็บเกี่ยวข้าวแล้วหากที่นาอยู่ใกล้หนองบึง ชาวมอญจะปลูกพืชผักอื่นๆ เช่น แตงโม ฟักทอง พันธุ์ข้าวที่ชาวมอญนิยมปลูกคือพันธุ์บางรอ ซึ่งจะปลูกในทุ่งนาที่มีระดับน้ำลึกประมาณ 3 เมตร และพันธุ์ข้าวบางระกำซึ่งจะปลูกท้องทุ่งตะวันออก (ทุ่งบางขันหมาก) มีระดับน้ำลึกประมาณ 2 เมตร ผลผลิตข้าวจะได้เฉลี่ยไร่ละ 20-30 ถัง

แรงงานที่ใช้ทำนาคือสมาชิกในครอบครัว ผู้ชายจะมีภาระในการทำนามากกว่าผู้หญิง สำหรับชาวนาที่มีฐานะและมีลูกหนี้อาจจะได้แรงงานจากลูกของผู้เป็นหนี้ชดใช้เงินที่กู้ยืม บางครั้งก็ได้แรงงานจากเพื่อนบ้านในลักษณะ “ลงแขก” ในกรณีนี้ผู้ได้รับประโยชน์ยึดถือเป็นข้อปฏิบัติว่าจะช่วยเพื่อนบ้าน “ลงแขก” เป็นการตอบแทน นอกจากแรงงานคนแล้วยังใช้แรงงานสัตว์ ชาวมอญบ้านบางขันหมากนิยมใช้แรงงานวัวในการทำนา ในสมัยก่อน (ราว 30-40 ปีมาแล้ว) พวกพ่อค้าวัวจากร้อยเอ็ด นครพนม โคราช ต้อนวัวมาขายราคาประมาณคู่ละ 12-40 บาท

เครื่องมือที่ใช้ในการทำนาได้แก่ ไถ (ทำใช้เองโดยตัดไม้ประดู่จากเขาสามยอด) เกวียน ตะแกรง กระบุง กระด้ง สัทธา (ใช้สำหรับไสข้าว) คันฉายหรือหนามไม้ไผ่ (สำหรับคุ้ยและกวาดข้าวเพื่อให้ฟางข้าวลอยตัว)

นอกจากข้าวจ้าวแล้วชาวมอญบ้านบางขันหมากยังปลูกข้าวเหนียวด้วยแต่เป็นส่วนน้อยเช่น ข้าวเหนียวพันธุ์ดอกขนาก พันธุ์เขี้ยวงู เอาไว้สำหรับทำขนม

การเลี้ยงสัตว์ – ล่าสัตว์

คนมอญไม่ชอบเข้าป่าล่าสัตว์เพราะกลัวบาป สัตว์ที่คนมอญเลี้ยง ได้แก่ วัว ควาย หมู สำหรับชาวมอญบ้านบางขันหมากชอบเลี้ยงวัว ควายไม่ชอบเลี้ยงเพราะไม่สะอาด สำหรับวัวนั้นทนแดดดี ในแต่ละวันก่อนหรือเลิกทำนาจะเกี่ยวหญ้าให้วัว ทุกบ้านที่มีอาชีพทำนาต้องมีวัว

ภาพประกอบ 21 แสดงภาพชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์

การทอผ้า

เป็นหน้าที่ของผู้หญิง ปัจจุบันนี้ไม่มีผู้ใดในหมู่บ้านมอญทั้งที่บ้านบางขันหมากทอผ้าใช้เองอีกแล้ว แต่คนที่เคยทอผ้าเมื่อยังสาวยังคงมีชีวิตอยู่ การทอผ้าใช้เองนี้คงจะเลิกไปในราว 20-30 ปีมาแล้ว

สิ่งที่ทอนั้นคือ “ผ้าถุง” ของผู้หญิง เป็นผ้าพื้นไม่มีการปักลวดลายใดๆ เครื่องทอคือกี่กระตุก เมื่อทอเสร็จแล้วจะเย็บด้วยมือให้เป็นถุง สำหรับผ้าที่จะใช้เย็บเป็นเสื้อหรือสไบนั้นซื้อจากตลาด เส้นฝ้ายที่ใช้ทอผ้าถุงนั้นมิได้ปลูกเอง (ดังเช่นในภาคเหนือหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) แต่จะซื้อจากตลาดในเมืองมีสีต่างๆ เช่น แดง ดำ เหลือง หรือด้าย เป็นเส้นนั้นคนจีนเอามาขาย

ระยะเวลาที่จะทอผ้าในปีหนึ่งๆ นั้นต้องเป็นฤดูที่เก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว (หมายถึง ฤดูที่ว่างจากการทำนา) และการที่เลิกทอผ้านั้นเพราะไม่สะดวก ซื้อจากตลาดใช้สะดวกกว่า

การหาปลา

ปลาสำหรับชาวมอญมีความสำคัญเช่นเดียวกับสำรับคนไทยเพราะปลาเป็นอาหารเนื้อหลักของครอบครัว หาง่ายและไม่จำเป็นต้องซื้อหา การหาปลาของคนมอญไม่ชอบหามาก หาเพียงพอกิน คนมอญอายุมากจะไม่หาปลาเพราะกลัวบาป การหาปลาเป็นงานของคนหนุ่ม

ผู้ชายมีหน้าที่หาปลา ผู้หญิงก็หาปลาได้เช่นกันแต่ไม่เป็นล่ำเป็นสันดังเช่นผู้ชาย วิธีการหาปลาของคนมอญส่วนใหญ่ไม่แตกต่างจากคนไทยคือ ใช้เบ็ด ตาข่าย สุ่ม แห ฉมวก อีดูด ที่แตกต่างกันนั้นมีผู้กล่าวว่า “ลอบคนมอญไม่มีแต่คนไทยทำลอบยืนติดหัวคันนาเป็นแถว” นอกจากนั้นมีผู้ระบุว่าเครื่องมือหาปลาของคนมอญที่ไม่เหมือนคนไทยคือ มอญมี “ยอ” เล็ก (เป็นยอที่ไม่ติดอยู่กับที่ใช้เดินถือและยกหาปลาตามแอ่งน้ำตื้นๆ) เมื่อคนไทยเห็นคนมอญยกยอเล็กคนไทยจะหัวเราะพอเห็นได้ปลามากก็ทำตาม

ยังมีข้อแตกต่างในการหาปลาระหว่างผู้หญิงและผู้ชายชาวมอญกล่าวคือ “ผู้หญิงมอญเท่านั้นที่ยกยอเล็ก ผู้ชายไม่ทำ ผู้ชายจะยกยอป่านและยอใหญ่” และเฉพาะผู้หญิงอีกเช่นกันที่ช้อนกุ้งโดยใช้ชนาง นอกจากนั้นสุ่มและเบ็ด เป็นเครื่องมือหาปลาอีก 2 ชนิดที่ผู้หญิงมอญนิยมใช้ในการหาปลา

การปั้นหม้อ

ชาวมอญบ้านบางขันหมากไม่รู้จักวิธีปั้นหม้อหรือภาชนะดินเผาอื่นๆ ดังเช่น ชาวมอญที่อาศัยอยู่แถบจังหวัดปทุมธานีและนนทบุรีที่รู้จักทำกันอย่างชำนิชำนาญ นางพราหมณ์ ออกช่อ ชาวมอญบ้านบางขันหมากกล่าวว่าหากจะซื้อหม้อใช้ก็ซื้อจากพวกที่แล่นเรือมาขาย เหตุที่บ้านบางขันหมากไม่รู้จักการปั้นหม้อ เพราะดินแบบนี้ไม่ดี แต่ที่ปทุมธานีเขาปั้นกันได้เพราะดินแถบนั้นดี

ศาสนา

คนมอญนับถือพุทธศาสนาและมีผู้กล่าวว่าคนมอญมีความศรัทธาในศาสนามากกว่าคนไทย กิจกรรมของคนมอญเกี่ยวกับศาสนาที่ปฏิบัติกันอย่างสม่ำเสมอคือ ไปวัดในวันพระ วันโกน คนแก่นิยมไปกวาดวัด กวาดศาลา กวาดถนนในวัดและหากมีเงินที่เหลือจากพอใช้ พอกินก็จะบริจาคแก่วัดเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายของวัดและปลูกสร้างสิ่งก่อสร้างต่างๆ ในวัด ไม่มีคนมอญนับถือศาสนาอื่นๆ ชาวมอญบ้านบางขันหมากกล่าวว่า เมื่อยังเป็นหนุ่ม เคยมีฝรั่งเอาของมาแจกที่หมู่บ้าน (คงจะเป็นมิชชันนารี) ชักชวนให้เข้ารีต แต่ไม่มีชาวมอญผู้ใดเข้ารีตนับถือคริสตศาสนา

ประเพณีและความเชื่อของชาวมอญบางขันหมาก

ชาวมอญหรือชาวรามัญที่ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ยังคงยึดมั่นอยู่ในประเพณีความเชื่อมั่นอันมีเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ซึ่งประเพณีความเชื่อบางประการจะคล้ายคลึงกับประเพณีของชาวมอญโดยทั่วไปในประเทศไทยแต่ประเพณีบางประการมีความแตกต่างและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวมอญที่ตำบลบางขันหมากเท่านั้น

สิ่งที่ถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของชาวมอญบางขันหมาก คือความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา แม้สภาพเศรษฐกิจสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปมากเพียงใดแต่ความศรัทธาของชาวมอญยังคงเหนียวแน่น ลักษณะเช่นนี้จะมีอยู่ทั้งผู้ใหญ่และเด็ก จะสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจนจากงานบุญต่าง ๆ เช่น สงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา ตักบาตรน้ำผึ้ง งานศพ พระ ฯลฯ เมื่อมีงานบุญทุกครัวเรือนจะไปร่วมทำบุญที่วัด ผู้ใดไปทำงานต่างถิ่นก็มักจะกลับมาเยี่ยมเยียนบ้านเดิมในโอกาสนี้ นอกจากนี้ในบางครั้งการเดินทางค่อนข้างลำบากต้องบุกน้ำลุยโคลนก็ไม่ย่อท้อ หรือสิ่งของที่นำมาทำบุญก็ล้วนแต่ได้เลือกสรรมาแล้วทั้งสิ้น

วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวมอญบางขันหมากส่วนใหญ่ จะมีจุดศูนย์กลางหรือจุดรวมใจอยู่ที่วัด ในแต่ละปี ชาวมอญบางขันหมากจะมีประเพณีต่างๆที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ ไม่เหมือนกับที่อื่น ตรงที่ จะมีการทำบุญและร่วมทำกิจกรรม ร้องรำทำเพลงกันในแต่ละประเพณีที่เกิดขึ้น โดยประเพณีและความเชื่อที่มีเรื่องของการร้องรำทำเพลง หรือเพลงพื้นบ้านมาเกี่ยวข้องนั้นมีอยู่หลายประเพณีและความเชื่อ ดังนี้

1. ประเพณีสงกรานต์ มีเพลงที่เกี่ยวข้องในประเพณี ดังนี้
    - 1.1 เพลงเรียกผีสุ่มปลา ผีทะนาน หรือผีนางกวัก (ดูรายละเอียดหน้า 85)
    - 1.2 เพลงเชิญผีสุ่มปลา ผีทะนาน หรือผีนางกวัก (ดูรายละเอียดหน้า 87)
    - 1.3 เพลงส่งผีสุ่มปลา ผีทะนาน หรือผีนางกวัก (ดูรายละเอียดหน้า 89)
    - 1.4 เพลงเรียกผีลิงลม (ดูรายละเอียดหน้า 91)
    - 1.5 เพลงโซ๊ะละ (ดูรายละเอียดหน้า 93)
    - 1.6 เพลงรจนา (ดูรายละเอียดหน้า 95)
    - 1.7 เพลงฟานฟี่ (ดูรายละเอียดหน้า 96)
    - 1.8 เพลงโมรา (ดูรายละเอียดหน้า 97)
    - 1.9 เพลงกล่อมบ่อน (ดูรายละเอียดหน้า 98)
    - 1.10เพลงบางขันหมาก หาดทราย (ดูรายละเอียดหน้า 100)
2. ประเพณีการเลี้ยงผี มีเพลงที่เกี่ยวข้องในประเพณี ดังนี้
    - 2.1 เพลงรจนา (ดูรายละเอียดหน้า 95)
    - 2.2 เพลงโมรา (ดูรายละเอียดหน้า 97)
    - 2.3 เพลงบางขันหมาก หาดทราย (ดูรายละเอียดหน้า 100)

3. ประเพณีการรำผีโรง มีเพลงที่เกี่ยวข้องในประเพณี ดังนี้
    3.1 เพลงกล่อมบ่อน (ดูรายละเอียดหน้า 98)
    3.2 เพลงโซ๊ะละ (ดูรายละเอียดหน้า 93)
4. ประเพณีออกพรรษา มีเพลงที่เกี่ยวข้องในประเพณี ดังนี้
    4.1 เพลงโซ๊ะละ (ดูรายละเอียดหน้า 93)
    4.2 เพลงรจนา (ดูรายละเอียดหน้า 95)
    4.3 เพลงโมรา (ดูรายละเอียดหน้า 97)
    4.4 เพลงบางขันหมาก หาดทราย (ดูรายละเอียดหน้า 100)
5. ความเชื่อเรื่องผี จะเกี่ยวข้องกับเพลงที่อยู่ในประเพณีเลี้ยงผี ดังนี้
    5.1 เพลงรจนา (ดูรายละเอียดหน้า 95)
    5.2 เพลงโมรา (ดูรายละเอียดหน้า 97)
    5.3 เพลงบางขันหมาก หาดทราย (ดูรายละเอียดหน้า 100)
6. ความเชื่อเรื่องจุก โก๊ะ แกละ มีเพลงที่เกี่ยวข้องในความเชื่อ ดังนี้
    6.1 เพลงกล่อมเด็ก (ดูรายละเอียดหน้า 98)
    6.2 เพลงโซ๊ะละ (ดูรายละเอียดหน้า 93)
    6.3 เพลงรจนา (ดูรายละเอียดหน้า 95)
    6.4 เพลงโมรา (ดูรายละเอียดหน้า 97)
    6.5 เพลงบางขันหมาก หาดทราย (ดูรายละเอียดหน้า 100)

ประเพณีสงกรานต์

ประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญบางขันหมาก มีเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกับที่อื่นๆ คือมีการร่วมทำบุญและร่วมทำกิจกรรมในช่วงสงกรานต์ ที่มีการรวมพระทั้ง 4 วัดที่วัดมอญ และมีการรวมชาวบ้านทั้งตำบลบางขันหมาก โดยเริ่มจากวันที่ 13 เมษายนของทุกปี ดังนี้

วันที่ 13 เมษายน ถือเป็นวันเริ่มต้นของวันสงกรานต์ ชาวบ้านต่างพากันไปทำบุญตักบาตรที่วัดของตนเอง ซึ่งวัดรามัญ ในหมู่บ้านบางขันหมาก มีอยู่ด้วยกัน 4 วัดคือ

1. วัดโพธิ์ระหัต
2. วัดกลาง
3. วัดอัมพวัน
4. วัดราษฎร์ศรัทธาทำ (วัดทุ่ง)

การไปทำบุญนั้น ใครจะทำบุญที่วัดไหนก็แล้วแต่ว่าปู่ย่าตายายเคยทำสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตและการรวมพระสงฆ์ทั้ง 4 วัด และรวมชาวบ้านทั้งหมู่บ้าน เพื่อทำบุญในงานประเพณีสงกรานต์ทั้ง 4 วัด แบ่งวันเวลาได้ดังนี้

วันที่ 13 เมษายน เวลาประมาณ 16.00 น. พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เย็นและชาวบ้านร่วมกันก่อพระเจดีย์ทราย พร้อมกันที่วัดโพธิ์ระหัต

วันที่ 14 เมษายน ทำบุญตักบาตรตอนเช้า ถวายสำรับคาวหวาน (ข้าวแช่) ตอนเพลและสรงน้ำพระที่วัดโพธิ์ระหัต

วันที่ 14 เมษายน เวลาประมาณ 16.00 น. พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เย็นและชาวบ้านร่วมกันก่อพระเจดีย์ทราย พร้อมกันที่วัดกลาง

วันที่ 15 เมษายน ทำบุญตักบาตรตอนเช้า ถวายสำรับคาวหวาน (ข้าวแช่) ตอนเพลและสรงน้ำพระที่วัดกลาง

วันที่ 15 เมษายน เวลาประมาณ 16.00 น. พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เย็นและชาวบ้านร่วมกันก่อพระเจดีย์ทราย พร้อมกันที่วัดอัมพวัน

วันที่ 16 เมษายน ทำบุญตักบาตรตอนเช้า ถวายสำรับคาวหวาน (ข้าวแช่) ตอนเพลและสรงน้ำพระที่วัดอัมพวัน

วันที่ 16 เมษายน เวลาประมาณ 16.00 น. พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เย็นและชาวบ้านร่วมกันก่อพระเจดีย์ทราย พร้อมกันที่วัดราษฎร์ศรัทธาธรรม (วัดทุ่ง)

วันที่ 17 เมษายน ทำบุญตักบาตรตอนเช้า ถวายสำรับคาวหวาน (ข้าวแช่) ตอนเพลและสรงน้ำพระที่วัดราษฎร์ศรัทธาธรรม (วัดทุ่ง)

การทำบุญในช่วงเทศกาลสงกรานต์ของชาวรามัญบ้านบางขันหมากรวม 5 วัน ตั้งแต่วันที่ 13-17 เมษายนของทุกๆปี

ภาพประกอบ 22 แสดงภาพชาวบ้านบางขันหมากตักบาตรในวันสงกรานต์

ภาพประกอบ 23 ภาพชาวบ้านร่วมกันก่อพระเจดีย์ทราย พร้อมกันที่วัดอัมพวัน

ภาพประกอบ 24 ภาพชาวบ้านร่วมกันก่อพระเจดีย์ทราย พร้อมกันที่วัดอัมพวัน

การละเล่นช่วงสงกรานต์

การละเล่นในช่วงสงกรานต์มีการเล่นดังนี้

1. การเล่นทอยสะบ้า เป็นการละเล่นของชาวไทยเชื้อสายมอญที่ปรากฏอยู่ในหลายจังหวัด รวมทั้งชาวมอญตำบลบางขันหมากก็ยังมีความนิยมเล่นกันอยู่บ้าง มักนิยมเล่นในเทศกาลสงกรานต์ เดิมการเล่นสะบ้านิยมเล่นในหมู่หนุ่มสาว เพื่อทำความรู้จักกัน ใช้ลูกสะบ้าทอยไปยังแป้นที่มีหญิงคู่ของตนนั่ง ถ้าทอยผิดฝ่ายหญิงจะยึดลูกสะบ้าไว้ต่อรองให้ฝ่ายชายทำในสิ่งที่ฝ่ายหญิงต้องการ เช่นร้องเพลง เป็นต้น ปัจจุบันการทอยสะบ้ามักจะผลัดกันทอยลูกสะบ้าให้โดนเป้าจนหมด ฝ่ายใดทอยได้หมดก่อนจะเป็นฝ่ายชนะ จะได้รับรางวัลตามที่ได้ตั้งไว้หรือกำหนดไว้
2. การเล่นเข้าผีต่างๆ เช่น ผีสุ่ม ผีลิงลม เป็นต้น ในการเล่นเข้าผีนั้น จะมีการร้องเพลงประกอบ โดยจะมีผู้เล่นที่เป็นตัวแทนเชิญผีให้มาประทับร่างอยู่ตรงกลาง ส่วนคนอื่นๆนั้น ตั้งวงล้อมรอบ ช่วยกันปรบมือร้องเพลงกันอย่างครึกครื้น
3. การเล่นเพลงระบำ เป็นการละเล่นพื้นบ้านที่มีการร้องโต้ตอบระหว่างชายและหญิง ท่วงทำนองจะคล้ายๆกับเพลงฉ่อย ในขณะที่ร้องจะมีการปรบมือให้จังหวะและรำไปด้วย ซึ่งการเล่นเพลงระบำนี้ ในปัจจุบันไม่มีผู้เล่นแล้ว เนื่องจากขาดช่วงในการสืบทอดมานานหลายปี แต่ก็ยังหาผู้ร้องผู้รำอยู่ได้บ้าง
4. การละเล่นอื่นๆ เช่น การเล่นลูกช่วง การเล่นมอญซ่อนผ้า การรำวง เป็นต้น

ภาพประกอบ 25 การละเล่นทอยทะบ้าทอย ในงานประเพณีสงกรานต์

ภาพประกอบ 26 การละเล่นทอยสะบ้าบ่อน ในงานประเพณีสงกรานต์

ภาพประกอบ 27 การละเล่นมอญซ่อนผ้า

ภาพประกอบ 28 การละเล่นเข้าผีลิงลม

ภาพประกอบ 29 การละเล่นเข้าผีลิงลม

ภาพประกอบ 30 แสดงการละเล่นเข้าผีสุ่มปลา

ภาพประกอบ 31 แสดงการละเล่นเข้าผีสุ่มปลา

ประเพณีการเลี้ยงผี

ประเพณีการเลี้ยงผีของชาวรามัญบ้านบางขันหมาก หมายถึงการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ โดยจะมีการนำอาหารคาวและหวาน รวมถึงผลไม้มาไหว้บรรพบุรุษของตน เพียงแต่ว่ามีการปฏิบัติที่เคร่งครัดมาก เนื่องจากชาวรามัญบ้านบางขันหมาก นอกจากจะเป็นผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้าแล้ว ยังมีความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษอย่างเหนียวแน่นอีกเช่นกัน

การเลี้ยงผี จะจัดขึ้นในช่วงเดือนหกไทยของทุกปี จะเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรมนั้น ขึ้นอยู่กับแต่ละตระกูลจะกำหนดขึ้น แต่ไม่ให้ตรงกับวันพระ จะจัดทำขึ้นที่บ้านต้นผี คือบ้านของลูกชายคนโตของตระกูลนั้นๆ เนื่องจากบ้านนั้นได้รักษาผ้าผี ซึ่งประกอบไปด้วย ผ้านุ่ง เสื้อ ผ้าสะไบ ผ้าโพกศีรษะ รวมถึงแหวนผีหนึ่งวง และเครื่องใช้ต่างๆซึ่งแขวนเก็บไว้ที่เสาเอกภายในเรือนใหญ่ของบ้าน เมื่อถึงวันเลี้ยงผีของแต่ละตระกูล ผู้ที่ใช้นามสกุลเดียวกัน ต้องนำเครื่องเซ่นไหว้มาพร้อมกันที่บ้านต้นผีทุกคน

การเลี้ยงผีของแต่ละตระกูลนั้นจะแตกต่างกันไป บางตระกูลจะมีการเลี้ยงในทุกๆปีก็มี บางตระกูลเลี้ยง 3 ปี เลี้ยงครั้งหนึ่งก็มี และเครื่องเซ่นที่ใช้ก็แตกต่างกันไป แล้วแต่จะใช้อะไรบ้าง แต่ที่เหมือนๆกันก็คือ กล้วยน้ำว้า ข้าวเหนียว มะพร้าวอ่อน ขนมบัวลอย เป็นต้น พอถึงเวลาบ่ายๆ ของวันที่จะเลี้ยงผี ญาติพี่น้องก็จะพากันนำเครื่องเซ่น มาจัดลงใส่ภาชนะตั้งเรียงกันในเรือน แล้วจุดธูปบอกเล่ากับวิญญาณของบรรพบุรุษ ให้มารับรู้ถึงสิ่งที่ลูกหลานได้จัดทำขึ้นเสร็จแล้ว ก็จะมีการสนทนากันระหว่างญาติๆที่มาร่วมกันเลี้ยงผี ซึ่งถือว่าเป็นวันรวมญาติพี่น้องอีกวันหนึ่ง แต่บางบ้านจะมีจ้างมโหรีเครื่องสายมาบรรเลง และมีผีบรรพบุรุษเข้ามาประทับร่างทรงด้วย พอเมื่อเสร็จพิธีแล้วก็จะบอกลาอาหารที่ใช้เซ่นไหว้ เพื่อที่จะแบ่งสันปันส่วนให้ทุกๆคนที่มา เชื่อกันว่าอาหารทั้งหมดถ้าได้บริโภคเข้าไปแล้ว จะเป็นยารักษาโรคได้ และเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว

ภาพประกอบ 32 แสดงเครื่องเซ่นไหว้ผี ในพิธีการเลี้ยงผี

ภาพประกอบ 33 ผู้ทำพิธีทำการเรียกวิญญาณผีบรรพบุรุษ

ประเพณีทิงยาเลผีแขกบ้านมอญบางขันหมาก ส่วนประเพณีนี้ทำเป็นประจำทุกปี หลังจากที่ทำพิธีรำผีหรือเซ่นไหว้ผีศาลเจ้าประจำตำบลที่บางขันหมากมีอยู่ 2 ที่ด้วยกัน คือ เจ้า-แม่ตากฟ้าและ เจ้าพ่อจุ้ยแม่ละอองสำลี และสุดท้ายชาวบ้านจะปั้นแป้งเป็นรูปคนแทนตนเอง ไปรวมกันแล้วทำเรือจำลองลอยแม่น้ำ พิธีกรรมแบบนี้ทำกันมานาน โดยมีความเชื่อว่าคนสมัยนั้นตายกันมาก เพราะผีแขกมาเอาไป จึงทำการลอยเรือส่งคนไปให้โดยใช้แป้งปั้นเป็นตัวตายตัวแทน หรือที่คนมอญเรียกว่าตุ๊กตาเสียกบาล (คนมอญจึงไม่นิยมให้ลูกหลานเล่นตุ๊กตาและไม่นิยมให้เอาเข้าบ้าน)

ภาพประกอบ 34 แสดงเรือจำลองที่ใช้ลอยในแม่น้ำ

ภาพประกอบ 35 แสดงปั้นแป้งเป็นตัวตายตัวแทนให้ผีแขก

ภาพประกอบ 36 แสดงโต้ง (คนนำพิธี) จะนำเรือลงน้ำ

ภาพประกอบ 37 ทำการลอยเรือส่งคนไปให้โดยใช้แป้งปั้นเป็นตัวตายตัวแทน

ภาพประกอบ 38 แสดงภาพตุ๊กตาแป้งปั้นที่ใส่ลงไปในเรือ

ประเพณีรำผีโรง

พิธีกรรมรำผีโรง เป็นพิธีกรรมที่ชาวมอญทุกตระกูลต้องรักษาและปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานานเป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ของบุคคลในตระกูลซึ่งแล้วแต่ตระกูลใดจะสืบเชื้อสายมาจากต้นตระกูลที่ประกอบอาชีพ หรือมียศศักดิ์ใด เช่น พ่อค้า ทหาร ควานช้าง เป็นต้น ก็จะได้รับการสืบทอดจากตระกูลของตนที่มีขนบธรรมเนียมในการปฏิบัติสืบต่อกันมาซึ่งอาจมีความคล้ายกันหรือแตกต่างกันออกไป สำหรับคำว่าผีโรง หมายถึง วิญญาณของผู้ก่อตั้งวงศ์ตระกูลนั้น ๆ กล่าวคือ บรรพบุรุษของตระกูลนั้นเอง ซึ่งจะเชิญดวงวิญญาณของต้นตระกูลบรรพบุรุษมาเข้าร่างทรงของผู้ที่ถูกคัดเลือกให้รับตำแหน่งคนทรงผีโรง ผู้ที่ถูกคัดเลือกให้รับตำแหน่งหน้าที่ คนทรงผีโรงได้นั้นอาจจะเป็นหญิงหรือชายก็ได้สุดแท้แต่ผู้ที่สืบทอดตำแหน่งผู้ทำพิธีผีโรงจะเป็นผู้คัดเลือกโดยดูจากคุณสมบัติพิเศษคือผู้มีกลิ่นผมหอม แต่ถ้าบุคคลในตระกูลเดียวกันไม่มีผู้เหมาะสมในการสืบทอดไม่ได้รับการคัดเลือกอาจจะคัดเลือกจากบุคคล ที่อยู่นอกตระกูลได้ โดยมีการรับมอบการสืบทอดจากสิ่งของต่าง ๆ ดังนี้ แหวนพลอยแดง อาวุธอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธี แต่ถ้าในกรณีไม่สามารถสรรหาผู้รับตำแหน่งในการสืบทอด ผู้ประกอบพิธีได้คนในตระกูลก็จะนำแหวนพลอยแดงอาวุธประจำตระกูลอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธีใส่ถาดหรือภาชนะแล้วนำไปลอยแพในแม่น้ำ เป็นการตัดขาดจากการประกอบพิธีกรรมผีโรงของตระกูลและเชื่อถือกันว่าถ้ามีผู้เก็บได้แล้วนำข้าวของเครื่องใช้ไปใช้ประโยชน์ต่อผู้นั้นและบุคคลในตระกูลนั้นถึงแม้จะไม่มีเชื้อสายชาวมอญ หรือไม่เคยตั้งพิธีกรรมรำผีโรงมาก่อนก็มีเหตุให้ต้องรับสืบทอดพิธีกรรมรำผีโรงสืบต่อไป

พิธีกรรมรำผีโรง จะถือว่าเป็นประเพณีก็ได้ ผีโรงเป็นผีประจำตระกูลซึ่งจะอยู่ที่บ้านของผู้นำตระกูล ตระกูลหนึ่งจะมีผีโรงตนหนึ่ง การรำถวายผีโรงจะทำทุก 4 ปี ถือเป็นการรวมญาติพี่น้อง ลูกหลานสะใภ้ให้มารู้จักกันจะได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันต่อไปในอนาคต ก่อนจะทำพิธีรำผีโรงจะต้องตระเตรียมไม้ไผ่มาสร้างโรงเลี้ยงผีกลางลานบ้าน ใช้แฝกมุงหลังคา 103 ตับ ใช้เฝือกทำเป็นชั้นสำหรับวางสิ่งของเพื่อสังเวยแสดงความเคารพต่อผีโรง เตรียมทำอาหารคาวหวานที่จะใช้เป็นเครื่องสังเวยให้เสร็จอาทิ ขนนต้มแดง ขนมต้มขาว มะพร้าวผ่าซีก กล้วย ไก่ต้ม อาหารที่จัดไว้อาจมีตั้งแต่ 12-40 จาน ที่สำคัญต้องจัดเตรียมของใช้สำหรับผีโรงให้เรียบร้อย ซึ่งประกอบด้วย เสื้อผ้า ผ้าขาวม้า มีดดาบ ถ้าสิ่งของเหล่านี้ชำรุดให้ซ่อมแซมให้เสร็จสมบูรณ์ก่อนวันงาน

วันทำพิธีจะเริ่มตั้งแต่เช้า สมาชิกในตระกูลจะช่วยกันประกอบอาหาร เช่น ยำเต่าหรือยำไก่ สมาชิกที่มาร่วมในพิธีจะนำของมาไหว้ผีโรงด้วย โดยนำมาใส่ถาดหรือกะละมังที่เจ้าภาพจัดเตรียมไว้ ช่วงเช้านี้วงปี่พาทย์จะตระเตรียมเข้าประจำที่ สายๆ จะเริ่มรำถวายผีโรงโดยผู้มาร่วมพิธีจุดธูปบูชาบรรพบุรุษแล้วร่วมกันร่ายรำถวายผีโรงตลอดทั้งวัน สลับกับการละเล่น อาทิทอยสะบ้า เล่นลูกช่วง ชนไก่ สุดท้ายจะทำพิธีปัดรังควานเป็นอันเสร็จพิธี ก่อนที่ญาติๆ จะเดินทางกลับเจ้าภาพจะแจกจ่ายอาหารที่ใช้ในพิธีไหว้ให้นำกลับไป เพราะเชื่อถือกันว่าผู้ใดได้กินสิ่งของในพิธีไหว้ผีโรงจะอยู่เย็นเป็นสุข หายป่วยหายไข้

ภาพประกอบ 39 ร่างทรงกำลังเตรียมอุปกรณ์ในพิธีกรรม

ภาพประกอบ 40 อุปกรณ์ในพิธีกรรม

ท่าร่ายรำประกอบพิธีกรรม 4 ท่า ดังนี้

1. อะ โง่ อา จา (พิธีไหว้ครู)

ผู้ที่รับหน้าที่เป็นร่างทรงของวิญญาณต้นตระกูลที่เรียกว่า “ผีใหญ่” จะเป็นผู้ทำพิธีไหว้ครู ผู้ร่วมพิธีจะนั่งรวมกันในโรงพิธี แต่งกายตามแบบชาวมอญทั้งชายและหญิงนั่งเรียงตามลำดับ ผู้เป็นเจ้าบ้านจะเป็นผู้ถือพานดอกไม้ธูปเทียนให้แก่ผู้ทำพิธีและผู้ใหญ่ที่ร่วมพิธีโดยขอขมาหรือขอพรจากผู้ทำพิธีและผู้ร่วมพิธีจุดธูปเทียน บอกกล่าวถึงดวงวิญญาณ ครู – อาจารย์ และนำอาวุธ อุปกรณ์ต่างๆที่เป็นสมบัติของตระกูลมาบูชาในพิธีด้วย เช่น อาวุธมีด ใบหล้า ซึ่งถือว่าเป็นใบไม้มงคลเมื่อไหว้ครบแล้วผู้ทำพิธี และผู้ใหญ่จะร่วมกันร่ายรำ ประกอบดนตรีที่มี

ทำนอง เพลงมอญ ซึ่งการร่ายรำ ก็จะเป็นท่าสวยงามตามธรรมชาติ และตามความถนัดของแต่ละบุคคลไม่มีท่ารำที่เป็นแบบแผน โดยการร่ายรำนั้น จะมีการนำอาวุธ อุปกรณ์ประกอบของต้นตระกูลที่อยู่ในโรงพิธีมาประกอบการ ร่ายรำด้วย โดยผู้ทำพิธีจะเป็นผู้ร่ายรำก่อนแล้วนำส่งต่อไปทีละคนจนครบ

2. ย๊ะ เมิน โหน๊ก กะ โหล๊ก ฮ้อย (เชิญผีบ้าน)

เมื่อพิธีไหว้ครูเสร็จสิ้น เจ้าบ้านจะจุดธูปเชิญดวงวิญญาณของผีบ้านหรือผีต้นตระกูลมาประทับร่างทรงเพื่อดำเนินการตามพิธีกรรม ต่อไป ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นร่างทรงของผีต้นตระกูลหรือผีโรงหรือผีใหญ่นั้น เมื่อมีการประทับร่างผู้ที่เป็นญาติในพิธีจะสังเกตเห็นจากกิริยาที่แปลกออกไป ก็จะเข้ามาบอกกล่าวเชิญทำพิธีกรรมต่อ มีการแต่งตัวผู้เป็นร่างทรงผีโรงใหญ่ด้วยเสื้อผ้าชุดเฉพาะที่ใช้สำหรับผีโรงเท่านั้น มีการทาแป้งหอม จากนั้น ผู้เป็นร่างทรงจะร่ายรำตามจังหวะและทำนองเพลงและร้องเพลงประกอบด้วย ภาษามอญ ซึ่งบอกเล่าถึงประวัติความเป็นมาของตระกูลว่ามีความเป็นมาอย่างไรบ้างโดยมีคัมภีร์เขียนเป็นภาษามอญบอกเล่าเรื่องราวไว้ซึ่งเป็นการเล่าเรื่องความเป็นมาของตระกูลให้ลูกหลานและผู้ร่วมพิธีที่ไม่ใช่คนในตระกูลได้รับทราบกัน ซึ่งผู้ที่มาร่วมพิธีเป็นบุคคลภายนอกจะไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าไปในโรงพิธี เพลงที่ใช้ประกอบในการร่ายรำคือเพลง “ทะแยมอญ”

3. อา โกลม ตอม กะ โหล๊ก เดน นาน ตาง (จุดเทียนชัย)

ผู้เป็นร่างทรงผีโรงจะนั่งกลางโรงพิธี นำหม้อดินที่มีปลายหญ้าคาพันสำลีมาและให้ลูกหลานในตระกูลเดียวกันได้จุดโดยเฉพาะผู้ชาย ซึ่งร่างทรงจะนำปลายหญ้าคาพันสำลีไปชุบด้วยน้ำมันมะพร้าว และให้ลูกหลานจุดไฟนำไปปักไว้ในหม้อดิน ถือกันว่าถ้าสำลีติดไฟลุกโชนถือว่าจะดีเป็นมงคล ถ้าไฟไม่ติดหรือไม่สุกสว่างก็จะมีเหตุไม่ดีเมื่อเสร็จพิธีแล้วข้าวที่ใส่ในหม้อดิน จะนำไปหุงใส่บาตรในวันถัดไป จากนั้นร่างทรงผีโรงจะนำเทียนชัยมาร่ายคาถา เพื่อทำน้ำมนต์โดยร่างทรงยังคงร่ายรำประกอบกิจกรรมต่างๆจากนั้นส่งต่อให้ลูกหลาน ได้ดื่มครบถ้วนหน้า เพื่อความเป็นมงคล แล้วมีการผูกด้ายสายสิญจน์ผูกข้อมือให้กับลูกหลานที่ร่วมงานทุกคนพร้อมทั้งอวยพรให้

4. โก๊กก ฮะ เออะ หล่าน ฮะ กะ (ลูกสะใภ้เชิญวิญญาณ)

ลูกสะใภ้จะเป็นผู้เชิญวิญญาณของคนในตระกูลที่ล่วงลับไปแล้วให้มาร่วมพิธีโดยใช้ผ้าที่เตรียมไว้ อาจเป็นผ้าขาวม้าก็ได้นำไปผูกกับเสาบ้านร่างทรงผีโรงจะนำพานข้าวตอกไปที่เสาผูกและทำพิธีเชิญวิญญาณ ลูกสะใภ้จะเป็นผู้โยนผ้าที่ผูกอยู่ไปมาจนกระทั่งเชิญวิญญาณเข้าร่างได้สำเร็จก็จะมีอาการที่แตกต่างจากปกติซึ่งในการสาธิตได้เชิญวิญญาณของเมียหลวง เมียน้อยมาเข้าร่างทรง จากนั้นร่างทรงเมียหลวง เมียน้อยจะร่ายรำโดยนำอาวุธมีด คันหลาว และอุปกรณ์ต่างๆ มาร่ายรำประกอบจนครบถ้วน

ท่าการละเล่นในพิธีกรรมการรำผีโรง มี 8 ท่า ดังนี้

1. ทอย ฮะ เน๊ะ (การทอยสะบ้า)

ร่างทรงผีโรงจะจัดให้มีการทอยสะบ้า โดยแข่งขันกันระหว่างร่างทรงเมียหลวง และเมียน้อยโดยแบ่งให้เมียหลวงและเมียน้อยมีโอกาสทอยสะบ้าที่สมมุติขึ้นจากหยวกกล้วย

ภาพประกอบ 41 แข่งขันการโยนสะบ้าโดยสมมุติจากหยวกกล้วยนำมาพันผ้า

2. บ๊อก กะ รัว (การทอยลูกข่าง)

เป็นการโยนแข่งวัดระยะความไกลให้ถึงหลักชัยหรือใกล้ที่สุดจะชนะโดยผู้โยนจะร่ายรำประกอบการทอยลูกข่างไปรอบๆโรงพิธีก่อนโยนลูกข่าง

ภาพประกอบ 42 ร่างทรงเมียน้อยเล่นทอยลูกข่าง

3. ฮะ เจ่อ จาน (การชนไก่)

นำผ้ามาผูกปมที่ชายผ้าข้างหนึ่งไว้ซึ่งทั้งร่างทรงเมียน้อย เมียหลวงจะถือไว้คนละ 1 ผืน แล้วร่ายรำไปรอบ ๆโรงพิธี มีการเชียร์และให้น้ำไก่ระหว่างการแข่งขัน โดยร่างทรงผีโรง เมื่อการแข่งขันมีปัญหาเกิดขึ้น ร่างทรงผีโรงจะคอยห้ามและเข้ามาปลอบให้ทั้ง 2 ฝ่าย รักใคร่ปรองดองกันจากนั้นวิญญาณของเมียหลวงและเมียน้อยก็จะออกจากร่างทรง

ภาพประกอบ 43 ร่างทรงเมียน้อย เมียหลวงถือผ้าไว้คนละ 1 ผืน

4. ฮะ เจิ่ม ซะ เปี่ย (การชนมะพร้าว)

เมื่อวิญญาณออกจากร่างทรงแล้ว ผู้เป็นร่างทรงจะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าชุดใหม่ แล้วร่ายรำอย่างสวยงาม และเริ่มการชนมะพร้าวหรือ โยนมะพร้าว ซึ่งเปรียบเสมือนการเสี่ยงทายว่าเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตจะดีหรือร้าย โดยดูจากการโยนมะพร้าวว่า เมื่อได้โยนมะพร้าวลงกับพื้นแล้วแตกหรือไม่

ภาพประกอบ 44 ร่างทรงของผีโรงกำลังโยนมะพร้าวเสี่ยงทาย

5. โป๊ะ โน๊ะ (ยิงธนู)

เป็นพิธีกรรมที่เตรียมอาวุธ คือ ธนูเพื่อชวนกันออกไปเที่ยวป่า ล่าสัตว์ ซึ่งก็จะมีการร่ายรำประกอบกิริยาแต่งตัวให้รัดกุมและกิริยาของการเดินทาง จากนั้นผู้ประกอบพิธีจะเป็นผู้ยิงธนู โดยร่ายรำและร้องเพลงประกอบพิธีกรรม เป็นการบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ แล้ววิ่งถือธนูทำท่ายิงไปรอบๆ และยิงธนูผู้อยู่ในพิธีจะส่งเสียงดีใจ

ภาพประกอบ 45 ร่างทรงยิงธนูล่าสัตว์

6. เกี่ยง ป๊าด (หาบกล้วย)

หญิงผู้เป็นลูกหลานในตระกูลจะหาบกล้วยที่เตรียมไว้ออกมาหาบคอนพร้อมการร่ายรำเปรียบเหมือนนำผลไม้ ที่อุดมสมบูรณ์มาเลี้ยงสัตว์ที่ล่าได้ คือ ช้าง

ภาพประกอบ 46 หญิงที่เป็นลูกหลานในตระกูลหาบกล้วย

7. ฮะ เจี่ย เจิน (เลี้ยงช้าง)

ผู้ชายในตระกูลจะมาสมมุติบทบาทของตนเป็นช้างโดยมีผ้าข้าวม้าพันแต่งงวงช้าง โดยคลานไปรอบๆโรงพิธีพร้อมกับผู้ประกอบพิธีและหญิงผู้เป็นภรรยาร่างทรงผีโรงจะมีบังคับช้างและใช้ผ้าขาวผูกช้างแทนเชือกเพื่อดึงบังคับช้าง เมียหลวงจะหาบกล้วย เมียน้อยจะปอกกล้วยป้อนช้างซึ่งเชื่อว่าช้างเป็นสัตว์ใหญ่ เมื่อได้มาไว้เป็นสมบัติในตระกูลต้องดูแลให้ดีจะทำให้คนในตระกูลมีความยิ่งใหญ่ เจริญในหน้าที่ได้เป็นคุณท้าวเจ้าพระยา

ภาพประกอบ 47 ร่างทรงใช้ไม้ขอบังคับช้าง

8. อะ ลอง พอง (เลิกพิธี/ ค้ำเรือ)

เมื่อขั้นตอนเข้าป่าล่าสัตว์ได้ช้างกับมาบ้านแล้วทุกคนได้กลับบ้านอย่างปลอดภัยพร้อมทั้งมีลาภใหญ่คือช้างกลับมาด้วยถือว่า จะนำความสุข ลาภยศที่ยิ่งใหญ่มาสู่วงศ์ตระกูล จากนั้นมีการนำอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธี รวมทั้งสิ่งของที่นำมาเสริมสิริมงคล เครื่องเซ่นสังเวย ขนมต่างๆที่นำมาใส่ไว้ในกระบอกไม้ไผ่ผูกติดกับเสาของโรงพิธีทุกเสา จะถูกนำมาวางรวมกันในถาดหรือภาชนะอื่นๆ ยกเว้น อาวุธ เช่น มีดประจำตระกูล เสื้อผ้าสำหรับร่างทรงของผีโรง แหวนพลอยแดง ซึ่งเป็นสิ่งของมรดกตกทอดประจำตระกูลเมื่อเสร็จพิธีแล้ว จะถูกเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดีในห้องสำหรับบรรพบุรุษ ซึ่งสิ่งของที่นำมาวางบนแพนั้นจะถูกทุกคนในตระกูลรวมทั้งช้างช่วยกัน พาย , งัด , ดัน แพสิ่งของให้ออกไป ลอยน้ำไปไกลๆ เป็นการลอยความทุกข์ โศก โรคภัย อันตรายต่างๆให้หมดสิ้นไปจากวงศ์ตระกูลถึงแม้จะไม่มีเชื้อสายชาวมอญหรือไม่เคยตั้งพิธีกรรมรำผีโรงมาก่อนก็มีเหตุให้ต้องรับสืบทอดพิธีกรรมรำผีโรงสืบต่อไป

ภาพประกอบ 48 วิญญาณผีคนในตระกูลออกจากร่างทรง

ประเพณีออกพรรษา

เนื่องด้วยวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี เป็นวันปวารณาของพระสงฆ์ที่อยู่ประจำพรรษาครบไตรมาส โดยทั่วไปชาวบ้านจะทำบุญตักบาตรที่วัดในช่วงเช้าตามปกติ แต่ในช่วงเพล จะมีการรวมสงฆ์ทั้งสี่วัดที่วัดกลางและชาวบ้านจะนำอาหารหวานคาวใส่เป็นสำรับและใส่กระบุงหาบมาถวายแด่พระสงฆ์ที่วัดกลาง หลังจากนั้นพระสงฆ์ร่วมกันทำปวารณากรรมที่วัดกลาง

การเทศน์มหาชาติในแต่ละวัดมีกำหนดการดังนี้ (ทำเป็นประจำทุกปีมาตั้งแต่อดีต)

วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11	จัดทำบุญตักบาตรตอนเช้าและถวายสำรับอาหารคาวหวาน(สลากภัต) ตอนเพลที่วัดโพธิ์ระหัตและมีการเทศมหาชาติตั้งแต่เวลาเช้าตรู่
วันแรม 2 ค่ำ เดือน 11	จัดทำบุญตักบาตรตอนเช้า และถวายสำรับอาหารคาวหวาน (สลากภัต) ตอนเพลที่วัดกลาง และมีการเทศมหาชาติตั้งแต่เวลาเช้าตรู่
วันแรม 3 ค่ำ เดือน 11	จัดทำบุญตักบาตรตอนเช้า และถวายสำรับอาหารคาวหวาน (สลากภัต) ตอนเพลที่วัดอัมพวันและมีการเทศมหาชาติตั้งแต่เวลาเช้าตรู่
วันแรม 4 ค่ำ เดือน 11	จัดทำบุญตักบาตรตอนเช้าและถวายสำรับอาหารคาวหวาน(สลากภัต)ตอนเพลที่วัดราษฎร์ศรัทธาทำและมีการเทศมหาชาติตั้งแต่เวลาเช้าตรู่

วันแรม 5 ค่ำ เดือน 11	ชาวบ้านจะหยุดพัก 1 วัน เพื่อเตรียมการจัดงานประเพณีชักรูปเหมือนหลวงปู่ทอกรัก สุวรรณสาโร อดีตเจ้าอาวาสวัดอัมพวัน ซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่ชาวบ้านบางขันหมากเคารพศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง
วันแรม 6 ค่ำ เดือน 11	เป็นวันชักรูปเหมือนหลวงพ่อทอกรัก สุวรรณ-สาโร
วันแรม 7 ค่ำเดือน 11	ชาวบ้านบางขันหมากร่วมกันตักบาตรพระร้อยรูป ที่วัดอัมพวัน

ภาพประกอบ 49 แสดงการเทศน์มหาชาติของชาวมอญที่วัดอัมพวัน

ภาพประกอบ 50 การแสดงของเด็กชาวมอญในชุด “กัณฑ์กุมาร”

ภาพประกอบ 51 ยุวชนไทยรามัญวัดอัมพวันลพบุรี ตั้งแถวเตรียมเดินขบวน

ภาพประกอบ 52 วันแห่รูปหลวงปู่ทอกรัก สุวรรณสาโร

ความเชื่อเรื่องผี

ชาวมอญบางขันหมาก นับถือผีโรงหรือผีบรรพบุรุษ ซึ่งชุมชนมอญบางขันหมากนั้นมีนามสกุลที่จัดว่าเป็นชาวมอญทั้งหมด 98 ตระกูล มีการเลี้ยงผีต่างกัน 3 แบบคือ

1. ประเภทเลี้ยงทุกปี มีจำนวน 82 ตระกูล คือ ตระกูล
    1.1 กระจ่างพุ่ม
    1.2 กระเวน
    1.3 กรุแก้ว
    1.4 แก่นหอม
    1.5 กรอบทอง
    1.6 กรอบเพ็ชร
    1.7 ไก่โล่
    1.8 ขันจอก
    1.9 เข็มดี
    1.10 คุ้มครอง
    1.11 ควบคุม
    1.12 เครือบุตร
    1.13 จับจิตร
    1.14 จกขันหมาก
    1.15 ฉ่ำชื่น
    1.16 ชะนู
    1.17 ชื่นบานเย็น
    1.18 แช่มแก้ว
    1.19 เชยชม
    1.20 เชื้ออ่อน
    1.21 ซื่อสัตย์
    1.22 แดงงาม
    1.23 โดดสกุล
    1.24 เต๊ะขันหมาก
    1.25 แต้มดอกไม้
    1.26 แจ้งจิตร์
    1.27 ปรั้วบุตร
    1.28 นกเชื้อ
    1.29 เร้งรัด
    1.30 ยาหอม

1.31 รักษาวงษ์
1.32 สุขจิตต์
1.33 บรรจง
1.34 บัญญัติ
1.35 บานเย็น
1.36 เปิ้นวงษ์/ศ์
1.37 เปิ่นวงษ์/ศ์
1.38 ประหยัด
1.39 ผิวบาง
1.40 เผือกขันหมาก
1.41 พันตา
1.42 พันชะตา
1.43 พุกขันหมาก
1.44 เมิงขันหมาก
1.45 เมิงปุ
1.46 เพ็งสกุล
1.47 หอมชื่น
1.48 พันธุ์พราน
1.49 อ่อนมูล
1.50 พลอยกระจ่าง
1.51 มะลิใย
1.52 ลือพงษ์
1.53 มิขันหมาก
1.54 เม้ยขันหมาก
1.55 มีบุตร
1.56 มีบุศย์
1.57 มะยมทอง
1.58 แยปอง
1.59 หมายปอง
1.60 ยนต์ประเสริฐ
1.61 รามัญวงษ์/ศ์
1.62 รุมรามัญ
1.63 สุวรรณคีรี

1.64 แสงทอง
1.65 รุ้งทอง
1.66 แสงสี
1.67 เสาวพันธุ์
1.68 เสาร์ประพันธุ์
1.69 เสมอใจ
1.70 หอมหวน
1.71 หญ้าปล้อง
1.72 หนูย้อย
1.73 หยดย้อย
1.74 หล่อทองคำ
1.75 หล่อทองแดง
1.76 ออกช่อ
1.77 ออกใบ
1.78 ฮะโสด
1.79 สันติสุข
1.80 หินรามัญ
1.81 ธีรเวชวงศ์
1.82 หมอบอก

2. ประเภทเลี้ยงสามปีครั้ง
2.1 กรอบงาม
2.2 กลมงาม
2.3 เต๊ะวงษ์
2.4 ท้วมดี
2.5 พันธเสมา
2.6 ออกแมน
2.7 พุฒศิริ

3 ประเภทไม่เลี้ยงผี เนื่องจากไม่มีบุตรชายสืบทอดมีจำนวน 7 ตระกูลคือ

3.1 กรอบหวาน

3.2 ขันหิน

3.3 ชุ่มใจรักษ์

3.4 บางขันหมาก

3.5 เขมรลอย

3.6 โททอง

3.7 ท่อทอง

ผีประจำตระกูล จะอยู่ที่บ้านของผู้นำตระกูลที่มีอายุมากที่สุดในตระกูลเดียวกัน ตระกูลหนึ่งจะมีผีโรงตนหนึ่งซึ่งเป็นตัวแทนของผีปู่ ย่า ตา ยาย ที่ล่วงลับไปแล้ว สิ่งที่สมมติหรือแสดงว่าเป็นผีโรง คือ เครื่องผี อันได้แก่ แหวน (แหวนทองหรือนากที่มีให้เป็นพลอยสีแดง) ผ้าผี (เสื้อ, ผ้านุ่ง, ผ้าโพกศีรษะ ซึ่งเป็นเครื่องแต่งกายของชาวมอญโบราณ) และกระบอกไม้ไผ่จำนวน 12 อัน ซึ่งภายในบรรจุใบหว้ากระบอกละ 12 ใบ ผีโรงหรือผีบรรพบุรุษเป็นผีที่สำคัญที่สุดที่ชาวมอญบางขันหมากนับถือ ระบบการสืบทายาท

การเลี้ยงผีของชาวมอญมีดังนี้ คือมีการสืบทอดทางฝ่ายชาย หากผู้เป็นต้นผีตายลง (ตอมกะล่ก) ผู้อาวุโสในตระกูลที่มีอายุมากรองลงไป จะเป็นผู้รับช่วงเลี้ยงผีโรงสืบต่อไป

ชาวมอญบางขันหมากยอบรับสถานภาพของผู้ที่เป็นสะใภ้ ต้องให้กำเนิดลูกและมาร่วมใช้นามสกุล อันแสดงถึงว่าเป็นสมาชิกโดยชอบธรรมคนหนึ่งของตระกูล สะใภ้มีสิทธิเท่าเทียมกับสามีในเรื่องเกี่ยวกับผี เช่น เมื่อสามีผู้เป็นต้นผีเสียชีวิต ผู้เป็นภรรยาสามารถเป็นต้นผีแทนสามีได้ แต่ถ้าแต่งงานใหม่เปลี่ยนไปใช้นามสกุลอื่น จะต้องทำการเปลี่ยนต้นผีทันที ในกรณีที่จะต้องย้ายผีโรงไปสถิตอยู่อีกบ้านหนึ่ง จะมีการแห่ด้วยกลอง ฉิ่ง และปี่ประโคมนำขบวนแห่ ผู้รับทอดผีโรงคนใหม่จะต้องเชิญผีโรง ซึ่งประกอบด้วยแหวน ผ้าผี และกระบอกไม้ไผ่ไปยังบ้านของตน

ผีเรือนจะอยู่ที่เสาเอกของบ้าน ซึ่งทุกๆบ้านจะต้องมีผีเรือนไม่มีรูปวัตถุใดๆแสดงเป็นสัญลักษณ์ของผีเรือน ยกเว้นผ้าแดงที่ผูกไว้ที่เสาเอกของบ้านเท่านั้นที่เป็นสัญลักษณ์ว่าเป็นที่สิงสถิตของผีเรือน และบริเวณเสาเอกนั้นส่วนใหญ่จะอยู่ภายในห้องที่เรียกว่า **ในเรือน** ซึ่งชาวมอญบางขันหมากนิยมปลูกบ้านแบบยกพื้น หรือกั้นห้องแยกต่างหากบริเวณในเรือน และไม่นิยมให้บุคคลภายนอกที่ไม่ใช่ญาติพี่น้องนามสกุลเดียวกันเข้าไปหลับนอนในเรือน หรือเข้าไปในบริเวณดังกล่าว แม้แต่ลูกสาวที่มีสามีแล้ว หรือเด็กนามสกุลอื่นที่ยังไม่ได้โกนผมโก๊ะ หรือผู้ที่สวมเสื้อสีแดง เพราะถือว่าเป็นผีอื่น ที่ผีเรือนไม่ชอบ เป็นการ **ผิดผี** แต่สามารถนอนในบริเวณบ้านได้ หากฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตาม โทษจากผีจะทำให้เกิดความเดือดร้อน เจ็บไข้ได้ป่วย หรือมีอันเป็นไปต่างๆ

ภาพประกอบ 53 แสดงเสาเอกของบ้านที่มีผีเรือนอยู่

ความเชื่อเรื่องจุก โก๊ะ แกละ เอกลักษณ์เด็กมอญบางขันหมาก

การไว้ทรงผมโก๊ะมีส่วนสัมพันธ์กับความเชื่อในผีโรงใหญ่ของชาวมอญบางขันหมาก เพราะว่าเด็กผู้ชายจะกลายเป็นหัวหน้าครอบครัวในอนาคตเป็นผู้สืบทอดวงศ์ตระกูลและชาติพันธุ์มอญต่อไป นอกจากนี้เด็กผู้ชายบางคนอาจจะเติบโตกลายเป็นหัวหน้าหรือผู้นำตระกูล ซึ่งมีหน้าที่จะต้องทำพิธีไหว้ผีโรงสืบต่อไปในภายภาคหน้า

สำหรับเด็กผู้หญิงที่ไว้ผมโก๊ะนั้นปรากฏบ้างเล็กน้อย ส่วนใหญ่จะมีความเชื่อในเรื่องการเลี้ยงดูโดยเชื่อว่าเด็กที่ไว้ผมโก๊ะจะเลี้ยงง่ายไม่อ้อน ไม่เจ็บป่วยบ่อยๆไม่เป็นไข้ เติบโตดีแข็งแรง นอกจากนี้บางครอบครัวก็มีความเชื่อเรื่องผีโรงใหญ่จึงให้เด็กผู้หญิงไว้ผมโก๊ะตั้งแต่แรกเกิดเช่นเดียวกับเด็กผู้ชาย การเลี้ยงดูเด็กที่ไว้ผมโก๊ะเหมือนเด็กปกติแต่มักจะไม่ตีเพราะถือว่าเป็นลูกหลานบรรพบุรุษ ถ้าตีแล้วจะทำให้ผีเข้าคนเฒ่าคนแก่ในบ้าน ดังนั้นจึงพบว่าเด็กที่ไว้ผมโก๊ะจะแก่นซนมากเพราะว่าผู้ใหญ่มักจะตามใจ

ส่วนพิธีกรรมที่จะต้องทำเมื่อเด็กไว้ผมโก๊ะ เริ่มจากพ่อแม่จัดเตรียมผ้าแดง หรือผ้าขาวม้าสีแดง 1 ผืนนำไปให้ผู้นำของตระกูลที่จะทำการไหว้ผีโรงใหญ่เก็บรักษาไว้เมื่อทำพิธีไหว้ผีโรงใหญ่จะนำผ้าแดงมาใช้ในพิธีไหว้ด้วยสำหรับเด็กผู้หญิงที่จะไว้ผมโก๊ะพ่อแม่ไม่ต้องเสียผ้าแดงเริ่มไว้ผมตั้งแต่แรกเกิดหรือหลังการโกนผมไฟ โดยโกนผมรอบๆ ขวัญปล่อยให้ผมบริเวณขวัญกลางกระหม่อมยาวเป็นปอยเล็กๆ บางรายจะตัดผมรอบๆ ปอยผมโก๊ะเป็นวงไรโดยรอบทำให้ดูสวยงามยิ่งขึ้นบางรายก็ไว้ปลายปอยก็ได้เมื่อปอยผมยาวขึ้นจะถักเป็นเปียเล็ก ๆ น่ารักยาวไปข้างหลัง

พิธีโกนผมจะทำเมื่อเด็กโตพอสมควร ที่นิยมกันคืออายุ 9 ขวบขึ้นไปในพิธีโกนผมจะทำอย่างง่ายๆ หรือพิธีใหญ่ก็แล้วแต่ฐานะของพ่อแม่ ถ้าจะโกนอย่างง่ายๆก็เตรียมอาหารใส่ปิ่นโต 1 เถาไปถวายพระให้ทำพิธีโกนให้ ห้ามโกนกันเอง บางรายไม่ทำพิธีโกนแต่จะเริ่มไว้ผมที่โกน

ให้ยาวขึ้นแล้วตัดเป็นรูปทรงที่ต้องการต่อไป

ส่วนการทำพิธีโกนผมที่จัดเป็นงานสมโภชจะต้องเตรียมงานเหมือนกับงานบวชนาค อาจมีการแจกบัตรเชิญญาติพี่น้องถือโอกาสพบปะญาติมิตรไปพร้อมๆ กันอาจมีขบวนแห่แหน เช่นแห่ช้าง มีมหรสพ ภาพยนตร์ ลิเก โขน เลี้ยงพระสงฆ์ 9 รูป เด็กที่จะโกนผมให้แต่งชุดไทยนุ่งโจงกระเบนเป็นส่วนมาก

วันพิธีจะเลือกตามตำราตัดผมเป็นความเชื่อของชาวมอญบางขันหมาก ชาวมอญอื่นๆ รวมทั้งชาวไทยด้วยดังต่อไปนี้

ตาราง 6 แสดงความเชื่อเรื่องการตัดผมในแต่ละวันของชาวมอญบางขันหมาก

วันที่ตัดผม	มีความเชื่อว่า
อาทิตย์	มีอำนาจวาสนาอานุภาพยิ่งใหญ่
จันทร์	จะมีภัยอันตราย
อังคาร	จะหาโรคภัย
พุธ	จะเกิดเรื่องราวกับเจ้านาย
พฤหัส-วันศุกร์	แม้คนยากจนก็จะกลายเป็นคนร่ำรวยได้
เสาร์	เป็นเจ้าเป็นนาย ปราศจากโรคภัยอายุจะยืนยาว

ที่มา : บุปผา ทิพย์สภาพกุล. (2542). *รายงานผลการวิจัยเรื่องทรงผมและเครื่องแต่งกาย กรณีศึกษาชาวไทยรามัญ(มอญ) ตำบลบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี.* ลพบุรี: สถาบันราชภัฏเทพสตรี

การโกนผมจะให้พระโกนให้ แต่สำหรับเด็กผู้หญิงที่ไว้ผมโก๊ะจะให้มัคทายกเป็นผู้โกนให้ต่อหน้าพระสงฆ์และแขกผู้มาร่วมงาน หรืออาจจะให้ผู้สูงอายุหรือญาติผู้ใหญ่โกนให้เมื่อเด็กถึงวัยอันสมควร ทางผู้ใหญ่จะหาฤกษ์ยามโดยอาศัย วันลอย วันจม ประกอบการตัดสินใจจัดทำพิธีโกนผมให้แก่เด็ก ถือว่าผู้จัดทำพิธีกรรมที่ทำขึ้นเป็นพิธีเพื่อความเป็นสวัสดิมงคลแก่เด็กก่อนจะเริ่มชีวิตผู้ใหญ่

พิธีโกนผมโก๊ะของเด็กมอญที่ได้รับความนิยมอีกอย่างหนึ่ง คือการจัดพิธีโกนผมให้เด็กผู้ชายที่ไว้ในคราวที่มีญาติผู้ใหญ่ที่เสียชีวิตลง ญาติพี่น้องจะถือโอกาสทำพิธีโกนผมให้เด็กบวชเณรอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ใหญ่ที่เสียชีวิต ซึ่งจะเรียกการบวชเช่นนี้ว่า “บวชหน้าไฟ” การโกนผมโก๊ะเช่นนี้พระจะเป็นผู้ทำหน้าที่โกนผมให้ แล้วจะทำพิธีบวชเณรให้แก่เด็กในลำดับต่อไป

โดยมากเด็กที่ต้องโกนผมโก๊ะเพื่อบวชหน้าไฟนี้มักจะมีอายุค่อนข้างน้อยกว่าเกณฑ์ปกติที่จะทำพิธีโกนผม ซึ่งปกติจะโกนเมื่ออายุ 9 ปี ขึ้นไป ส่วนมากจะอยู่ในราว 11-13 ปี

ภาพประกอบ 54 แสดงภาพพ่อแม่กำลังทำการโกนผมให้ลูก

ภาพประกอบ 55 แสดงเด็กชายชาวมอญบางขันหมาก ไว้ผมโก๊ะ

ที่มา : ยุวชนไทยรามัญวัดอัมพวัน. (2551). *จุก โก๊ะ แกละ*. สืบค้นเมื่อ 18 มิถุนายน 2551, จาก http://www.monlopburi.com/tradirion_hair.htm

เพลงพื้นบ้าน

เพลงที่ 1 เพลงเรียกผีสุ่มปลา ผีทะนาน หรือผีนางกวัก

(ในการละเล่นผีสุ่มปลา ผีทะนาน และผีนางกวัก จะใช้เพลงเรียกผีเพลงเดียวกัน)

1.โอกาสในการแสดง

การเรียกผีสุ่มปลา

เป็นการละเล่นในเทศกาลสงกรานต์ อุปกรณ์ที่ใช้เล่นมี สุ่มปลา ตะข้อง สากตำข้าว ดอกไม้ กาบมะพร้าว ผ้าสไบ การละเล่นผีสุ่มปลา จะเล่นโดยผู้หญิงสาวเป็นคนเข้าผี มีหนุ่มๆ สาวๆในหมู่บ้านมาล้อมวงร้องเพลงเรียกผี

วิธีเล่น จะนำสากมาวางคู่กันให้หญิงสาวที่จะเข้าผี 2 คน ผูกผ้าปิดตาถือดอกไม้นั่งบนสาก ใช้สุ่มครอบตะข้องไว้ เอากาบมะพร้าวแทนปลาใส่ไว้ในตะข้อง จัดวางสิ่งของไว้หน้าสาก แล้วเริ่มร้องเพลงเรียกผี

การเรียกผีทะนาน

จะเล่นในยามค่ำคืน ระยะเดือน 6 หลังสงกรานต์แล้ว อุปกรณ์มีทะนาน กระด้ง ข้าวเปลือกจากบ้านแม่หม้าย ให้ผู้หญิงที่จะเรียกผีไปเรียกผีที่ทางสามแพร่งเพื่อเรียกให้เข้ามาในบ้าน

การเรียกผีนางกวัก

เล่นในค่ำคืนระยะเดือน 6 เช่นเดียวกับผีทะนาน อุปกรณ์มีสุ่มปลา เสื้อ ไม้คาน และกระด้ง ซึ่งต้องเป็นของแม่หม้าย ผู้หญิง 2 คนจะแต่งสุ่มปลาใส่เสื้อแล้วสวมไม้คานนำออกไปเรียกผีนอกบ้าน

2.เครื่องดนตรี

ร้องปากเปล่า ไม่มีเครื่องดนตรีประกอบ

3.เนื้อเพลง

(ภาษาไทย)

สุ่มเอ๋ยสุ่ม
สุ่มปลาในหนอง
สุ่มปลาในคลอง
สุ่มปลาในห้วย
ฉันรักเจ้าแม่ เฮ้ยๆ

(ภาษามอญ)

เกิบเอ๊ยเกิบ
เกิบก๊ะอะด๊อยเกริง
เกิบก๊ะอะด๊อยบี
เกิบก๊ะอะด๊อยเฟย
อัวเฉินเม่ะ เฮ้ยๆ

4.ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเนื้อร้อง

แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตในการประกอบอาชีพของชาวมอญบางขันหมาก นั่นก็คือการหาปลา เพราะเนื่องจากหมู่บ้านมอญบางขันหมาก อยู่ติดกับแม่น้ำลพบุรี

ภาพประกอบ 56 แสดงการร้องเพลงเรียกผีสุ่มปลาในประเพณีสงกรานต์

เพลงที่ 2 เพลงเชิญผีสุ่มปลา ผีทะนาน หรือผีนางกวัก

(ในการละเล่นผีสุ่มปลา ผีทะนาน และผีนางกวัก จะใช้เพลงเชิญผีเพลงเดียวกัน)

1. โอกาสในการแสดง

การเชิญผีสุ่มปลา

หลังจาก สาว 2 คนที่เข้าผีล้มลง จะร้องเพลงเชิญผี และเอาผ้าผูกตาออก จะมีคนร้องนำเชิญผี

การเชิญผีทะนาน

หลังจากให้ผู้หญิงไปเรียกผีที่ทางสามแพร่ง เพื่อให้เข้ามาในลานบ้านแล้ว หนุ่มสาวจะล้อมวงตั้งทะนานลงบนกระด้งที่ใส่ข้าวเปลือก คนเรียกผีจะไปนั่งยองๆบนทะนานมือจับขอบกระด้งไว้ สักครู่ทะนานจะหมุน คนจะหมุนตามไปด้วย แต่คนจะหมุนไม่ทันแล้วล้มลง เมื่อล้มไปในทิศทางใดก็แสดงว่าเนื้อคู่อยู่ทิศทางนั้น หนุ่มๆที่นั่งล้อมวงอยู่ก็จะหยอกล้อกันว่าเป็นเนื้อคู่กัน เพราะหนุ่มที่เข้าไปเที่ยวบ้านสาวนั้นต้องชอบพอกับสาวกลุ่มนั้นอยู่แล้วจึงเข้าไป

เชิญผีนางกวัก

หลังจากร้องเพลงเรียกผี จนผีมาแล้ว ก็จะอัญเชิญผีมาที่หน้าบ้าน โดยร้องเพลงเชิญผีไปด้วย จนมาถึงหน้าบ้าน บริเวณลานบ้านจะเตรียมกระด้งใส่ข้าวเปลือกหรือทรายไว้ เมื่อผีเข้าสุ่มหรือกวักแล้ว จะนำมาตั้งข้างๆกระด้ง คนที่ล้อมวงเข้ามาจะตั้งคำถามให้ผีนางกวักทำนายทายทัก เช่น ปีนี้น้ำจะดีไหม ข้าวปลาจะบริบูรณ์ดีไหม หรืออาจถามเรื่องส่วนตัว เรื่องเนื้อคู่เป็นต้น กวักจะทำนายโดยการเขียนบอกบนข้าวเปลือกหรือบนทราย เป็นการละเล่นในยามว่าง และคำทำนายจะช่วยสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ชาวบ้านในการประกอบอาชีพและดำรงชีพได้หนทางหนึ่ง

2. เครื่องดนตรี

ร้องปากเปล่า ไม่มีเครื่องดนตรีประกอบ

3. เนื้อเพลง

เชิญเอ๋ยเชิญลง เชิญพระองค์ทั้งแปดทิศ
องค์ไหนศักดิ์สิทธิ์ เนรมิตลงมา
เข้าตัวน้องข้า พญาหงส์เอย

4. ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเนื้อร้อง

คนมอญบางขันหมาก จะนับถือ “หงส์” ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นสัญลักษณ์แทนคนมอญ ซึ่งคนมอญเชื่อว่าตนเองสืบเชื้อสายมาจากหงสาวดี คนมอญเชื่อว่า หงส์ เป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ ความมั่งคั่ง และสันติสุข โดยเชื่อว่า

1. หงส์จะอาศัยอยู่ในที่ซึ่งอุดมสมบูรณ์เท่านั้น
2. หงส์จะนำพาให้ผู้คนในที่นั้น ๆ มีแต่ความมั่งคั่ง ร่ำรวย
3. หงส์ในมิติของมอญ เป็นสัตว์ที่รักสงบ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และไม่กินของที่มีชีวิต จะดำรงชีพด้วยผลไม้ใบหญ้า และมวลหมู่แมลงที่ตายแล้วเท่านั้น

หงส์เป็นสัญลักษณ์แห่งความเชื่อของชาวมอญ โดยจะเห็นได้จากวัดมอญทุกวัดจะมีเสาหงส์อยู่หน้าวัดหรือในบริเวณวัด อันเป็นที่มาแห่งประเพณีการแห่หงส์ ชาวมอญเกือบทุกท้องถิ่นจะมีหงส์เป็นสัญลักษณ์ โดยทำรูปหงส์ไว้บนเสากลมสูงประมาณ 20 เมตร (คล้ายเสาธงชาติ) ตัวเสาจะมีการสลักลวดลายอันสวยงาม ส่วนตัวหงส์ที่ประดิษฐานอยู่บนยอดเสาจะจัดทำอย่างสวยงาม ขนาดของตัวไม่ได้กำหนดแน่นอน ลำตัวประดับกระจกเป็นสีสันสวยงาม จะงอยปากจะห้อยกระดิ่งเวลามีลมทำให้เกิดเสียงดังไพเราะ

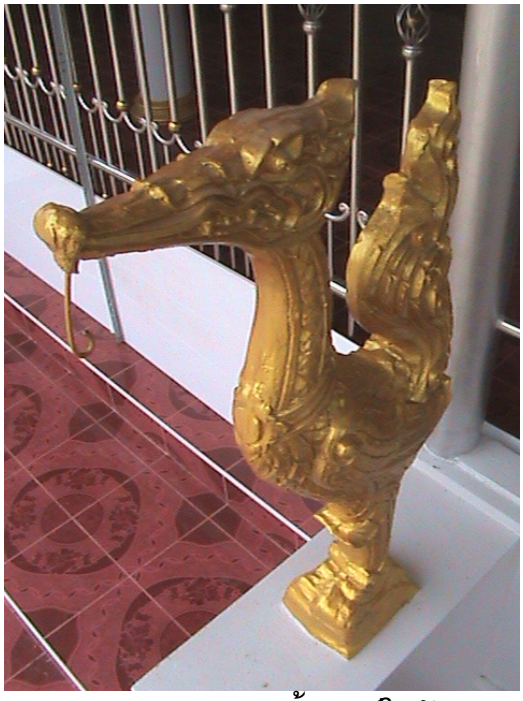

ภาพประกอบ 57 รูปปั้นหงส์ในวัดมอญ

ภาพประกอบ 58 แสดงเสาหงส์มอญ

เพลงที่ 3 เพลงส่งผีสุ่มปลา ผีทะนาน หรือผีนางกวัก

(ในการละเล่นผีสุ่มปลา ผีทะนาน และผีนางกวัก จะใช้เพลงส่งผีเพลงเดียวกัน)

1. โอกาสในการแสดง

ผีสุ่มปลา

เมื่อคนเข้าผีลุกขึ้นถือว่าคนนั่งหน้าเป็นคนเข้าผี คนนั่งท้ายๆเป็นพี่เลี้ยงจะกระซิบถามข้างหูคนเข้าผีว่าชอบไร คนเข้าผีจะผงกศีรษะถ้ารับและสั่นศีรษะถ้าไม่ชอบของนั้นแล้วจะรำไปรอบวง โดยร้องเพลงส่งผี เป็นการร้องเล่นหยอกล้อกันในหมู่หนุ่มๆสาวๆ ผู้เข้าผีจะมองตาขวางแล้วหยิบเอาก้อนดินก้อนหินขว้างใส่ผู้ร้องนั้น หนุ่มๆต้องหลบให้ได้ เป็นที่สนุกสนาน เมื่อเล่นกันพอแล้วก็จะเปลี่ยนไปเล่นอย่างอื่น เช่น มอญซ่อนผ้า เสือกินวัว ไม้หึ่ง เป็นต้น

ผีทะนานและผีนางกวัก

ใช้เพลงส่งผี เมื่อต้องการจะให้ผีออกจากร่างของร่างทรง และกลับไปยังที่ๆผีมา โดยในเนื้อเพลงจะใช้คำว่า “พี่” แทนคำว่า “ผี” เพราะถ้าเอ่ยคำว่า “ผี” จะทำให้ผีโกรธ จึงต้องเอ่ยส่งผีด้วยคำว่า “พี่” แทน

2. เครื่องดนตรี

ร้องปากเปล่า ไม่มีเครื่องดนตรีประกอบ

3. เนื้อเพลง

จำปีลอยมา
จำปาลอยวน
ลอยมาทางนี้
มารับเอาพี่ ไปด้วยสักคน

4. ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเนื้อร้อง

แสดงถึงความขี้เกรงอกเกรงใจของคนมอญบางขันหมาก ขนาดเป็นผี ก็ยังกลัวว่าเขาจะโกรธหากเรียกเขาว่า “ผี” จึงต้องเลี่ยงใช้คำว่า “พี่” แทน

ชุมชนมอญบ้านบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ได้ทำการอนุรักษ์ ฟื้นฟูการเล่นผีต่าง ๆ ได้แก่ ผีสุ่มปลา ผีทะนาน และผีลิงลม เนื่องจากการเล่นผีในเทศกาลสงกรานต์ได้หดหายไปจากชุมชนหลายปี เนื่องจากสังคมเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ แต่ผู้คนในชุมชนมีความเข้มแข็ง จึงได้ทำการฟื้นฟูการละเล่นผีต่างๆขึ้นมา มีผู้คนสนใจพากันมาดูอย่างหนาแน่น เพราะเป็นการละเล่นที่แปลก อัศจรรย์และสนุกครื้นเครง นอกจากนี้ยังมีการฟื้นฟูการเล่นลูกช่วง การเล่นสะบ้า ขึ้นมาอีก เพื่ออนุรักษ์และสืบทอดการละเล่นในเทศกาลสงกรานต์ของชุมชนให้ให้คงอยู่ต่อไป

ภาพประกอบ 59 การร้องเพลงในการละเล่นผีสุ่มปลา

ภาพประกอบ 60 การร้องเพลงในการละเล่นผีลิงลม

เพลงที่ 4 เพลงเรียกผีลิงลม

1. โอกาสในการแสดง

เป็นการละเล่นที่ชาวบ้านมอญบางขันหมาก เล่นกันในช่วงเดือกหก และผู้เล่นจะต้องเป็นผู้ชายเท่านั้น

คนดูนั่งเป็นวง ผู้เล่นนอนคว่ำหน้าบนสากตำข้าว 2 อัน เจ้าพิธีใช้ผ้าผูกตาผู้เล่น ใช้ผ้าขาวม้า 2 ผืน คาดเอว 1 ผืน ทำหาง 1 ผืน ผีว่องไวและซุกซนมาก ควรเล่นครั้งละ 1 คน เจ้าพิธีจุดธูปเทียน เชิญผีเข้าสิง ร้องคำเชิญ ร้องซ้ำ ๆทั้งบทจนกว่าผีจะเข้าสิง

เมื่อผีเข้าสิงแล้ว มีท่าทางเหมือนลิง ปีนขึ้นไปนั่งบนสากตำข้าวได้ พี่เลี้ยงต้องคอยดึงหางไว้มิให้ออกนอกวง หากควบคุมไม่ดี อาจปีนขึ้นต้นไม้ เป็นอันตราย คนดูจะล้อเลียนท่าทางและให้ทำตามคำสั่ง เป็นที่สนุกสนานครื้นเครงมาก

2. เครื่องดนตรี

ร้องปากเปล่า ไม่มีเครื่องดนตรีประกอบ

3. เนื้อเพลง

ลิงเอ๋ยลิงลม
ขนมข้าวพอง
เด็กน้อยทั้งสอง
มาเข้าดอกจิก
พญานกพริก
พญานกเข้า
เชิญลูกเชิญเต้า
มาเข้าลิงลม

4. ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเนื้อร้อง

การละเล่นพื้นบ้านของชาวมอญบางขันหมาก มีแต่ความร่าเริง เบิกบาน มีมิตรมีไมตรีต่อกัน มีความรักความสามัคคี แข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ โดยเฉพาะการเล่นผี เป็นอัศจรรย์ทางจิต เป็นการละเล่นที่หาดูได้ยาก เป็นภูมิปัญญาท้องท้องถิ่นที่ควรอนุรักษ์ สืบทอดให้มีอยู่ต่อไปในยุคโลกาภิวัตน์ แม้ว่าเราต้องดำรงชีวิตให้ทันต่อความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี แต่การดำรงชีวิตที่รู้รากเหง้าของตนนั้นเป็นสิ่งสำคัญ เป็นความภาคภูมิใจ เป็นสีสันของสังคมและเป็นความเข้มแข็งของชุมชนนั้น ๆ

เพลงที่ 5 เพลงกล่อมเด็ก

1. โอกาสในการแสดง

เป็นเพลงกล่อมเด็กของชาวบ้านมอญบางขันหมาก

2. เครื่องดนตรี

ไม่มีเครื่องดนตรีประกอบ

3. เนื้อเพลง

กรัวโต ก็ตอยเตี๊ยก ปะเจ๋มกะเซียบเจียกโกร
กะอะนันบอนยะตะ ก็อ๋อกะกระบอนยะโต
กะอะเงิกหม่งจังเบย ก๊ะอ๊ะเดยก็เปียกโซ
กะอะนั้นกะหรุกเซ กะอ๋อกะอี ซัวละกะตั๊บ โย่ว
กะไอแต๊หยั่งลักพะเอียง ก๊ะอิเปรียงกะบ๊อยโย่ง
เหงี่ยมั๊กต่องหลกเพลิง ก็อ้องเอี่ยเบ๊อะหร่งอะโฮ่ง
เหงี่ยกะแน่มเหมี่ยงปั่นกะราง เหงี่ยอุ่งอ่าง จุนโน
แช่วับป่งเท่งป๊ง แช่วับแช่วับ อ่ะป่งเท่งป๊ง

4. ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเนื้อร้อง

ในเนื้อเพลง จะพูดถึงพันธุ์ปลาชนิดต่างๆ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการปลูกฝังให้เด็กรักธรรมชาติ เพราะหมู่บ้านมอญบางขันหมากนั้น อยู่ติดกับแม่น้ำลพบุรี และคนมอญบางขันหมากก็ยังนิยมประกอบอาชีพหาปลาด้วย นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนมอญบางขันหมากที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติมาอย่างยาวนาน

เพลงที่ 6 เพลงโช๊ะละ

1. โอกาสในการแสดง

งานสงกรานต์ งานบุญต่างๆ ตามประเพณีของชาวมอญบางขันหมาก ร้องเล่นกันทั่วไป เพื่อความสนุกสนาน ชาวมอญนิยมเรียกเพลงนี้ว่า เพลง “ลูกทุ่งมอญ”

2. เครื่องดนตรี

กลอง 2 หน้า ฉิ่ง ฉาบ

3. เนื้อเพลง

โช๊ะละ โช๊ะละ โช๊ะต๊อยโช๊ะปลอน โช๊ะเตี้ยะฮะตอนขะมายกะ โช๊ะหญี่ ๆ โช๊ะเตี้ยะนิห์ นุ่มกะล๊ะ โช๊ะต๊อยปะโช๊ะเกลิง โก๊ะแนะอ๊ั่วเบองเกอระ เกลิงเลกาวเกลิง ม่งอาเดิง กวานหลอ กาวเกิงปะเก๊าซอ กวานโม่นโปยระ กวานโม่นนุ่มปอนเกี่ย ช่วยเรียะฮะเนี่ยญี่นะ อาวาวดุนเปิง แต๊ะดุนฟะ ตาดฮะต๊ะอาเกี่ย ตาดเจียะเกี่ยเตา แต๊ะฮามกอกาวดุนเปิง แต๊ะเนอะโต๊ะนิห์เดิงโต๊ะนิห์ดุนฟะ ฟะชุนฟะหวิ่ กออาวาวเจียะหญี่นะ อ๊อแต๊ะดุนฟะกะจุ๊ด กะบะอาเกี่ย ฮะเลิบซางเกี่ยโต้ แต๊ะอาโซ่เหอะเฒอเมิก พอเฒอพอเจิก อาวาวเดิกอ๊อดอียะ เญี่ยะจออั๊วจอ แต๊ะฮะตออ๊อดระ เกลิงว่อนเกลี่ยเจี๊ยกละ เญี่ยะเกาะนะเกี่ยโม เกี่ยโมเตี่ยกกย๊าดฮะตอย เตียะจุ๊ดฮะจอยปะดอยกย๊าด อาวาวเอย แน๊โกนญ๊าด แด๊ะฮะเลิมอ๊อดอียะ ตอนซักฮัวว่อนฮะเน่ะ ฮะเย่ะเฝียกเนียะกะละ เสมออาวาวว่อนซะ เตียะตาดฮะตะรำวง ตาดเจียะเกี่ยเกริ่บ เญี่ยะนุ่มฮะเลิบซางปลอน มั่ว บา ปอย ปอน เกี่ยโม่นอ๊อดอียะ ปะเว่ณ๊อยโม่นโปยช่วยฮะโตนหญี่นะ เก่อะนุ่มอาลักฮะตะ ปะเหวิดนะโกนโม่น

โช๊ะละ โช๊ะละ โช๊ะต๊อย โช๊ะปลอน โช๊ะเตี้ยะฮะตอนขะมายกะ โช๊ะหญี่ ๆ โช๊ะเตี้ยะนิห์ นุ่มกะล๊ะ โช๊ะต๊อยปะโช๊ะเกลิง โก๊ะแนะอ๊ั่วเบองเกอระ

คำแปลตามพยัญชนะของภาษามอญ

(แหย่แล้ว เย้าอีกเดี่ยวแหย่ถูกไข่แดง แหย่หน่อย หยอกหน่อยหยอกถูกคนมีเจ้าของ แหย่แล้วอย่าหยอกมาเดี่ยวฉันตีเอานะ) มาเถิดพี่มา พี่มาจากบ้านไหน พี่มาทำบุญบ้านมอญเรานี้ไง บ้านมอญมีสี่วัด ช่วยอนุโมทนาด้วยนะ พี่หุงข้าวน้องเล่าต้มแกง ร่วมกันไปวัด ออกวัดเหนือ(โพธิ์ระหัต) น้องบอกให้พี่หุงข้าว น้องเจ้าบ้านจะต้มแกง แกงเนื้อแกงมะเดื่อ ให้พี่กินด้วยนะ เออน้องจะแกงปลาใส่สำรับไปวัด สรงน้ำพระวัดกลาง น้องไปหาไม่เห็นหน้า พอได้พบเห็นก็หนาวเย็นเปียกปอน เขารดเรารด น้องสั่นไปหมด มาเล่นเสือกินวัวกันเถิดนะที่วัดใต้(อัมพวัน) วัดใต้ก่อเจดีย์ทรายใส่ปัจจัยในองค์พระ โอ้พี่เอยนั่นเด็กได้ทำลายหมดเลย ตอนเย็นเล่นสะบ้าร้องรำเฮฮา เพลงนะกะละ(เพลงพื้นบ้าน) สมมุติว่าพี่แพ้ต้องมา

รำวง ทำบุญวัดทุ่ง เขามีสรงน้ำพระอีก หนึ่ง สอง สาม สี่ วัดมอญนี้ก็หมดลงประเพณีมอญเรานี้ต้องเสริมส่งสอนให้ลูกหลานของชาวรามัญให้มีต่อไป อย่าลืมนะลูกมอญ

4. ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเนื้อร้อง

เพลงรำวง เป็นเพลงที่นิยมร้องเล่นตามลานบ้านต่างๆ หลังจากที่ทุกคนปฏิบัติภารกิจเสร็จสิ้น ชายและหญิงจะมารวมกลุ่มกันร้องรำ โดยมีเนื้อร้องเป็นไปตามสถานการณ์ที่นำไปเล่น เช่น เทศกาลสงกรานต์ ซึ่งในอดีตจะนิยมเล่นกันตั้งแต่ช่วงสงกรานต์ไปจนถึงวันเข้าพรรษา

ตำบลบางขันหมากเป็นชุมชนมอญเล็กๆแต่มากไปด้วยวัฒนธรรมและประเพณีอันงดงาม คนไทยเชื้อสายมอญบางครอบครัวจะไปทำงานที่ต่างจังหวัด ดังนั้นช่วงเทศกาลสงกรานต์ทุกคนจะกลับมาทำบุญที่บ้านเกิด โดยประเพณีของมอญจะเริ่มที่พิธีทำบุญตักบาตรเช้า แห่นกแห่ปลา และนำไปปล่อยที่วัด มีการหุงข้าวแช่ถวายพระสงค์และสรงน้ำพระ ตกเย็นจะมีพิธีก่อเจดีย์ทราย เนื่องจากตำบลบางขันหมากมีวัดมอญถึง 4 วัด ได้แก่ วัดอัมพวัน วัดโพธิ์ระหัต วัดกลาง และวัดทุ่ง (หรือวัดราษฎร์ศรัทธาทำ) เนื้อเพลงจึงมีการสอดแทรกคำสอนและชักชวนคนไทยเชื้อสายมอญให้อนุรักษ์ประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามให้สืบทอดคงอยู่ไม่สูญหายต่อไปตราบนานเท่านาน

ภาพประกอบที่ 61 แสดงภาพชาวบ้านชาวมอญ มาร้องรำทำเพลงกันในงานบุญ

เพลงที่ 7 เพลงรจนา

1. โอกาสในการแสดง

ใช้ร้องเล่นทั่วไปในเทศกาลงานบุญต่างๆ เพื่อความสนุกสนาน เป็นเพลงรำวงชนิดหนึ่ง

2. เครื่องดนตรี

กลองยาว ฉิ่ง ฉาบ

3. เนื้อเพลง

ลาลี ลาลี ลาหลำ
มีกรรมเสียแล้วละหนา
กัมหน้าน้ำตาไหลเผาะ กัมหน้าน้ำตาไหลเผาะ
สงสารเจ้าเงาะกับรจนา
หนุ่มหล่อรจนาไม่มอง หนุ่มหล่อรจนาไม่มอง
รักเงาะตาพองตัวดำเหมือนกา
ชาวเมืองต่างมาเยาะเย้ย เยาะเย้ยลูกเขยราชา
ท่านท้าวสามลนั้นเคือง เพราะเป็นเจ้าเมืองมีหน้ามีตา
ได้เงาะมาเป็นลูกเขย ได้เงาะมาเป็นลูกเขย
เอาวะเอาเหวยลูกเขยเงาะป่า
จึงแกล้งให้ไปหาเนื้อ หาเนื้อ หาเนื้อ หาปลา
หามาก็ว่าไม่ดี ขับไล่นารีไปอยู่ปลายนา
สงสารเมียรักเสียจัง สงสารรจนาเสียจัง
พอเงาะถอดร่างพระสังข์ออกมา
ลาลี ลาลี ลาหลำ
มีกรรมเสียแล้วละหนา
กัมหน้าน้ำตาไหลนอง กัมหน้าน้ำตาไหลนอง
พระสังข์รูปทองนั้นงามโสภา

4. ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเนื้อร้อง

มีการดำรงรักษาวรรณกรรม หรือวรรณคดีของไทย มาใส่ไว้ในเพลง โดยการนำเอาวรรณคดีไทย “สังข์ทอง” มาใส่ไว้ เพื่อให้วรรณคดีไทย ไม่เลือนหายไปตามกาลเวลา

เพลงที่ 8 เพลงฟานฟี่

1. โอกาสในการแสดง

ร้องในงานบุญต่างๆ ได้แก่วันออกพรรษา วันสงกรานต์ เป็นต้น เป็นเพลงรำวง เช่นเดียวกับ “เพลงรจนา”

2. เครื่องดนตรี

กลอง ฉิ่ง

3. เนื้อเพลง

ก่อนร้องเพลงจะมีการรวมกลุ่มของชายหญิง แล้วเดินร้องเล่นไปตามบ้านผู้คน เพื่อขอขนมบางครั้งจะร้องเพลงนำ เรียกว่า “ตะหม่งพะเลาะ” จากนั้นจึงร้องประโยคสร้อย ซึ่งเป็นคำกลอนสั้นๆ อาจใช้การด้นสด โดยมีคำร้องสร้อย ดังนี้

ฮะ ตาว ม่ง ปะ ฮะ เหลอ ฮา เอา ปอน จอด ว่อน
ฮะ ตาว เมี่ยง จ่าง กะ วอน แนะ เกอ ออน ญี่ ยะ ยอ เกลิง
ฮะ ตาว ม่ง หนิ มั่ว เละ กะ อั๊ว เล เกลิง
เละ ตอย เกอะ อา เจียะ เปิง เละ ตอย เกอะ อา เจียะ เปิง
เกลิง เล เกลิง เกอ เละ รำวง
ฟานฟี่ ฟานตา
เอามาไวๆ
ขนมไม่มี
เอาสตางค์ก็ได้

4 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเนื้อร้อง

จัดเป็นวัฒนธรรมหนึ่งของชาวไทยเชื้อสายมอญ ที่เมื่อถึงเทศกาล งานบุญต่างๆ กลุ่มชายหญิงก็จะรวมตัวกันร้องรำทำเพลงไปตามบ้านผู้คนต่างๆ เพื่อเรี่ยไรขอขนม โดยจะนิยมทำกันในตอนเย็นของวันโกน (ก่อนวันพระ 1 วัน) และเมื่อได้ขนมมาแล้ว ก็จะนำไปถวายพระสงฆ์ที่วัดในเช้าวันรุ่งขึ้น

เพลงที่ 9 เพลงโมรา

1. โอกาสในการแสดง

ใช้ร้องเล่นทั่วไปในเทศกาลงานบุญต่างๆ เพื่อความสนุกสนาน เช่น งานเทศกาลประจำปี และงานรื่นเริงต่างๆ

2. เครื่องดนตรี

กลองยาว ฉิ่ง ฉาบ

3. เนื้อเพลง

โมรา โมรา โมรา แรกเริ่มเดิมมาอยู่ในผอบ
ตัวฉันเปรียบจันทโครพ ตัวฉันเปรียบจันทโครพ
พอเปิดผอบพบนางโมรา
พาน้องไปเที่ยงพงไพร
น้องเดินไม่ไหวพี่อุตส่าห์อุ้มมา
เดินตรงไปทรงพระขรรค์ เดินตรงไปทรงพระขรรค์
จะฆ่าตัวฉันเชียวหรือโมรา

4. ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเนื้อร้อง

ไม่ปรากฏลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมในเพลงนี้ แต่การร้องเล่นเพลงลักษณะนี้บ่อยๆ จะช่วยทำให้เยาวชนรุ่นหลังรู้จักวรรณคดีเก่าๆของไทย และดำรงรักษาเอาไว้ชั่วลูกชั่วหลาน

ภาพประกอบ 62 แสดงภาพการละเล่นรำวง ของชาวมอญบางขันหมาก

เพลงที่ 10 เพลงกล่อมบ่อน (ทะแยมอญ)

1. โอกาสในการแสดง

ใช้ร้องเล่นทั่วไปในการละเล่นสะบ้าบ่อน เพื่อความสนุกสนาน ฝ่ายชายและหญิงผลัดกันเล่น เล่นไปตามท่าต่าง ๆ เมื่อฝ่ายใดตกเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ (ทอยสะบ้าไม่ถูกเป้าของอีกฝ่าย) จะต้องถูกยึดลูกสะบ้า เมื่อต้องการขอคืนก็ต้องยอมทำตามฝ่ายที่ชนะสั่ง เช่น ให้ฟ้อน รำ เต้น หรือทำท่าทำทางตลกขบขัน จนเป็นที่พอใจของฝ่ายชนะ จึงจะได้ลูกสะบ้าคืน แล้วก็สลับกันเล่นไปเรื่อย ๆ ตลอดระยะเวลาที่เล่นสะบ้านี้ มักจะมีดนตรีประกอบและมีการร้องเชียร์จากผู้ชมไปเรื่อย ๆ ประกอบกับกลุ่มหนุ่ม ๆ ที่ชอบสนุกในหมู่บ้านที่รวมตัวกันตระเวณมาพร้อมด้วยเครื่องดนตรี พากันร้องรำทำเพลงเป็นการ "กล่อมบ่อน" ทำให้บรรยากาศสนุกสนานยิ่งขึ้น

2. เครื่องดนตรี

กลองยาว ฉิ่ง ฉาบ

3. เนื้อเพลง

ชาระวัน ชาระวัน ชอดอา อีวิมาลามุมิม่งปะ ไกรทองจิเติ่ง โกะอ๊อตอนเกลิงโกะญิห์ระ ไกรทองโกะจิเติ่ง น่งเลกาวนะกาวเอย วิมาลากอตอนเกลิง วิมาลากอตอนเกลิง กออ๊อนุ่มเดิงฮะโมด๊าดๆ มินะมิเอย ตะเพาทองโกะจ๊อกกะจอก ตะเพาทองโกะจ๊อกกะจอก โกะอ๊อเดะเปียกบ๊อกโกะเนียงอั๊ว เปียกบ๊อกโกะเนิงอั๊ว มินะมิเอย เปียกตัวกอซาดชุน เปียกตัวกอซาดชุน กออ๊อช่วยญิห์ละพี่ไกรทอง ช่วยญิห์ละพี่ไกรทอง ช่วยน้องวิมาลา ช่วยน้องวิมาลา ช่วยญิห์พี่ไกรทอง

คำแปลตามพยัญชนะของภาษามอญ

ชาระวันๆ ตายแล้ว วิมาลาน้องแก้วจะอยู่ไปทำไม ไกรทองจึงลงไปหา ให้วิมาลาขึ้นมาไว ไกรทองลงไปรับแล้ว นะพี่เอย วิมาลาน้องแก้วให้ขึ้นมากได้(จากเมืองบาดาล) ๆ ตะเพาทองนั้นใจดำ ๆ มาทำกับข้าตามจิกตามด่าจนข้าทนไม่ไหว ตามหยิกจิกกระชากยากจะทนได้ พี่จ๋ามาไวๆ ช่วยน้องที พี่ไกรทอง

4. ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเนื้อร้อง

ทะแยมอญ เป็นชื่อที่คนไทยเรียกการแสดงอย่างหนึ่งของคนมอญ ซึ่งเพี้ยนมาจากคำในภาษามอญว่า แต๊ะแหย๊ะฮ์ หมายถึงการขับร้อง ทะแยมอญเป็นการละเล่นหรือการแสดงของชาวมอญที่มีลักษณะเป็นเพลงปฏิพากย์ (ร้องโต้ตอบกัน) คล้ายกับการเล่นเพลงพื้นเมืองของไทย เช่น เพลงลำตัด เพลงฉ่อย เพลงอีแซว และเพลงเรือ แต่ไม่มีการร้องหยาบคาย โดยจะมีนักร้องฝ่ายชาย (แหม๊ะแขวกนิฮ์เตราะฮ์) และนักร้องฝ่ายหญิง (แหม๊ะแขวกนิฮ์แปร-า) ร้องโต้ตอบกันเป็นคู่ ๆ พร้อมกับการร่ายรำประกอบ สำหรับคำร้องนั้นแต่เดิมเป็นภาษามอญล้วน ๆ แต่ในปัจจุบันมีการประยุกต์คำร้องมีทั้งที่เป็นภาษามอญล้วน ๆ และที่เป็นภาษามอญปนไทย มักใช้กับทำนองเพลงสมัยใหม่ เช่น เพลงลูกทุ่ง เป็นต้น ทะแยมอญใช้เป็นมหรสพได้ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล เนื้อหาของคำร้องจะมีลักษณะเฉพาะของงานแต่ละประเภท เช่น งานศพก็จะร้องพรรณนาประวัติและความดีของผู้ตาย งานแต่งงานก็จะร้อพรรณนาประวัติของเจ้าบ่าวเจ้าสาว อบรมสั่งสอนการใช้ชีวิตคู่และสิ่งที่ควรปฏิบัติต่อกัน จบด้วยการอวยพรให้คู่บ่าวสาวมีความสุข ส่วนงานที่เกี่ยวกับเทศกาลทางพุทธศาสนาจะร้องพรรณนาถึงอานิสงส์ของการทำบุญและพรรณาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาในงานเทศกาลประจำปี เช่น วันสงกรานต์ งานลอยกระทงจากนั้นจึงเป็นการร้องเกี้ยวพาราสีกันของผู้แสดงฝ่ายชายและฝ่ายหญิง

บทร้องนั้นเดิมจะร้องโต้ตอบกันด้วยปฏิภาณ มีทั้งที่เล่าเป็นเรื่องราว และการเกี้ยวพาราสีกัน ปัจจุบันผู้แสดงจะร้องด้วยการจำเนื้อร้องต่อ ๆ กันมา และใช้ร้องซ้ำ ๆ ต่างจากสมัยก่อนเมื่อทราบว่าจะต้องเล่นทะแยในงานใด ผู้แสดงจะต้องถามเรื่องราวของงานนั้นกับเจ้าของงานเพื่อจะได้แต่งคำร้องพรรณนาความได้ถูกต้อง ถูกลักษณะของงาน

ภาพประกอบ 63 แสดงการละเล่นสะบ้าบ่อน ที่มีร้องเล่นเพลง “กล่อมบ่อน”

เพลงที่ 11 เพลงบางขันหมาก หาดทราย

1. โอกาสในการแสดง

เป็นเพลงรำวงของชาวมอญบางขันหมาก ใช้ร้องเล่นทั่วไปในเทศกาลงานบุญต่างๆ เพื่อความสนุกสนาน

2. เครื่องดนตรี

กลองยาว ฉิ่ง ฉาบ

3. เนื้อเพลง

ดีใจจะไปหาน้องไปเด็ดบัวทองที่สวนมาลัย
นั่นดอกจำปี นี่ศรีจำปา กระดังงา บุปผามากมี
ดีใจจะเด็ดมาดม ชื่นชมสว่างไสว
เฮ เฮ เฮ หอมชื่นใจ
มองดูฝั่งคงคา และจับตาดูแบบไวไว
หล่อเหลือเกินอยากเดินเข้ามาใกล้ สวยเหลือเกินอยากเดินเข้ามาใกล้
คิดแล้วใจหายไม่วายแลมอง
ไม่ใช่อื่นไกลขวัญใจจะได้น้องมาเป็นคู่ครองของเราเสียได้
มาล้มรักเก่าของเราเคลียเคล้ารักใหม่
มาลืมพี่ชายหรือไงเนื้อทอง
คิดไปแล้วแทบคลั่ง ความหวังมาล้มละลาย
ยามเย็นสุขตา นภาสุขใจ
ยากเย็นฝากรัก บางขันหมากหาดทราย

4. ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเนื้อร้อง

เนื่องจากหมู่บ้านมอญบางขันหมาก จะอยู่ติดกับแม่น้ำลพบุรี เมื่อถึงเวลาน้ำลด แม่น้ำจะมีลักษณะพื้นที่เป็นทรายบริเวณกว้างและเรียบ เปรียบได้เหมือนเป็นหาดทราย ด้วยวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดอยู่กับแม่น้ำ จึงมีความผูกพันและนำมาเป็นเนื้อเพลงร้องเล่น เกี้ยวพาราสีกันระหว่างหนุ่มสาวชาวมอญบางขันหมาก และร้องเล่นสืบทอดต่อมาเรื่อยๆจนถึงปัจจุบัน

วิเคราะห์เพลงพื้นบ้าน

เพลงที่ 1 วิเคราะห์เพลงเรียกผีสุ่มปลา ผีทะนาน หรือผีนางกวัก

1.โน้ตเพลงเรียกผีสุ่ม ผีทะนานหรือผีนางกวัก

2.รูปแบบการประพันธ์

เพลงเรียกผีนางกวัก มีความยาวทั้งหมด 6 ห้องเพลง มีลักษณะเป็นเพลงที่ร้องเล่นในกลุ่มชาวบ้าน ที่มีวลีเพลงเล็ก 5 วลี โดยมีวลี A 1 ครั้ง , วลี B ที่มีการซ้ำ 3 ครั้ง และจบด้วยวลี C 1 ครั้ง ตัวอย่างเช่น

- วลีเพลง A

- วลีเพลง B1

- วลีเพลง B2

- วลีเพลง B3

- วลีเพลง C เป็นลูกจบของเพลง

ลักษณะของเพลงนี้ เป็นเพลงท่อนเดียว ที่มีการร้องซ้ำทั้งหมด 3 เที่ยว ส่วนกลุ่มเสียง ประกอบด้วยตัวโน้ต 4 ตัวคือ **เร ซอล ลา ที**

3. ทำนองและจังหวะของทำนองเพลง

ทำนองเพลง สามารถพิจารณาตามหลักทฤษฎีดนตรีตะวันตกได้ดังนี้

3.1 ทำนองเพลง

3.1.1 รูปร่างทิศทางของทำนอง มีลักษณะการดำเนินทำนองเป็นแบบรูปคลื่น ตัวอย่างเช่น

3.1.2 ช่วงเสียง

มีช่วงเสียงต่ำสุดและสูงสุดอยู่ในช่วง คู่ 5 ซึ่งอยู่ในช่วงเสียงปานกลาง โดยมีโน้ต G ตัวต่ำสุด อยู่ในห้องที่ 1, 2, 3, 4 และ 5 (ในวงกลม)

และโน้ต D ตัวที่มีเสียงสูงสุด อยู่ในห้องที่ 5 และ 6 (ในกรอบสี่เหลี่ยม)

3.1.3 ลักษณะจังหวะของทำนองเพลง เป็นลักษณะการประพันธ์ที่มีการซ้ำลักษณะจังหวะ 1 แบบ (A) สามารถวิเคราะห์เป็นลักษณะจังหวะของทำนองเพลงได้ดังนี้

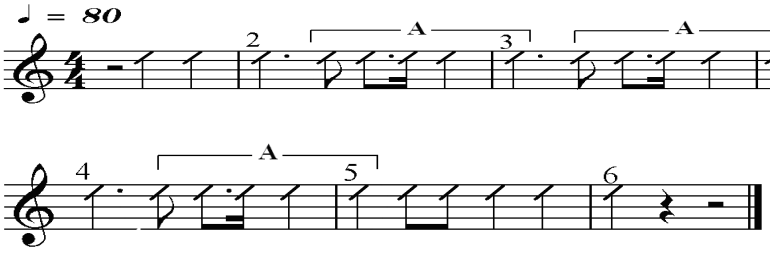

3.2 ลักษณะจังหวะ

3.2.1 เป็นลักษณะจังหวะที่มีความเร็วปานกลาง

3.2.2 อัตราจังหวะ เป็นแบบอัตราจังหวะที่แบ่งเป็นห้องละ 4 จังหวะ

เพลงที่ 2 วิเคราะห์เพลงเชิญผีสุ่ม ผีทะนานหรือผีนางกวัก

1.โน้ตเพลงเชิญผีสุ่ม ผีทะนานหรือผีนางกวัก

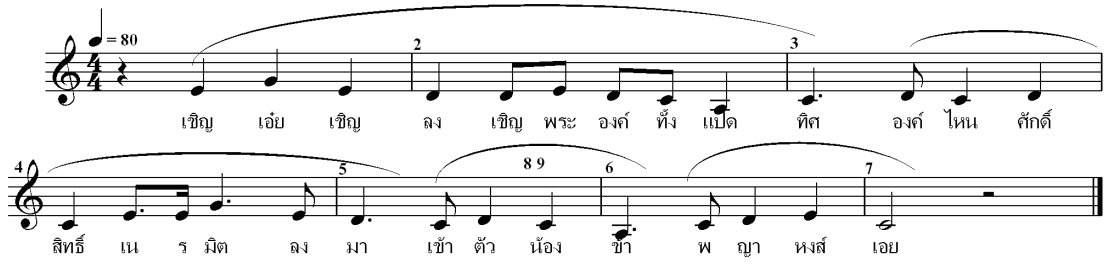

2.รูปแบบการประพันธ์

เพลงเชิญผี มีความยาวทั้งหมด 7 ห้องเพลง มีลักษณะเป็นเพลงที่ร้องเล่นในกลุ่มชาวบ้าน มีวลีเพลงที่ไม่มีการซ้ำกัน 6 วลีเพลง ตัวอย่างเช่น

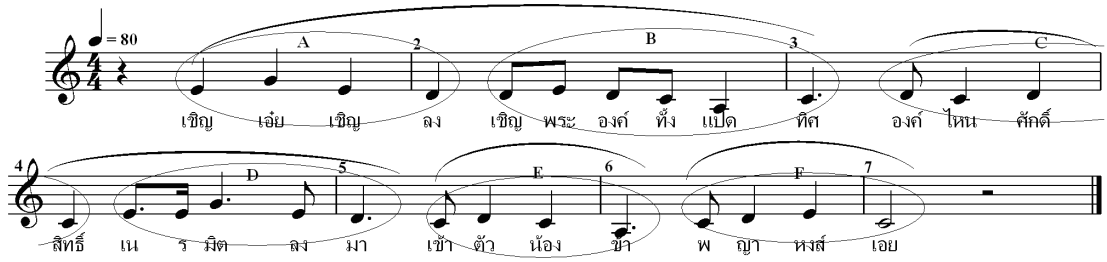

- วลีเพลง A

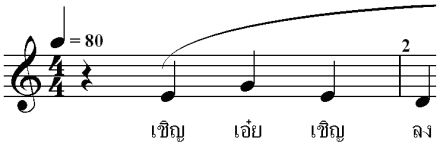

- วลีเพลง B

- วลีเพลง C

- วลีเพลง D

- วลีเพลง E

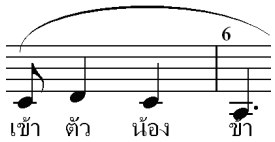

- วลีเพลง F

เพลงเชิญผีนี้ เป็นเพลงที่มีลักษณะเป็นเพลงท่อนเดียว ประกอบด้วย 6 วลีเพลง เป็นวลีเพลงที่ไม่มีการซ้ำทำนองกันเลย กลุ่มเสียงประกอบด้วยโน้ต **ลา โด เร มี ซอล**

3. ทำนองและจังหวะของทำนองเพลง

ทำนองเพลง สามารถพิจารณาตามหลักทฤษฎีดนตรีตะวันตกได้ดังนี้

3.1 ทำนองเพลง

3.1.1 รูปร่างทิศทางของทำนอง

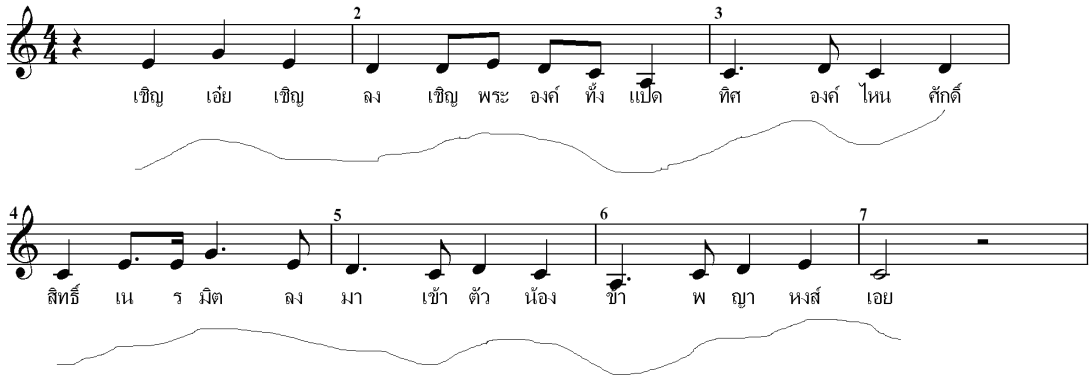

3.1.2 ช่วงเสียง

มีช่วงเสียงต่ำสุดและสูงสุดอยู่ในช่วง คู่ 7 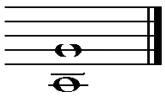 ซึ่งอยู่ในช่วงเสียงกว้าง โดยมีโน้ต A ตัวต่ำสุด อยู่ในห้องที่ 2 และ 6 (ในวงกลม)

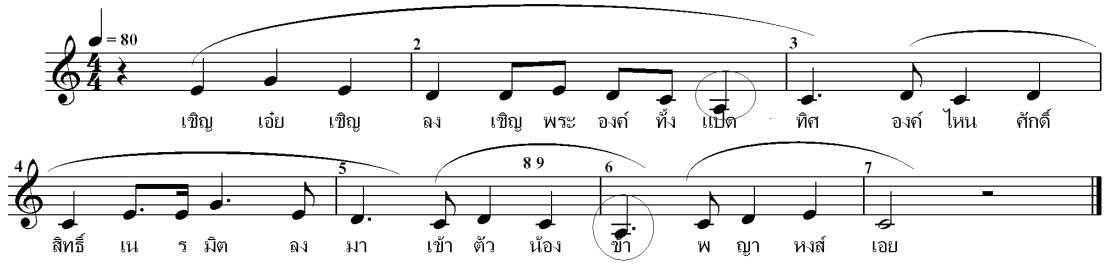

และโน้ต G ตัวที่มีเสียงสูงสุด อยู่ในห้องที่ 1 และ 4 (ในกรอบสี่เหลี่ยม)

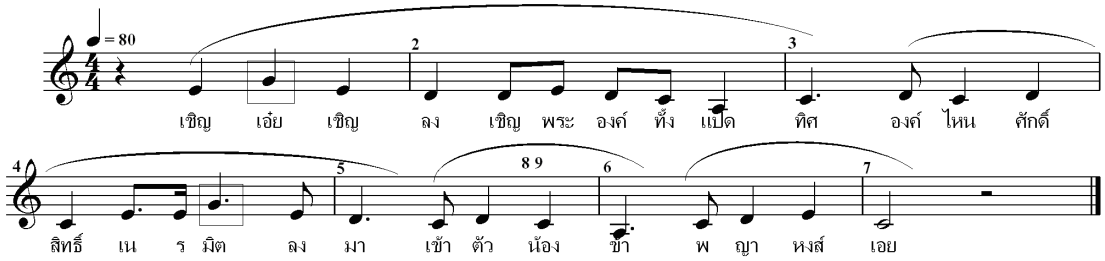

3.1.3 ลักษณะจังหวะของทำนองเพลง เป็นลักษณะการประพันธ์ที่มีการซ้ำลักษณะจังหวะ 1 แบบ (A) ดังตัวอย่าง

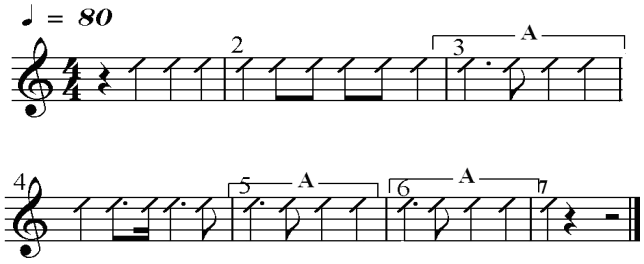

3.2 ลักษณะจังหวะ

3.2.1 เป็นลักษณะจังหวะที่มีความเร็วปานกลาง

3.2.2 อัตราจังหวะ เป็นแบบอัตราจังหวะแบบแบ่งห้องละ 4 จังหวะ

เพลงที่ 3 วิเคราะห์เพลงส่งผีสุ่ม ผีทะนานหรือผีนางกวัก

1.โน้ตเพลงส่งผีสุ่ม ผีทะนานหรือผีนางกวัก

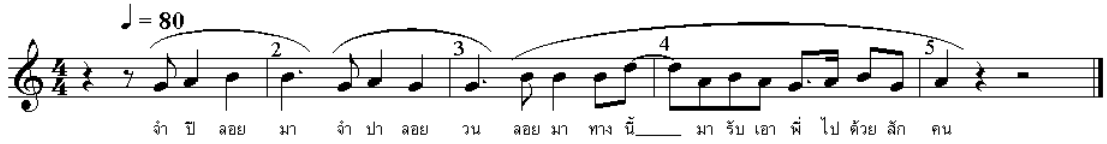

2.รูปแบบการประพันธ์

เพลงส่งผี มีความยาวทั้งหมด 5 ห้องเพลง มีลักษณะเป็นเพลงที่ร้องเล่นในกลุ่มชาวบ้าน มีวลีเพลงอยู่ 3 วลี ได้แก่ วลีเพลง A วลีเพลง B และ วลีเพลง C ตัวอย่างเช่น

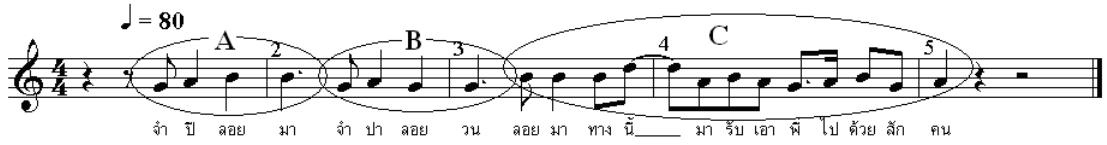

- วลีเพลง A

- วลีเพลง B

- วลีเพลง C

ลักษณะของเพลงส่งผี นี้ เป็นเพลงท่อนเดียว ประกอบด้วยกลุ่มตัวโน้ต 4 ตัวคือ **ซอล ลา ที เร**

3. ทำนองและจังหวะของทำนองเพลง

ทำนองเพลง สามารถพิจารณาตามหลักทฤษฎีดนตรีตะวันตกได้ดังนี้

3.1 ทำนองเพลง

3.1.1 รูปร่างทิศทางของทำนอง เป็นลักษณะการดำเนินทิศทางทำนองเป็นรูปคลื่น ตัวอย่างเช่น

3.1.2 ช่วงเสียง

มีช่วงเสียงต่ำสุดและสูงสุดอยู่ในช่วง คู่ 5 ซึ่งอยู่ในช่วงเสียงปานกลางโดยมีโน้ต G ตัวต่ำสุด อยู่ในห้องที่ 1, 2, 3 และ 4 (ในวงกลม)

และโน้ต D ตัวที่มีเสียงสูงสุด อยู่ในห้องที่ 3 (ในกรอบสี่เหลี่ยม)

3.1.3 ลักษณะจังหวะของทำนองเพลง เป็นลักษณะการประพันธ์ที่มีการซ้ำ 1 แบบ (A) ดังตัวอย่าง

3.2 ลักษณะจังหวะ

3.2.1 เป็นลักษณะจังหวะที่มีความเร็วปานกลาง

3.2.2 อัตราจังหวะ เป็นแบบอัตราจังหวะที่แบ่งเป็นห้องละ 4 จังหวะ

เพลงที่ 4 วิเคราะห์เพลงเรียกผีลิงลม

1.โน้ตเพลงเรียกผีลิงลม

2.รูปแบบการประพันธ์

เพลงผีลิงลม มีความยาวทั้งหมด 5 ห้องเพลง มีลักษณะเป็นเพลงที่ร้องเล่นในกลุ่มชาวบ้าน มีการซ้ำวลีเพลงสั้นๆ ตลอดทั้งเพลง ตัวอย่างเช่น

- วลีเพลง A1

- วลีเพลง A2

- วลีเพลง A3

- วลีเพลง A4

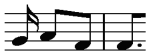

- วลีเพลง A5

- วลีเพลง A6

- วลีเพลง B

- วลีเพลง A7

ลักษณะของเพลงเรียกผีลิงลม เป็นเพลงท่อนเดียว การขับร้อง ใช้ขับร้องซ้ำกันหลายครั้ง แล้วแต่ว่ากิจกรรมที่ดำเนินอยู่นั้นจะยาวนานเท่าใด กลุ่มตัวโน้ตประกอบด้วยโน้ต **เร ฟา ซอล ลา โด**

3. ทำนองและจังหวะของทำนองเพลง

3.1 ทำนองเพลง

3.1.1 รูปร่างทิศทางของทำนอง เป็นลักษณะการดำเนินทิศทางทำนองเป็นรูปคลื่น ตัวอย่างเช่น

3.1.2 ช่วงเสียง

มีช่วงเสียงต่ำสุดและสูงสุดอยู่ในช่วง คู่ 5 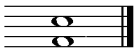 ซึ่งอยู่ในช่วงเสียงปานกลางโดยมีโน้ต F ตัวต่ำสุด อยู่ในห้องที่ 2 - 9 (ในวงกลม)

และโน้ต C ตัวที่มีเสียงสูงสุด อยู่ในห้องที่ 1 (ในกรอบสี่เหลี่ยม)

3.1.3 ลักษณะจังหวะของทำนองเพลง เป็นลักษณะการประพันธ์ที่มีการซ้ำ 1 แบบ (A) สามารถวิเคราะห์เป็นลักษณะจังหวะของทำนองเพลงได้ดังนี้

3.2 ลักษณะจังหวะ

3.2.1 เป็นลักษณะจังหวะที่มีความเร็วปานกลาง

3.2.2 อัตราจังหวะ เป็นแบบอัตราจังหวะแบบเลขคู่ ห้องละ 4 จังหวะ

เพลงที่ 5 วิเคราะห์เพลงกล่อมเด็ก

1.โน้ตเพลงกล่อมเด็ก

2.รูปแบบการประพันธ์ (Form)

เพลงกล่อมเด็กของชาวมอญบางขันหมากนี้ มีความยาวทั้งหมด 17 ห้องเพลง โดยมีลักษณะการแบ่งท่อนเพลงเป็นแบบ เพลงท่อนเดียว โดยแยกวลีเพลงได้ดังนี้

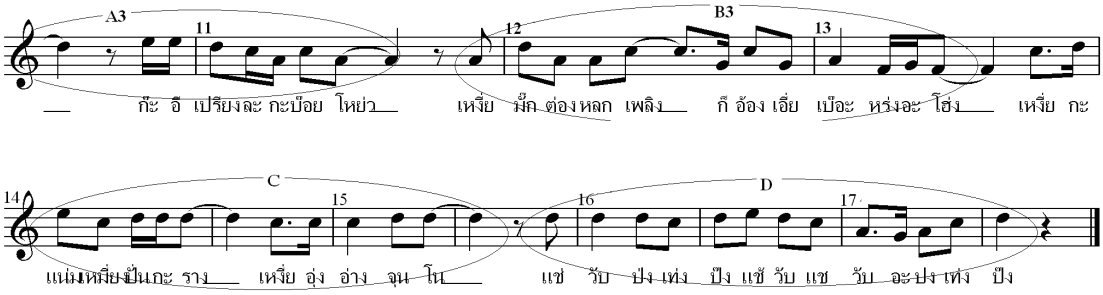

วลีเพลงของเพลงกล่อมเด็กนี้ มีลักษณะการซ้ำวลี A จำนวน 3 ครั้ง , วลี B จำนวน 3 ครั้ง ตามด้วยวลี C และลงจบด้วยวลี D เป็นการรับด้วยดนตรี แต่ใช้เสียงร้องแทน

-วลีเพลง A1

-วลีเพลง A2

-วลีเพลง A3

-วลีเพลง B1

-วลีเพลง B2

-วลีเพลง B3

-วลีเพลง C

-วลีเพลง D

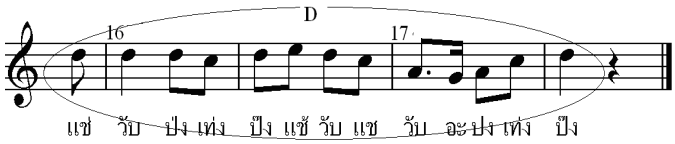

ลักษณะของเพลงกล่อมเด็กนี้ เป็นเพลงท่อนเดียวที่มีรูปแบบการซ้ำวลีเพลง ท่อน A1 A2 A3 , ท่อน B1 B2 B3 , ท่อน C และ ท่อน D กลุ่มตัวโน้ต ประกอบด้วยโน้ต **โด เร มี ฟา ซอล ลา**

3. ทำนองและจังหวะของทำนองเพลง

ทำนองเพลง สามารถพิจารณาตามหลักทฤษฎีดนตรีตะวันตกได้ดังนี้

3.1 ทำนองเพลง

3.1.1 รูปร่างทิศทางของทำนอง มีลักษณะการดำเนินทำนองเป็นแบบรูปคลื่น ตัวอย่างเช่น

3.1.2 ช่วงเสียง

มีช่วงเสียงต่ำสุดและสูงสุดอยู่ในช่วง คู่ 7 ซึ่งอยู่ในช่วงเสียงปานกลางโดยมีโน้ต Eตัวสูงสุด อยู่ในห้องที่ 2, 6, 10, 14, 16 (ในวงกลม)

และโน้ต F ตัวที่มีเสียงต่ำสุด อยู่ในห้องที่ 8, 16 และ 24 (ในกรอบสี่เหลี่ยม)

3.1.3 ลักษณะจังหวะของทำนองเพลง มีการซ้ำลักษณะจังหวะ 2 แบบ (A และ B) ตัวอย่างเช่น

3.2 ลักษณะจังหวะ

3.2.1 เป็นลักษณะจังหวะที่มีความเร็วปานกลาง

3.2.2 อัตราจังหวะ เป็นแบบอัตราจังหวะแบบเลขคู่ ห้องละ 4 จังหวะ

เพลงที่ 6 วิเคราะห์เพลงโซ๊ะละ

1. โน้ตเพลงโซ๊ะละ

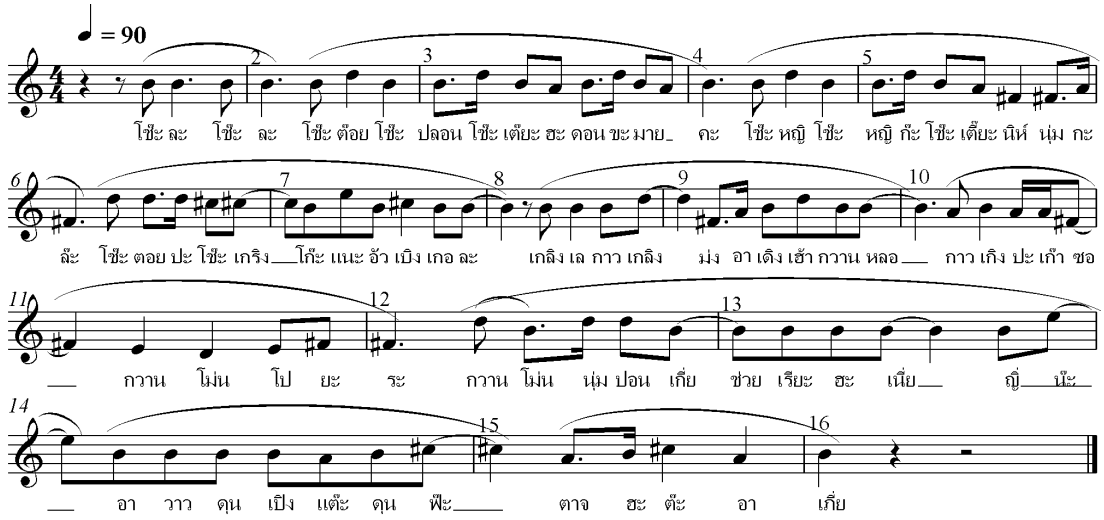

2. รูปแบบการประพันธ์

เพลงโซ๊ะละ มีความยาวทั้งหมด 16 ห้องเพลง เป็นเพลงท่อนเดียว แบ่งเป็นวลีเพลง ได้ดังนี้ A, B1, B2, C1, C2, D, E และ F ตัวอย่างเช่น

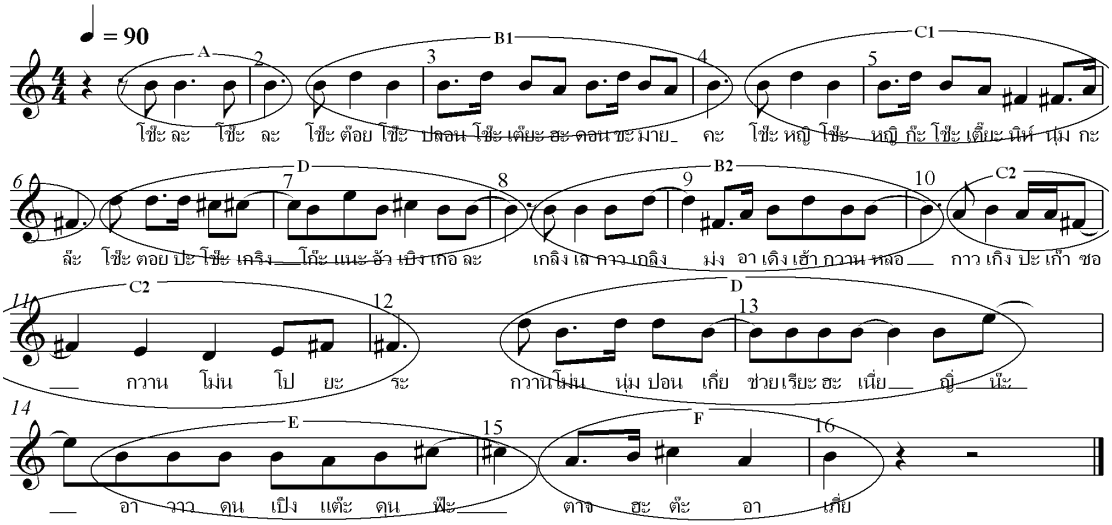

- วลีเพลง A

- วลีเพลง B1

- วลีเพลง B2

- วลีเพลง C1

- วลีเพลง C2

- วลีเพลง D

- วลีเพลง E

- วลีเพลง F

ลักษณะของเพลงโซ๊ะละ เป็นเพลงท่อนเดียว กลุ่มตัวโน้ตประกอบด้วยโน้ต

เร มี ฟ# ลา โด# เร มี

3. ทำนองและจังหวะของทำนองเพลง

ทำนองเพลง สามารถพิจารณาได้ดังนี้

3.1 ทำนองเพลง

3.1.1 รูปร่างทิศทางของทำนอง เป็นลักษณะการดำเนินทิศทางทำนองเป็นรูปคลื่น ตัวอย่างเช่น

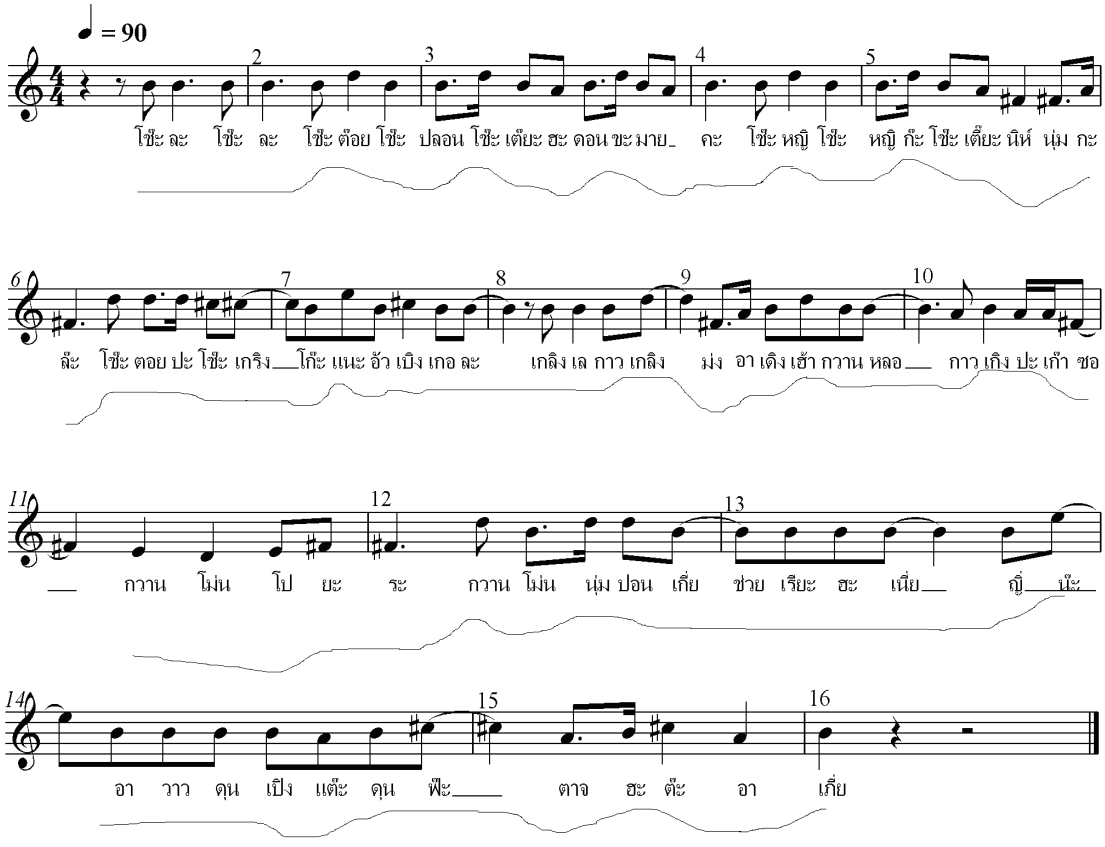

3.1.2 ช่วงเสียง

มีช่วงเสียงต่ำสุดและสูงสุดอยู่ในช่วง คู่ 9 ซึ่งอยู่ในช่วงเสียงแบบกว้างโดยมีโน้ต D ตัวต่ำสุด อยู่ในห้องที่ 11 (ในวงกลม)

และโน้ต E ตัวที่มีเสียงสูงสุด อยู่ในห้องที่ 7 และ 13 (ในกรอบสี่เหลี่ยม)

3.1.3 ลักษณะจังหวะของทำนองเพลง มีการซ้ำลักษณะจังหวะ 2 แบบ (A และ B) ดังตัวอย่าง

3.2 ลักษณะจังหวะ

3.2.1 เป็นลักษณะจังหวะที่มีความเร็วปานกลาง

3.2.2 อัตราจังหวะ เป็นแบบอัตราจังหวะแบบเลขคู่ ห้องละ 4 จังหวะ

เพลงที่ 7 วิเคราะห์เพลงรจนา

1. โน้ตเพลงรจนา

2.รูปแบบการประพันธ์

เพลงรจนา มีความยาวทั้งหมด 28 ห้องเพลง เป็นเพลงท่อนเดียว มีลักษณะเป็นเพลงรำวงที่วลีเพลงซ้ำๆ กันหลายครั้ง ได้แก่ วลี A ซ้ำ 2 ครั้ง , วลี B ซ้ำ 2 ครั้ง ,วลี C ซ้ำ 16 ครั้ง และ วลี D ซ้ำ 7 ครั้ง ตัวอย่างเช่น

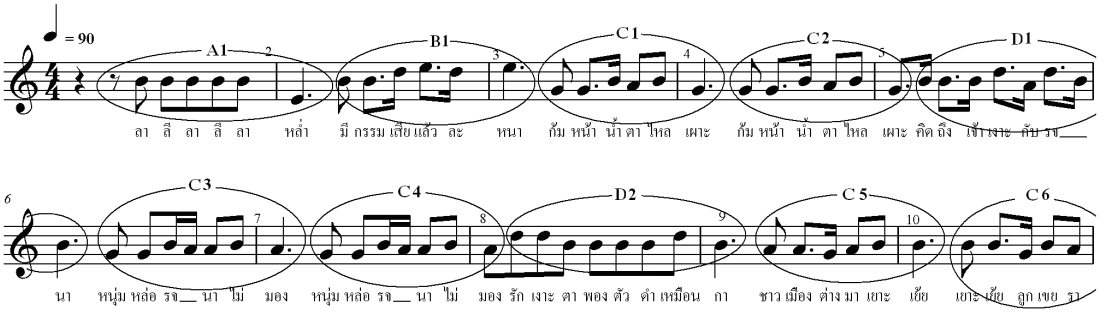

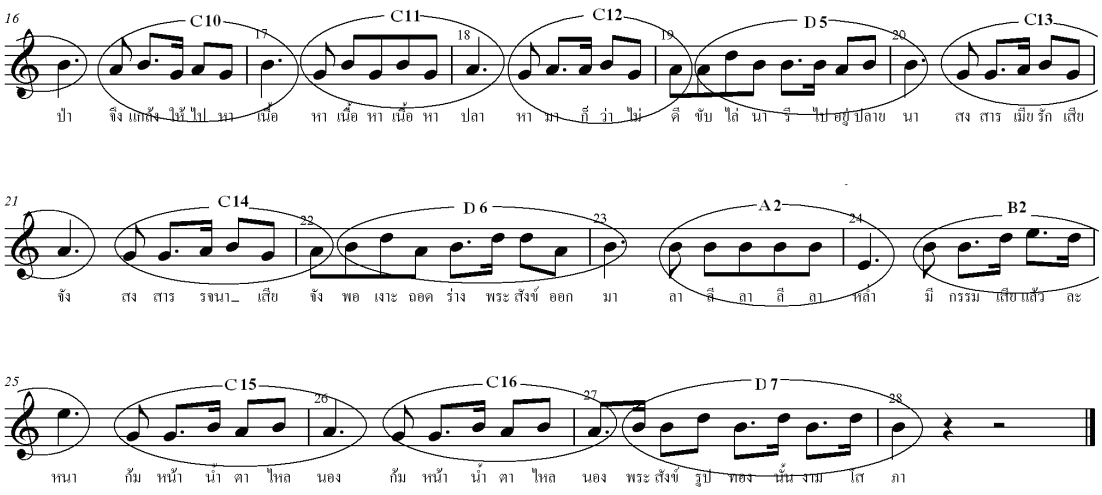

- วลีเพลง A1

- วลีเพลง A2

- วลีเพลง B1

- วลีเพลง B2

- วลีเพลง C1

- วลีเพลง C2

- วลีเพลง C3

- วลีเพลง C4

- วลีเพลง C5

- วลีเพลง C6

- วลีเพลง C7

- วลีเพลง C8

- วลีเพลง C9

- วลีเพลง C10

- วลีเพลง C11

- วลีเพลง C12

- วลีเพลง C13

- วลีเพลง C14

- วลีเพลง C15

- วลีเพลง C16

- วลีเพลง D1

- วลีเพลง D2

- วลีเพลง D3

- วลีเพลง D4

- วลีเพลง D5

- วลีเพลง D6

- วลีเพลง D7

ลักษณะของเพลงรจนา เป็นเพลงท่อนเดียว กลุ่มตัวโน้ตประกอบด้วยโน้ต **เร มี ซอล ลา ที**

3. **ทำนองและจังหวะของทำนองเพลง** สามารถพิจารณาได้ดังนี้

3.1 ทำนองเพลง

3.1.1 รูปร่างทิศทางของทำนอง เป็นลักษณะการดำเนินทิศทางทำนองเป็นรูปคลื่น ตัวอย่างเช่น

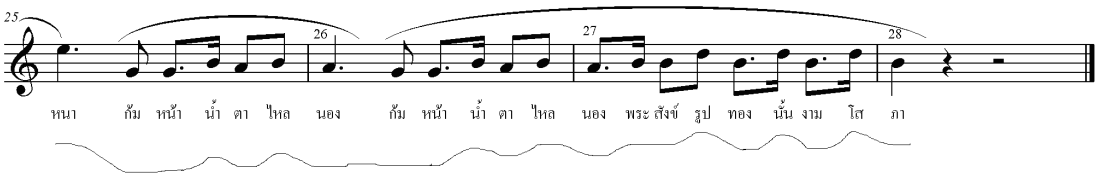

3.1.2 ช่วงเสียง

มีช่วงเสียงต่ำสุดและสูงสุดอยู่ในช่วง คู่ 8 ซึ่งอยู่ในช่วงเสียงกว้าง โดยมีโน้ต E ตัวต่ำสุด อยู่ในห้องที่ 2 และ 24 (ในวงกลม)

และโน้ต E ตัวที่มีเสียงสูงสุด อยู่ในห้องที่ 2 , 3, 24 และ 25 (ในกรอบสี่เหลี่ยม)

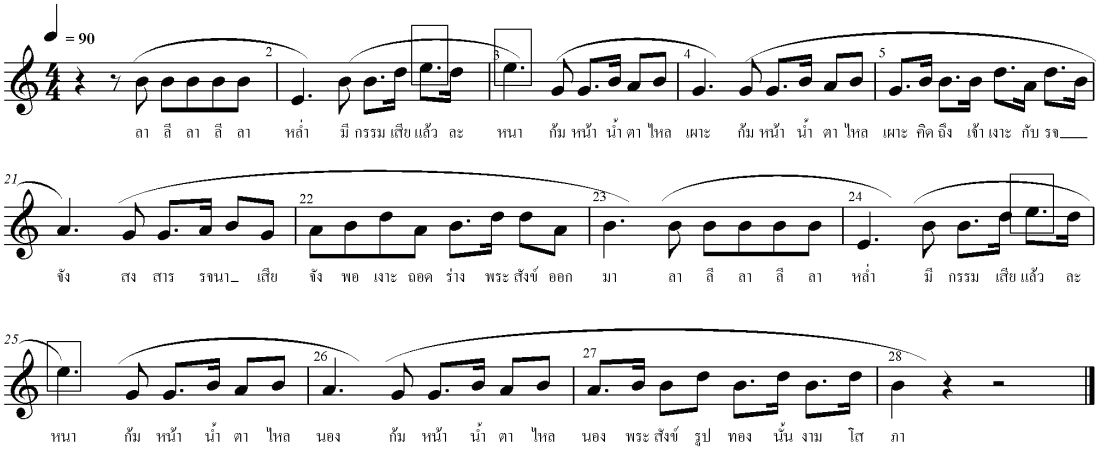

3.1.3 ลักษณะจังหวะของทำนองเพลง บทเพลงนี้มีการซ้ำลักษณะจังหวะ 2 แบบ (A และ B) ตัวอย่างเช่น

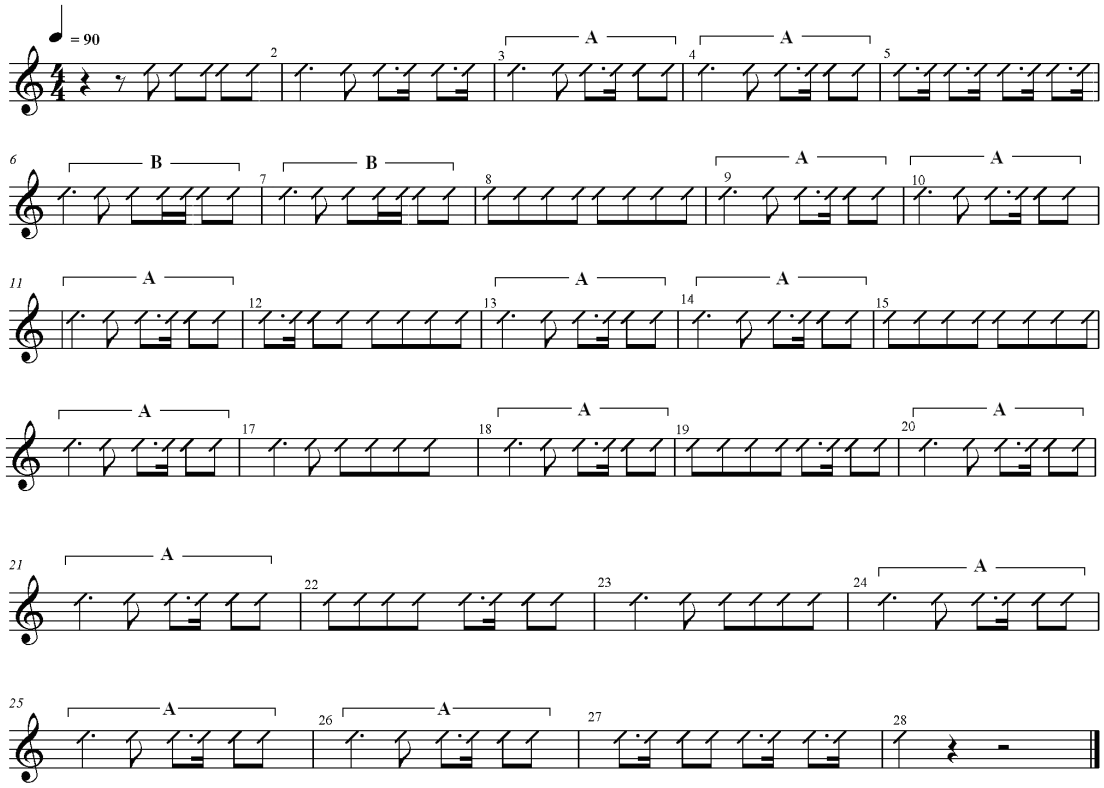

3.2 ลักษณะจังหวะ

3.2.1 เป็นลักษณะจังหวะที่มีความเร็วปานกลาง

3.2.2 อัตราจังหวะ เป็นแบบอัตราจังหวะแบบเลขคู่ ห้องละ 4 จังหวะ

เพลงที่ 8 วิเคราะห์เพลงฟานฟี่

1.โน้ตเพลงฟานฟี่

2.รูปแบบการประพันธ์

เพลงฟานฟี่ มีความยาวทั้งหมด 14 ห้องเพลง มีลักษณะเป็นเพลงที่ร้องเล่นในกลุ่มชาวบ้าน เพื่อการขอขนมในเทศกาลต่าง ๆ โดยจะมีการร้องเพลงอื่นๆ มาก่อน แล้วตามด้วยท่อน ฟานฟี่ มีวลีเพลง A ซ้ำกัน 2 เที่ยว วลีเพลง C ซ้ำ 2 เที่ยว วลีเพลง B, D, E, F และ G ไม่มีการซ้ำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

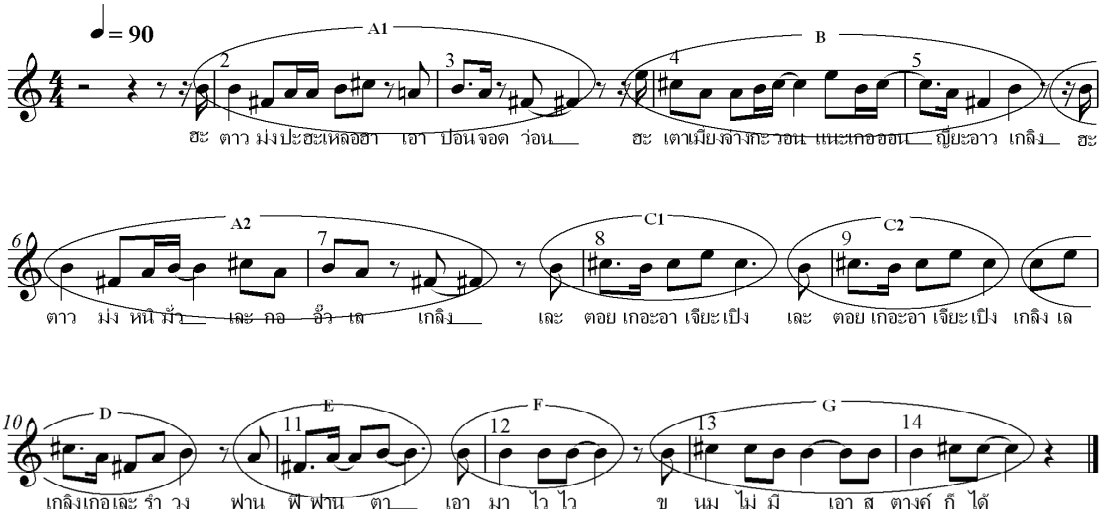

- วลีเพลง A1

- วลีเพลง A2

- วลีเพลง B

- วลีเพลง C1

- วลีเพลง C2

- วลีเพลง D

- วลีเพลง E

- วลีเพลง F

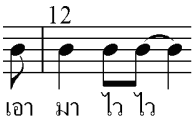

- วลีเพลง G

รูปแบบของเพลง ฟานฟี่ มีลักษณะเป็นเพลงท่อนเดียว กลุ่มตัวโน้ต ประกอบด้วยโน้ต **มี ฟา# ลา ที โด#**

3. ทำนองและจังหวะของทำนองเพลง ทำนองเพลง สามารถพิจารณาได้ดังนี้

3.1 ทำนองเพลง

3.1.1 รูปร่างทิศทางของทำนอง เป็นลักษณะการดำเนินทิศทางทำนองเป็นรูปคลื่น ที่มีลักษณะการกระโดดของเสียงค่อนข้างมาก ตัวอย่างเช่น

3.1.2 ช่วงเสียง

มีช่วงเสียงต่ำสุดและสูงสุดอยู่ในช่วง คู่ 7 ซึ่งอยู่ในช่วงเสียงกว้างโดยมีโน้ต F# ตัวต่ำสุด อยู่ในห้องที่ 1, 2, 4, 5, 6, 9 และ 10 (ในวงกลม)

และโน้ต E ตัวที่มีเสียงสูงสุด อยู่ในห้องที่ 3, 4, 8 และ 9 (ในกรอบสี่เหลี่ยม)

3.1.3 ลักษณะจังหวะของทำนองเพลง เป็นเพลงที่มีการซ้ำวลีเพลงอยู่ 3 รูปแบบ โดยมีรูปแบบ A รูปแบบ B และรูปแบบ C สามารถวิเคราะห์เป็นลักษณะจังหวะของทำนองเพลงได้ดังนี้

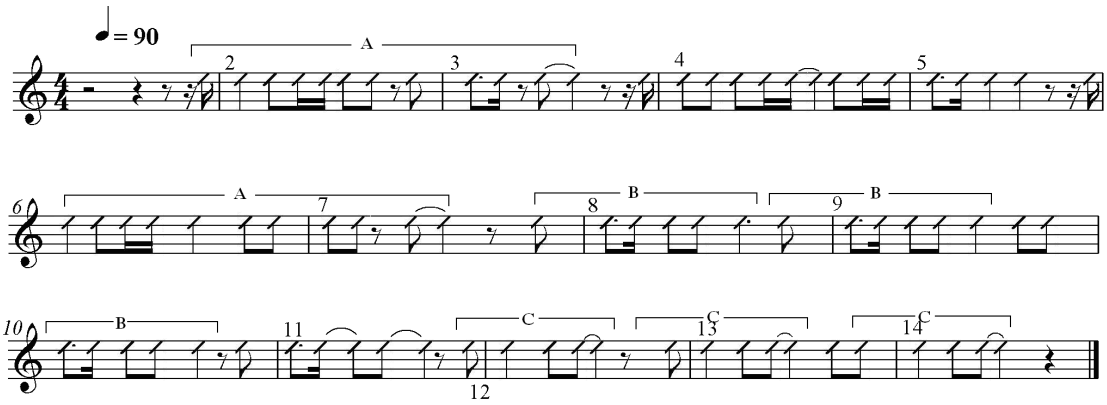

3.2 ลักษณะจังหวะ

3.2.1 เป็นลักษณะจังหวะที่มีความเร็วปานกลาง

3.2.2 อัตราจังหวะ เป็นแบบอัตราจังหวะแบบเลขคู่ ห้องละ 4 จังหวะ

เพลงที่ 9 วิเคราะห์เพลงโมรา

1.โน้ตเพลงโมรา

2.รูปแบบการประพันธ์

เพลงโมรา มีความยาวทั้งหมด 11 ห้องเพลง มีลักษณะเป็นเพลงท่อนเดียว มีวลีเพลงที่ซ้ำกันคือ B1, B2, E1 และ E2 ส่วนวลีเพลง A, C, D และ F ไม่มีการซ้ำ ดังตัวอย่าง

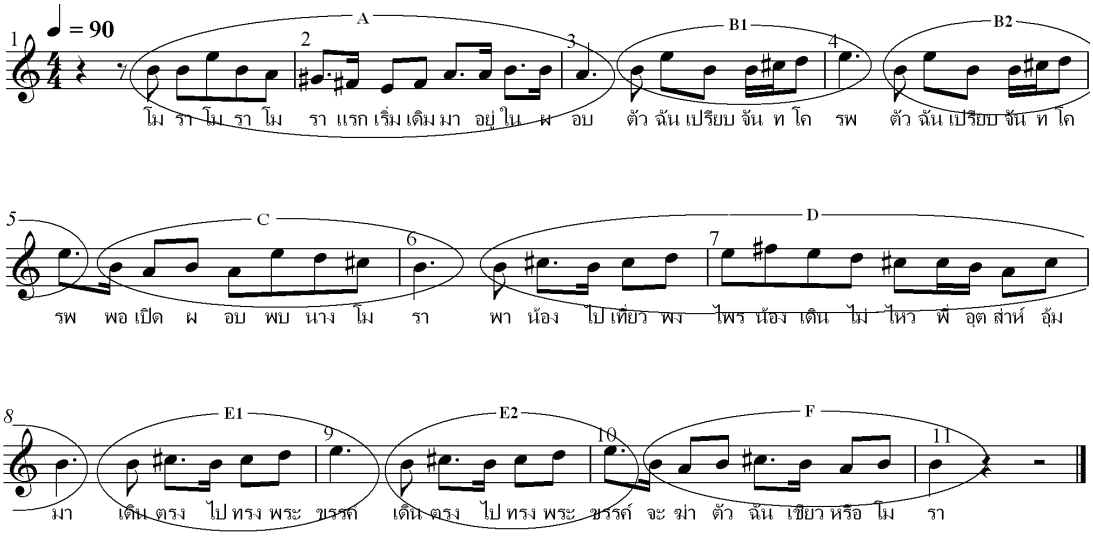

- วลีเพลง A

- วลีเพลง B1

- วลีเพลง B2

- วลีเพลง C

- วลีเพลง D

- วลีเพลง E1

- วลีเพลง E2

- วลีเพลง F

กลุ่มเสียงของเพลง โมรา ประกอบด้วยตัวโน้ต **มี ฟา# ซอล# ลา ที โด# เร**

3. ทำนองและจังหวะของทำนองเพลง

ทำนองเพลง สามารถพิจารณาได้ดังนี้

3.1 ทำนองเพลง

3.1.1 รูปร่างทิศทางของทำนอง เป็นลักษณะการดำเนินทิศทางทำนองเป็นรูปคลื่น ตัวอย่างเช่น

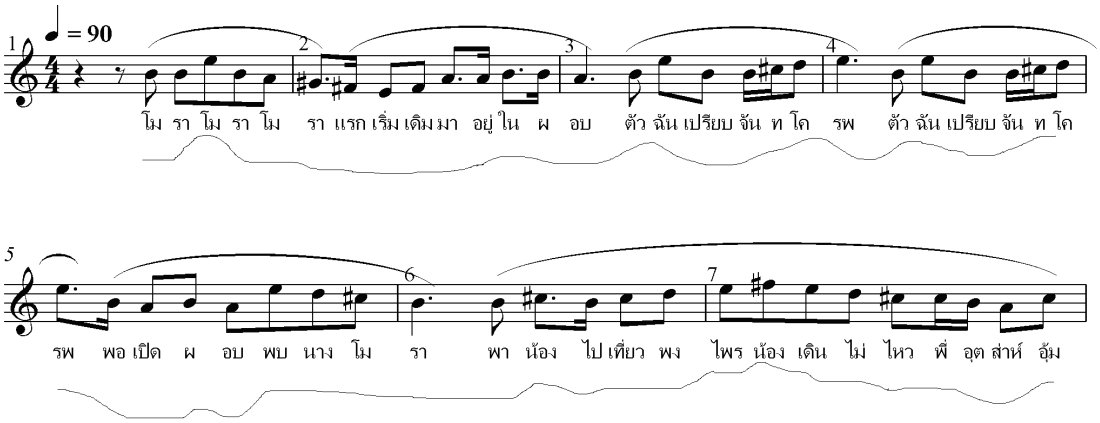

3.1.2 ช่วงเสียง

มีช่วงเสียงต่ำสุดและสูงสุดอยู่ในช่วง คู่ 8 ซึ่งอยู่ในช่วงเสียงกว้าง โดยมีโน้ต E ตัวต่ำสุด อยู่ในห้องที่ 2 (ในวงกลม)

และโน้ต E ตัวที่มีเสียงสูงสุด อยู่ในห้องที่ 1, 3, 4, 5, 7, 9 และ 10 (ในกรอบสี่เหลี่ยม)

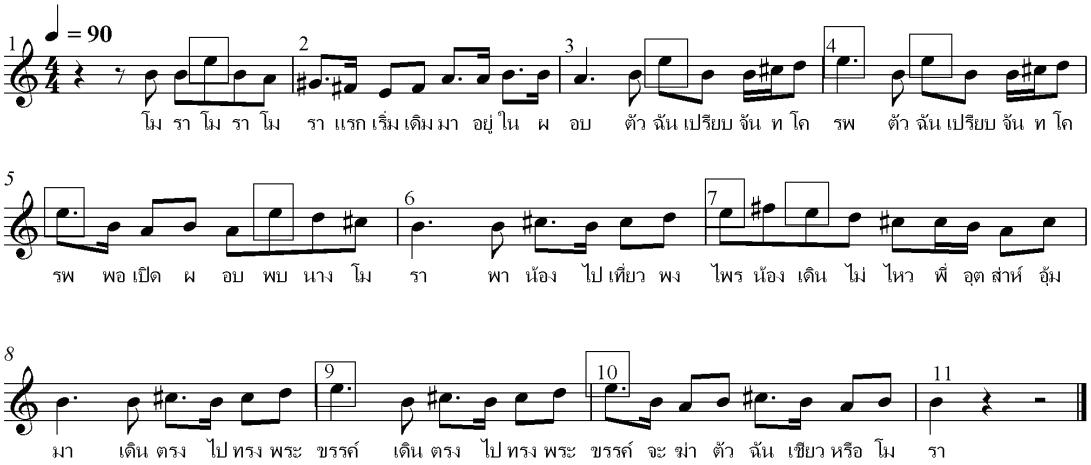

3.1.3 ลักษณะจังหวะของทำนองเพลง เป็นเพลงที่มีการซ้ำวลีเพลงอยู่ 2 รูปแบบ โดยมีรูปแบบ A และรูปแบบ B สามารถวิเคราะห์เป็นลักษณะจังหวะของทำนองเพลงได้ดังนี้

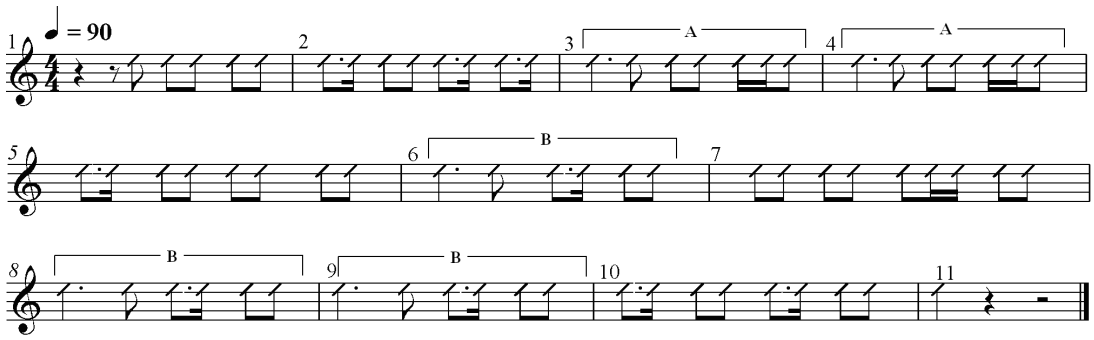

3.2 ลักษณะจังหวะ

3.2.1 เป็นลักษณะจังหวะที่มีความเร็วปานกลาง

3.2.2 อัตราจังหวะ เป็นแบบอัตราจังหวะแบบเลขคู่ ห้องละ 4 จังหวะ

เพลงที่ 10 วิเคราะห์เพลงกล่อมบ่อน

1.โน้ตเพลงกล่อมบ่อน

2.รูปแบบการประพันธ์

เพลงกล่อมบ่อน มีความยาวทั้งหมด 24 ห้องเพลง เป็นเพลงที่ร้องในการเล่นสะบ้า เป็นรูปแบบเพลงท่อนเดียว มีวลีเพลงที่สามารถแยกได้ดังนี้

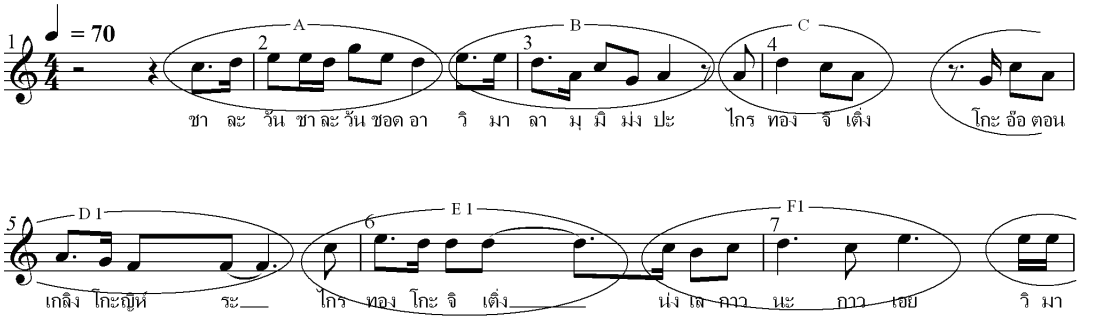

วลีเพลงของเพลงกล่อมบ่อน สามารถแยกออกได้เป็น A, B, C, D1, D2, E1, E2, E3, E4, F1, F2, F3, G1, G2, G3, G4, H1, H2, I, J1, J2, J3 ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- วลีเพลง A

- วลีเพลง B

- วลีเพลง C

- วลีเพลง D1

- วลีเพลง D2

- วลีเพลง E1

- วลีเพลง E2

- วลีเพลง E3

- วลีเพลง E4

- วลีเพลง F1

- วลีเพลง F2

- วลีเพลง F3

- วลีเพลง G1

- วลีเพลง G2

- วลีเพลง G3

- วลีเพลง G4

- วลีเพลง H1

- วลีเพลง H2

- วลีเพลง H3

- วลีเพลง I

- วลีเพลง J1

- วลีเพลง J2

- วลีเพลง J3

กลุ่มตัวโน้ต ประกอบด้วยโน้ต **ฟา ซอล ลา ที โด เร มี**

3. ทำนองและจังหวะของทำนองเพลง

ทำนองเพลง สามารถพิจารณาได้ดังนี้

3.1 ทำนองเพลง

3.1.1 รูปร่างทิศทางของทำนอง เป็นลักษณะการดำเนินทิศทางทำนองเป็นรูปคลื่น ตัวอย่างเช่น

3.1.2 ช่วงเสียง

มีช่วงเสียงต่ำสุดและสูงสุดอยู่ในช่วง คู่ 9 ซึ่งอยู่ในช่วงเสียงกว้างโดยมีโน้ต F ตัวต่ำสุด อยู่ในห้องที่ 5, 10, 15, 20, และ 24 (ในวงกลม)

และโน้ต G ตัวที่มีเสียงสูงสุด อยู่ในห้องที่ 2 และ 13 (ในกรอบสี่เหลี่ยม)

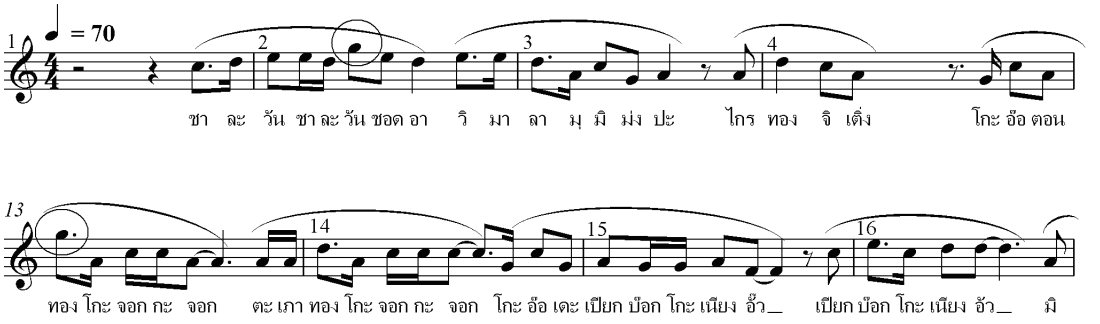

3.1.3 ลักษณะจังหวะของทำนองเพลง มีการซ้ำลักษณะจังหวะ 5 รูปแบบ ได้แก่ A, B, C, D และ E ดังตัวอย่างต่อไปนี้

3.2 ลักษณะจังหวะ

3.2.1 เป็นลักษณะจังหวะที่มีความเร็วปานกลาง

3.2.2 อัตราจังหวะ เป็นแบบอัตราจังหวะแบบเลขคู่ ห้องละ 4 จังหวะ

เพลงที่ 11 วิเคราะห์เพลงบางขันหมาก หาดทราย

1.โน้ตเพลงบางขันหมาก หาดทราย

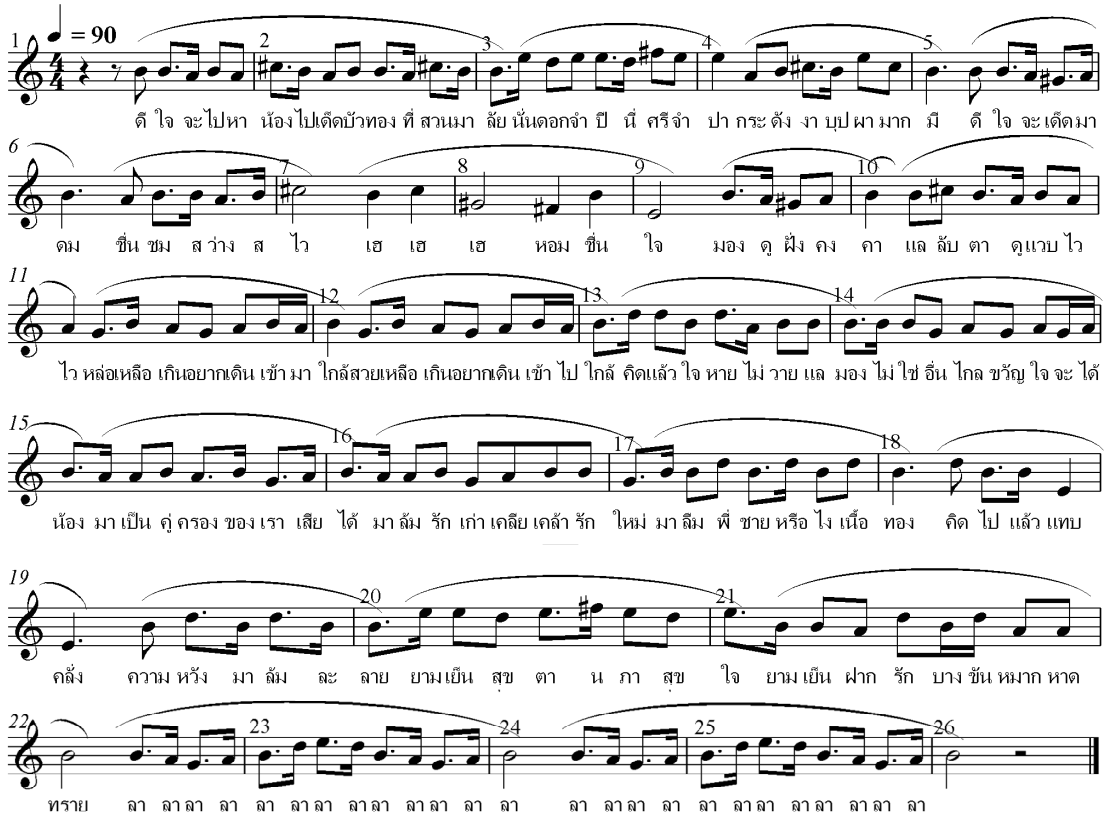

2.รูปแบบการประพันธ์

เพลงบางขันหมากหาดทราย มีความยาวทั้งหมด 26 ห้องเพลง มีวลีเพลง A, B, C, D, E1, E2, F, G, G, I, J1, J2, J3, k, L, M, N, O, P, Q, R, S1 และ S2 ดังตัวอย่าง

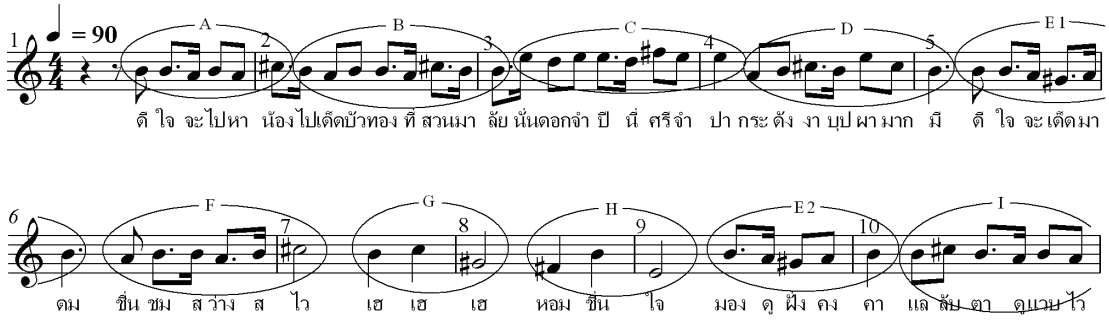

-วลีเพลง A

-วลีเพลง B

-วลีเพลง C

-วลีเพลง D

-วลีเพลง E1

-วลีเพลง E2

-วลีเพลง F

-วลีเพลง G

-วลีเพลง H

-วลีเพลง I

-วลีเพลง J1

-วลีเพลง J2

-วลีเพลง J3

-วลีเพลง K

-วลีเพลง L

-วลีเพลง M

-วลีเพลง N

-วลีเพลง O

-วลีเพลง P

-วลีเพลง Q

-วลีเพลง R

-วลีเพลง S1

-วลีเพลง S2

กลุ่มเสียงที่ใช้ ประกอบด้วยตัวโน้ต **มี ฟา# ซอล# ลา ที โด# เร**

3. ทำนองและจังหวะของทำนองเพลงบางขันหมากหาดทราย

ทำนองเพลง สามารถพิจารณาได้ดังนี้

3.1 ทำนองเพลง

3.1.1 รูปร่างทิศทางของทำนอง เป็นลักษณะการดำเนินทิศทางทำนองเป็นรูปคลื่น ตัวอย่างเช่น

3.1.2 ช่วงเสียง

มีช่วงเสียงต่ำสุดและสูงสุดอยู่ในช่วง คู่ 9 ซึ่งอยู่ในช่วงเสียงกว้าง โดยมีโน้ต E ตัวต่ำสุด อยู่ในห้องที่ 9, 18 และ 19 (ในวงกลม)

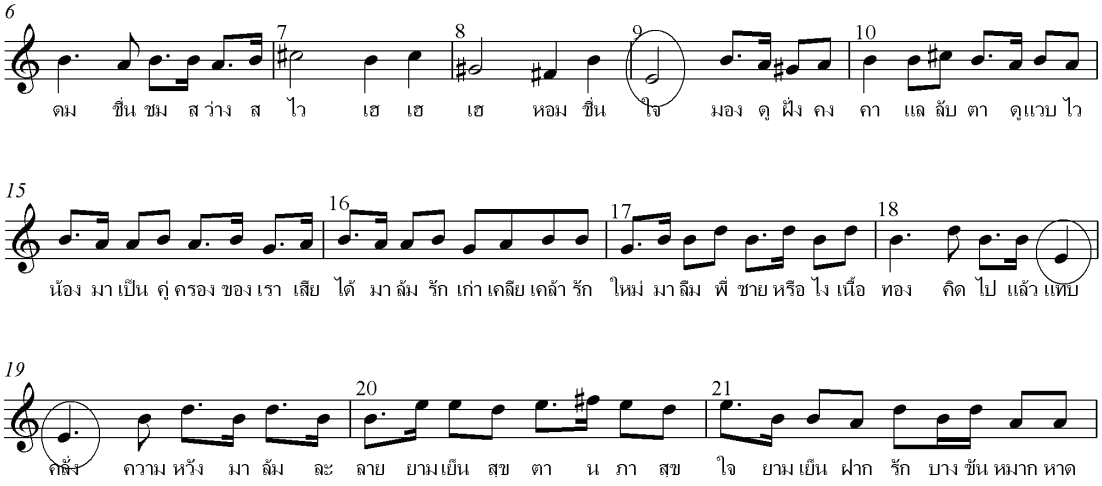

และโน้ต F# ตัวที่มีเสียงสูงสุด อยู่ในห้องที่ 3 และ 20 (ในกรอบสี่เหลี่ยม)

3.1.3 ลักษณะจังหวะของทำนองเพลง มีการซ้ำดังนี้ A 6 ครั้ง, B 2 ครั้ง, C 3 ครั้ง, D 2 ครั้ง, E 2 ครั้งและ F 2 ครั้ง สามารถวิเคราะห์เป็นลักษณะจังหวะของทำนองเพลงได้ดังนี้

3.2 ลักษณะจังหวะ

3.2.1 เป็นลักษณะจังหวะที่มีความเร็วปานกลาง

3.2.2 อัตราจังหวะ เป็นแบบอัตราจังหวะแบบเลขคู่ ห้องละ 4 จังหวะ

บทที่ 5
สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเพลงพื้นบ้านมอญบางขันหมาก ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ซึ่งดำเนินมาเป็นลำดับ สามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1.เพื่อศึกษาเพลงพื้นบ้านของชาวมอญและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง บางขันหมาก ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

2.เพื่อศึกษาวิเคราะห์เพลงพื้นบ้าน ของชาวมอญบางขันหมาก ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้เริ่มจากการรวบรวมข้อมูลจากงานวิจัย เอกสาร หนังสือทางวิชาการ หนังสืออื่นๆที่เกี่ยวข้อง และออกปฏิบัติภาคสนามเพื่อรวบรวมข้อมูล โดยได้ศึกษาทั้งในด้านของประวัติความเป็นมาต่างๆ สภาพทั่วไปของชุมชน จากนั้นจึงได้ศึกษารวบรวมเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้าน และนำข้อมูลทั้งหมดที่รวบรวมเอาไว้มาวิเคราะห์เรียบเรียงเป็นรายงานการวิจัยในรูปแบบของการบรรยาย ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางวิธีการศึกษาค้นคว้าและวิจัยเป็นขั้นตอนดังนี้

การศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล

แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ

1 การรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร เป็นการศึกษาค้นคว้ารวบรวมเอกสาร ตำรา งานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมา สภาพทางสังคม ภาษา จำนวนประชากร การศึกษา ศาสนา การแต่งกาย อาชีพ ประเพณี และข้อมูลอื่นๆที่มีผู้เคยศึกษาและรวบรวมไว้

2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการติดต่อสอบถามจากบุคคลในพื้นที่ ถึงสภาพทั่วๆไปของชุมชนในปัจจุบัน และสอบถามถึงผู้ที่มีความรู้ความสามารถในเรื่องของเพลงพื้นบ้านมอญบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี จากนั้นติดต่อพ่อเพลงแม่เพลง เพื่อบันทึกการแสดงเพลงพื้นบ้าน และบทสัมภาษณ์ต่างๆที่เกี่ยวข้อง บันทึกลงในแถบบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพเคลื่อนไหว

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลในเชิงพรรณนา ในด้านต่างๆต่อไปนี้

1. ประวัติความเป็นมา

1.1 ประวัติความเป็นมาของชาวมอญบางขันหมาก

1.2 ประวัติแม่เพลง

2. สภาพโดยทั่วไปของชาวมอญบางขันหมาก

2.1 สภาพแวดล้อม และสภาพบ้านเรือนในปัจจุบัน

2.2 จำนวนประชากรและครัวเรือน

2.3 การศึกษาและการใช้ภาษามอญ

2.4 ศาสนสถานที่ตั้งอยู่ในชุมชนมอญบางขันหมาก

3. วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับเพลงพื้นบ้าน

3.1 วิถีชีวิตและความเป็นอยู่

3.2 วัฒนธรรมการแต่งกาย

3.3 ภาษามอญ

3.4 อาชีพ

3.5 ศาสนา

3.6 ประเพณีและความเชื่อ

3.6.1 ประเพณีสงกรานต์

3.6.2 ประเพณีการเลี้ยงผี

3.6.3 ประเพณีรำผีโรง

3.6.4 ประเพณีออกพรรษา

3.6.5 ความเชื่อเรื่องผี

3.6.6 ความเชื่อเรื่องจุก โก๊ะ แกละ

4. เพลงพื้นบ้าน

4.1 โอกาสในการแสดง

4.2 เครื่องดนตรี

4.3 เนื้อเพลง

4.4 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏบนเนื้อร้อง

5. การวิเคราะห์เพลงพื้นบ้าน

ศึกษาวิเคราะห์เพลงพื้นบ้าน โดยการวิเคราะห์จาก **ทำนองร้อง** ซึ่งแยกตามประเด็น ดังนี้

5.1 รูปแบบของเพลง

5.2 รูปแบบของจังหวะ

5.3 รูปแบบของทำนอง

5.4 บันไดเสียง

สรุปผลการศึกษาวิจัย

ผู้วิจัยได้สรุปผลการศึกษาวิจัยออกเป็น 5 ส่วนคือ

1. ประวัติความเป็นมา
2. สภาพโดยทั่วไปของชาวมอญบางขันหมาก
3. วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับเพลงพื้นบ้าน
4. เพลงพื้นบ้าน
5. การวิเคราะห์เพลงพื้นบ้าน

ประวัติความเป็นมา

ประวัติความเป็นมาของชาวมอญบางขันหมาก

มอญบางขันหมากมาตั้งถิ่นฐานที่เมืองลพบุรีเมื่อใดไม่สามารถระบุได้เพราะไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าอยู่อาศัยหรืออพยพมาที่เมืองลพบุรี ครั้งใดสมัยใด ต่างจากชนชาวมอญในประเทศไทยในท้องถิ่นอื่นๆ ที่มีหลักฐานการย้ายถิ่นฐานแน่ชัด ได้รับพระราชทานที่อาศัยในการอพยพเข้าสยามประเทศในแต่ละครั้ง แต่สันนิษฐานได้ว่าน่าจะอยู่ก่อนปีพุทธศักราช 2393 ซึ่งน่าจะอพยพมาก่อนหน้านี้

ชาวมอญบางขันหมากเองนั้นมีความเชื่อว่าตนอพยพต่อเนื่องมาจากที่สามโคก ปทุมธานี อยุธยา และจากที่อื่นๆ เพราะมีรกรากและเครือญาติที่ยังสามารถติดต่อและสืบเชื้อกันอยู่ บ้างอ้างว่าได้รับการบอกเล่าจากบรรพบุรุษของตนว่าอพยพมาจากเมืองมอญโดยตรง โดยเดินทางมาเป็นจำนวนมากตามแม่น้ำสายหลักบางกลุ่มเห็นว่าถิ่นฐานบางแห่งเหมาะสมอุดมสมบูรณ์ก็ตั้งรกรากที่นั่น บางส่วนก็อพยพต่อไปเรื่อยๆ จนมาตั้งรกรากที่ลพบุรี มอญที่บางขันหมากบางส่วนอาจจะอพยพมาจากเมืองมอญโดยตรงตามคำบอกเล่าของบรรพบุรุษก็ได้และเมื่อมาอยู่ที่ลพบุรีแล้วเห็นว่าอุดมสมบูรณ์ดีก็ชักชวนพี่น้องชาวมอญที่ตั้งรกรากถิ่นฐานอื่นๆ มาอยู่ที่ลพบุรีด้วยกัน การย้ายถิ่นฐานที่อาศัยไปอยู่ในที่ต่างๆ ของชาวมอญบางขันหมากมีหลาย

สภาพโดยทั่วไปของชาวมอญบางขันหมาก

1. สภาพแวดล้อม และสภาพบ้านเรือนในปัจจุบัน

ปัจจุบันหมู่บ้านมอญบ้านบางขันหมากตั้งอยู่สองฟากฝั่งแม่น้ำลพบุรี และริมถนนสายลพบุรี – สิงห์บุรี ตั้งแต่หลักกิโลเมตรที่ 2-4 ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี หมู่บ้านนี้ห่างอยู่จากตลาดเมืองลพบุรี (ตลาดท่าโพธิ์) ราว 2 กิโลเมตร

แต่เดิมชาวมอญอาศัยอยู่เฉพาะสองฟากแม่น้ำลพบุรี และจะสร้างบ้านเรือนอยู่อย่างหนาแน่นทางฝั่งขวาของแม่น้ำ ทั้งนี้เพราะพื้นที่ทางฝั่งขวาดอนกว่าฝั่งซ้าย ชาวมอญที่อยู่อาศัยอยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำและได้รับความเดือดร้อนน้อยกว่าพวกที่อยู่อาศัยทางฝั่งซ้าย นอกจากนั้นพวกมอญมีคติความเชื่อในการสร้างบ้านเรือนจะนิยมหันหน้าไปทางทิศเหนือ ฉะนั้นหากได้สร้างบ้านเรือนอยู่ทางฝั่งขวา นอกจากหน้าบ้านจะหันหน้าลงสู่แม่น้ำและใช้ประโยชน์จากแม่น้ำได้สะดวกแล้วหน้าบ้านยังจะหันไปสู่ทางทิศเหนืออันสอดคล้องกับคติความเชื่อของหมู่บ้านอีกด้วย ในทางตรงกันข้ามหากสร้างบ้านเรือนอยู่ทางฝั่งซ้ายจะต้องหันหน้าบ้านไปยังทิศใต้ ซึ่งเป็นทิศที่ขัดต่อความเชื่อในการสร้างบ้านเรือนให้หันหน้าบ้านไปทางทิศนั้น ซึ่งชาวมอญที่มีความจำเป็นต้องสร้างบ้านเรือนริมฟากแม้น้ำฝั่งดังกล่าวเช่นกัน ก็ได้ดัดแปลงให้หลังบ้านหันสู่แม่น้ำ ส่วนหน้าบ้านหันไปทางทิศเหนือ

2. จำนวนประชากรและครัวเรือน

การแต่งงาน คนไทยเชื้อสายมอญไม่นิยมเป็นโสดจนอายุมาก แต่ก็ยังมีคนไทยเชื้อสายมอญหลายคนที่ครองโสดจนเกินวัยแต่งงาน การแต่งงานส่วนใหญ่จะแต่งเมื่อหญิงมีอายุระหว่าง 17-20 ปี เป็นการแต่งงานในหมู่คนไทยมอญด้วยกัน ลักษณะที่น่านิยมในระบบครอบครัวชาวมอญนี้คือ ยังคงยึดถือกับระบบสมรสแบบที่เรียกว่า monogamy คือ หญิงชายจะมีคู่สมรสได้เพียงหนึ่งเดียวและถืออย่างเคร่งครัด

มีจำนวนประชากรทั้งหมด 5,565 คน และมีจำนวนครัวเรือน 1,727 ครัวเรือน

3. การศึกษาและการใช้ภาษามอญ

คนมอญในหมู่บ้านบางขันหมากเขียนและอ่านภาษามอญไม่ได้ และสำรวจพบว่าทั้งหมู่บ้านมีผู้อ่านออกและเขียนภาษามอญได้ไม่เกิน 10 คน สำหรับการพูดภาษามอญนั้นสามารถพูดได้ทุกคน แม้กระทั่งเด็กและหากชาวมอญผู้ใดมีคู่สมรสเป็นคนไทยและเข้าไปอยู่ในหมู่บ้านก็จะสามารถพูดและเข้าใจภาษามอญได้ในที่สุด และไม่นิยมใช้ภาษาไทยใน หมู่บ้าน ด้วยเหตุนี้จึงพบว่ายังมีผู้หญิงมอญสูงอายุหลายคนที่พูดภาษาไทยไม่ชัดเพราะไม่ค่อยมีโอกาสพูดภาษาไทย

4. ศาสนสถานที่ตั้งอยู่ในชุมชนมอญบางขันหมาก

วัดเป็นศูนย์กลางชุมชนแต่เพียงแห่งเดียว ภายในวัดจึงมีศาลาการเปรียญ ศาลาเรียน ขนาดใหญ่เป็นที่ประชุม พบปะของชาวมอญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประกอบด้วยวัดทั้งหมด 4 วัด ได้แก่ **วัดอัมพวัน วัดโพธิ์ระหัต วัดกลาง และ วัดราษฎร์ศรัทธาทำ** แต่ละวัดมีระยะห่างกันพอสมควร (ประมาณ 600 เมตร)

วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับเพลงพื้นบ้าน

1. วิถีชีวิตและความเป็นอยู่

ชาวบางขันหมากจะตั้งบ้านเรือนอยู่เพียง 7 หมู่บ้านของตำบลบางขันหมากเท่านั้น ประชากรก็มีจำนวนไม่มากนัก ฉะนั้นชาวมอญกลุ่มนี้จึงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เล็กๆ ที่มีลักษณะการรวมกลุ่มกันอย่างเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่นประกอบกับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่มีแม่น้ำล้อมเกือบจะโดยรอบและเป็นท้องทุ่งนา ยากที่ชุมชนอื่นจะเข้ามาข้องเกี่ยวด้วย ชุมชนชาวมอญบางขันหมากจึงยังคงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ตนไว้อย่างเหนียวแน่น

2. วัฒนธรรมการแต่งกาย

ผู้ชายชาวมอญนั้น นิยมนุ่งผ้าโสร่งสวมเสื้อคอกลมผ่าอกและคาดผ้าขาวม้าที่เอว บางคนนิยมสวมกางเกงจีนขาก๊วย ส่วนสตรีมอญนิยมสวม กำไลข้อมือข้อเท้าจนกระทั่งโตเป็นสาว ในงานพิธีงานบุญใหญ่จะสวมสร้อยตัวด้วย ส่วนสตรีสูงอายุ คือเกิน 30 ปีขึ้นไปนิยมไว้ผมมวยเกล้าสูงไว้กลางศีรษะ (ไม่ต่ำมาอยู่ท้ายทอย)

3. ภาษามอญ

ภาษามอญตำบลบางขันหมากไม่มีเสียงวรรณยุกต์ เนื่องจากความสูงต่ำของเสียงไม่เป็นตัวการที่ทำให้ความหมายของคำเปลี่ยนแปลงแต่ประการใด ธรรมชาติของคนมอญไม่นิยมพูดเสียงระดับกลาง ลักษณะพิเศษของภาษามอญอีกประการหนึ่งคือ เสียงในแต่ละพยางค์จะไม่สม่ำเสมอกัน มีลักษณะการเน้นหรือลงน้ำหนักไม่เท่ากัน เป็นลักษณะของการสับหลีก คำซึ่งเป็นพยางค์เดี่ยวจะลงน้ำหนักทุกคำ คำซึ่งมีพยางค์รอง พยางค์หลัก พยางค์รองจะไม่ลงน้ำหนัก เสียงพยางค์หลักจะเป็นพยางค์ที่ลง น้ำหนักเสมอ เป็นต้น

4. อาชีพ

ชาวมอญบางขันหมากนิยมทำอิฐ ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวมอญคือการทำ “อิฐมอญ” นอกจากนี้ยังนิยมประกอบอาชีพจักสาร งานไม้ ทำนา เลี้ยงสัตว์ หาปลา ทอผ้า และปั้นหม้อ

5. ศาสนา

นับถือศาสนาพุทธ

6. ประเพณีและความเชื่อ

วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวมอญบางขันหมากส่วนใหญ่ จะมีจุดศูนย์กลางหรือจุดรวมใจอยู่ที่วัด ในแต่ละปี ชาวมอญบางขันหมากจะมีประเพณีต่างๆที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ ไม่เหมือนกับที่อื่น ตรงที่ จะมีการทำบุญและร่วมทำกิจกรรม ร้องรำทำเพลงกันในแต่ละประเพณีที่เกิดขึ้น โดยประเพณีและความเชื่อที่มีเรื่องของการร้องรำทำเพลง หรือเพลงพื้นบ้านมาเกี่ยวข้องนั้นมีอยู่หลายประเพณีและความเชื่อ ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีการเลี้ยงผี ประเพณีการรำผีโรง ประเพณีออกพรรษา ความเชื่อเรื่องผี และความเชื่อเรื่องจุก โก๊ะ แกละ

เพลงพื้นบ้าน

ผู้วิจัยได้ศึกษาบทเพลงในครั้งนี้ จำนวน 11 เพลง ดังนี้

1. เพลงเรียกผีสุ่มปลา ผีทะนาน หรือผีนางกวัก
2. เพลงเชิญผีสุ่มปลา ผีทะนาน หรือผีนางกวัก
3. เพลงส่งผีสุ่มปลา ผีทะนาน หรือผีนางกวัก
4. เพลงเรียกผีลิงลม
5. เพลงกล่อมเด็ก
6. เพลงโซ๊ะละ
7. เพลงรจนา
8. เพลงฟานฟี่
9. เพลงโมรา
10. เพลงกล่อมบ่อน
11. เพลงบางขันหมาก หาดทราย

สรุปผลการวิเคราะห์

1. ด้านการแสดงและบทเพลง

1.1 โอกาสในการแสดง

ในปัจจุบันการแสดงเพลงพื้นบ้านไม่ค่อยจะมีให้เห็นมากนัก ส่วนมากจะมีในช่วงที่มีงานเทศกาลต่างๆ เช่น เทศกาลสงกรานต์ เทศกาลอกกพรรษา เป็นต้น

เพลงพื้นบ้านชาวมอญบางขันหมากส่วนมากมีรูปแบบการแสดงที่ไม่สลับซับซ้อน มีความเรียบง่าย เช่น การปรบมือประกอบจังหวะ เป็นต้น

1.2 เครื่องดนตรี

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบส่วนมาก จะเป็นการปรบมือในการประกอบจังหวะ และจะมีการใช้เครื่องดนตรีเข้ามาเสริมบ้าง เช่น กลอง 2 หน้า ฉิ่ง ฉาบ

1.3 เนื้อเพลง

เนื้อหาของเพลงจะมีทั้งที่เป็นภาษาไทย และภาษามอญ มีคำประพันธ์ที่ไม่แน่นอน จำนวนคำในแต่ละบทสั้นยาวไม่เท่ากัน คำร้องมีคำสัมผัสระหว่างบท นิยมใช้คำคล้องจองเหมือนบทกลอน

1.4 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเนื้อร้อง

ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในเนื้อร้องของชาวมอญบางขันหมาก มักเป็นเรื่องราวของท้องถิ่น ถ่ายทอดเรื่องราวของวิถีชีวิต ความรัก ความสุขต่างๆ เป็นลักษณะของการขับเกี้ยวกันของหนุ่มสาว

2. ด้านการวิเคราะห์เพลงพื้นบ้าน

เพลงของชนชาวมอญบางขันหมาก จ.ลพบุรี ที่ปรากฏอยู่ในรายงานฉบับนี้ สามารถแกะเสียงร้องออกมาเป็นโน้ตได้อย่างถูกต้อง ทั้งในด้านเสียง รูปแบบ รวมทั้งลักษณะพิเศษของบางเพลงที่จะกล่าวสรุปดังต่อไปนี้

2.1 รูปแบบของเพลง

เพลงพื้นบ้านชาวมอญบางขันหมาก มีความยาวไม่มาก เพลงที่สั้นที่สุดมีความยาว 5 ห้องเพลง คือเพลง “ส่งผีสุ่มผีปลา ผีทะนานหรือผีนางกวัก” และเพลงที่ยาวที่สุดมีความยาว 28 ห้องเพลง ได้แก่เพลง “รจนา”

2.2 รูปแบบของทำนอง

2.2.1 รูปร่างทิศทางของทำนอง บทเพลงส่วนใหญ่ เป็นลักษณะเพลงพื้นบ้านที่ไม่มีการเคลื่อนที่ของทำนองมากนัก ดังจะเห็นได้จากการวิเคราะห์ด้วย รูปร่างลายเส้นของทำนอง ซึ่งเป็นเรื่องธรรมชาติของเพลงพื้นบ้าน ที่จะร้องด้วยความสะดวกปากและสะดวกในการใช้เสียงที่ไม่กระโดดมากเกินไปนัก

2.2.2 ช่วงเสียง บทเพลงพื้นบ้านของชาวมอญบางขันหมาก ส่วนใหญ่จะมีช่วงเสียงปานกลาง

2.2.3 ลักษณะจังหวะของทำนองเพลง บางเพลงเป็นการประพันธ์ที่มีการซ้ำวลีเล็กๆอยู่ภายในบทเพลง มีลักษณะจังหวะของทำนองเพลงคล้ายคลึงกัน แต่มีความแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย ส่วนบางเพลงจะไม่มีการซ้ำวลี เป็นการร้องผ่านไปจนจบ

2.3 รูปแบบของจังหวะ

เพลงส่วนใหญ่ มีลักษณะจังหวะที่มีความเร็วปานกลาง อัตราจังหวะของทุกเพลงสามารถแบ่งเป็นอัตราจังหวะแบบเลขคู่ 4/4

ข้อเสนอแนะเพื่อทำการวิจัยต่อไป

จากการศึกษาวิจัยในเรื่อง เพลงพื้นบ้าน : กรณีศึกษาชาวมอญบางขันหมาก ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมืองจังหวัดลพบุรี ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อทำการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ผู้ที่สนใจสามารถทำการศึกษาวิจัยเพลงพื้นบ้านในแหล่งอื่นๆ ในจังหวัดลพบุรีได้ในลักษณะและแง่มุมเดียวกัน

2. สามารถทำการศึกษาวิจัยในเชิงเปรียบเทียบระหว่างเพลงพื้นบ้านชาวมอญบางขันหมาก กับเพลงพื้นบ้านชาวมอญอื่น หรือเพลงพื้นบ้านประเภทอื่นๆได้

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กาญจนา อินทรสุนานนท์. (2532). การวิเคราะห์รูปแบบเพลงพื้นบ้าน. ใน *วารสารมนุษย์ศาสตร์ปริทรรศน์.* 11(2) : 1-10

_____. (2540). *เทคนิคการขับร้องเพลงไทย.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

_____. (2525). แนวการศึกษาเพลงพื้นบ้าน. ,*ดนตรีไทยมัธยมศึกษาครั้งที่ 8.* กรุงเทพฯ :โรงละครแห่งชาติ

_____. (2536). เพลงพื้นบ้าน. ,*สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับที่ 12.* กรุงเทพฯ : พัฒนาศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ. (2522). *เพลงและการละเล่นพื้นบ้านภาคกลาง.* กรุงเทพฯ: คุรุสภาลาดพร้าว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2530). *การสำรวจเบื้องต้นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว จังหวัดลพบุรี.* ลพบุรี: ลพบุรี ถ่ายเอกสาร.

แก้วกร เมืองแก้ว. (2544). *มังคละ – กรณีศึกษาวงดนตรีพื้นบ้านของนายพรต คชนิล.* ปริญญานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถ่ายเอกสาร.

จุฑามาส เทพเรณู. (2547). *การศึกษาเพลงพื้นบ้านไทยเบิ้ง อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี.* ปริญญานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถ่ายเอกสาร.

เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี. (2542). *สังคีตนิยมว่าด้วยดนตรีไทย (ฉบับปรับปรุง).* ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์

ดวงรัตน์ ทรัพย์ประดิษฐ์. (2544). *พิธีรำเจ้าพ่อของชาวมอญ – กรณีศึกษาดนตรีและพิธีรำเจ้าพ่อของชาวมอญ.* ปริญญานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถ่ายเอกสาร.

ดวงเดือน สดแสงจันทร์. (2544). *การศึกษาเพลงพื้นบ้านของคณะขวัญจิต ศรีประจันต์.* ปริญญานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถ่ายเอกสาร.

เด่นดวง พุ่มศิริ. (2524). *การศึกษาและวิจัยวัฒนธรรมพื้นบ้านในแนวศิลปกรรม.* ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ. กรุงเทพฯ: กองโรงพิมพ์ กรมสารบรรณทหารอากาศ

ถนอมศรี แสงทอง. (2540). *การศึกษาทางร้อยกรองเพลงไทยสำเนียงมอญ.* ปริญญานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถ่ายเอกสาร.

ท้วม ประสิทธิกุล. (ม.ป.ป). *หลักคีตศิลป์.* กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร

เทพสตรี, สถาบันราชภัฏ. (2540). *มอญบางขันหมาก.* ลพบุรี: กรุงไทยการพิมพ์

ธนพร พิทักษ์อุปถัมภ์. (2542). *ศึกษาวิเคราะห์ผลงานเพลงพื้นบ้านของขวัญจิต ศรีประจันต์.* ปริญญานิพนธ์ ศป.ม (ไทยศึกษา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง ถ่ายเอกสาร.

ธนวุฒิ ตั้งสอนบุญ. (2548). เพลงพื้นบ้าน – กรณีศึกษาชุมชนนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร. ปริญญานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถ่ายเอกสาร.

บุปผา ทิพย์สภาพกุล. (2542). รายงานผลการวิจัยเรื่องทรงผมแลเครื่องแต่งกาย กรณีศึกษาชาวไทยรามัญ(มอญ) ตำบลบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี. ลพบุรี: สถาบันราชภัฏเทพสตรี

ปัทมา ขำดี. (2550, 3 พฤศจิกายน). สัมภาษณ์โดย ระพีพร แก้วพลอย ที่บ้านบางขันหมาก

ปัทมา ขำดี. (2550, 10 พฤศจิกายน). สัมภาษณ์โดย ระพีพร แก้วพลอย ที่บ้านบางขันหมาก

ปัทมา ขำดี. (2550, 11 พฤศจิกายน). สัมภาษณ์โดย ระพีพร แก้วพลอย ทางโทรศัพท์

ปัทมา ขำดี. (2551, 5 พฤษภาคม). สัมภาษณ์โดย ระพีพร แก้วพลอย ที่บ้านบางขันหมาก

ประเทือง คล้ายสุบรรณ์. (2528). *ร้อยกรองชาวบ้าน.* พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สุทธิสาร

ประเวศ วะสี. (2537). *วัฒนธรรมกับการพัฒนา.* สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: คุรุสภาลาดพร้าว

ประสิทธิ์ เลียวสิริพงศ์. (2520,ตุลาคม). องค์ประกอบของดนตรี – สิ่งที่ขาดหายไป. ใน การศึกษาเพลงพื้นบ้าน. ใน *วารสารถนนดนตรี.* 1(1) : 9-11

ปรานี วงศ์เทศ. (2525). มองดนตรีไทยในแง่มานุษยวิทยา. ใน *พื้นบ้านพื้นเมือง.* สำนักศิลปวัฒนธรรม, ผู้รวบรวม. กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์

พรรณน์พจน์ ปานทองคำ. (2527) วิถีชีวิตชาวมอญบางขันหมากจังหวัดลพบุรี. ใน*สมบัติไทย* 27, กรุงเทพฯ : กรุงสยามการพิมพ์.

พรรณราย คำโสภา. (2542). *การวิเคราะห์เพลงพื้นบ้านกันตรึมของหมู่บ้านดงมัน จังหวัดสุรินทร์.* ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถ่ายเอกสาร.

พระปัญญา วุฑฒิโก; และคนอื่นๆ. (2550). *มอญบางขันหมาก.* มปพ

ภูธร ภูมะธน; และคนอื่นๆ. (2540). *มอญบางขันหมาก.* ลพบุรี: กรุงไทยการพิมพ์

_____. (2530). *มอญบ้านบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี.* ลพบุรี: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดลพบุรี วิทยาลัยครูเทพสตรี

_____. (2540). *มอญบางขันหมาก ลพบุรี.* หน้า 6. และป้ายนิเทศ ณ ที่ทำการสถานีอนามัย ตำบลบางขันหมาก สำนักงานสาธารณสุข จังหวัดลพบุรี

มนตรี ตราโมท. (2540). *การละเล่นของไทย.* พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: พิฆเณศพริ้นท์ติ้ง

ยุวชนไทยรามัญวัดอัมพวัน. (2551). วัดมอญ. สืบค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2551, จาก http://www.monlopburi.com/montemple.htm

ยุวชนไทยรามัญวัดอัมพวัน. (2551). *อิฐมอญบางขันหมาก.* สืบค้นเมื่อ 17 มิถุนายน 2551, จาก http://www.monlopburi.com/monbrick.htm

ยุวชนไทยรามัญวัดอัมพวัน. (2551). *การแต่งกาย.* สืบค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2551, จาก http://www.monlopburi.com/mon_dresses.htm

ยุวชนไทยรามัญวัดอัมพวัน. (2551). *จุก โก๊ะ แกละ.* สืบค้นเมื่อ 18 มิถุนายน 2551, จาก http://www.monlopburi.com/tradirion_hair.htm

ราชภัฏเทพสตรี,สถาบัน. (2540). *มอญบางขันหมาก*. ลพบุรี : กรุงไทยการพิมพ์

ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน.* กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์

วิวัฒน์ชัย บุญภักดิ์และคณะ. (2530). *ลพบุรี.* ลพบุรี: ม.ป.พ

ศรัญ นักรบ. (2541). *ดนตรีชาวเขาเผ่าเย้า – กรณีศึกษาหมู่บ้านผ่าเดื่อ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย*. ปริญญานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถ่ายเอกสาร.

ศศิธร สมัยกุล. (2547). *เพลงรำโทน – กรณีศึกษาจังหวัดลพบุรี.* ปริญญานิพนธ์ ศป.ม (มานุษยดุริยางควิทยา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถ่ายเอกสาร.

สุมามาลย์ เรืองเดช. (2517). *เพลงพื้นบ้านจากตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี.* ปริญญานิพนธ์ กศ.ม (อุดมศึกษาและการศึกหัดครูวิชาสามัญภาษาและวรรณคดีไทย) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถ่ายเอกสาร.

สุพัตรา สุภาพ. (2528). *สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี.* กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช

สงัด ภูเขาทอง. (2532). *การดนตรีไทยและทางเข้าสู่ดนตรีไทย.* กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์

สุกัญญา ภัทราชัย. (2527). คติชนวิทยาสำหรับครู. ใน *เอกสารประกอบการศึกษาชุดวิชาภาษาไทย 8.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

สุพัตรา สุภาพ. (2540). *สังคมวิทยา.* พิมพ์ครั้งที่ 19. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช

สมศักดิ์ สร้อยระย้า. (2538). *เครื่องเคาะตี.* กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์

สุกัญญา ภัทราชัย. (2540). *เพลงปฏิพากษ์ – บทเพลงแห่งปฏิภาณของชาวบ้านไทย.* กรุงเทพฯ : โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สุจริตลักษณ์ ดีผดุง. (2538). *มอญ – บทบาทด้านสังคมและวัฒนธรรม.* สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท: มหาวิทยาลัยมหิดล

สาคร พรมนิน. (2539). *วิเคราะห์วัฒนธรรมที่ปรากฏในเพลงกล่อมเด็ก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช.* ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถ่ายเอกสาร.

สานิตย์ รัศมี. (2545). *พิธีเสนตั้งบั้ง – กรณีศึกษาเพลงและพิธีกรรมของลาวโซ่ง หมู่บ้านเกาะแรด จังหวัดนครปฐม.* ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถ่ายเอกสาร.

เอนก นาวิกมูล. (2527). *เพลงนอกศตวรรษ.* พิมพ์ครั้งที่ 3. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: คุรุสภาลาดพร้าว

อารีรัตน์ เรืองกำเนิด. (2543). *การศึกษาวงโหม่งครึ่ม – ดนตรีสำหรับงานศพในจังหวัดชุมพร.* ปริญญานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถ่ายเอกสาร.

อังคณา ใจเหิม. (2538). *การวิเคราะห์ดนตรีพื้นเมืองเหนือ.* ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถ่ายเอกสาร.

ภาคผนวก

แบบสัมภาษณ์
แม่เพลงพื้นบ้านมอญ บางขันหมาก จังหวัดลพบุรี
วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ก.แบบสัมภาษณ์ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับแม่เพลง

ชื่อ.....นามสกุล.....
สถานภาพ O โสด O สมรส O หย่า มีบุตรจำนวน.....คน
เกิดปี พ.ศ.....ปัจจุบันอายุ.....ปี
อยู่บ้านเลขที่.....หมู่.....ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี
อาชีพปัจจุบัน.....
เพลงพื้นบ้านที่สามารถร้องได้
.....
.....
เริ่มฝึกหัดร้องเพลงใดเป็นเพลงแรก.....
ใครเป็นผู้ฝึกสอนให้ร้องเพลง.....
ใช้เวลาฝึกซ้อมนานเท่าไร.....
วิธีการฝึก.....
ในครอบครัวท่านมีใครร้องเพลงพื้นบ้านบ้าง.....
เนื้อเพลงที่ใช้ขับร้อง เก่าที่มีอยู่แล้ว เพลงที่ตนเองแต่งขึ้น เพลงใหม่คนอื่นแต่ง
ถ้ามีการแต่งเพลงหริอทำนองใหม่มีวิธีการอย่างไร.....
.....
.....
ประสบการณ์ในการแสดงเพลงพื้นบ้าน.....
.....
ท่านมีความรู้สึกอย่างไรที่ตัวท่านเองสามารถร้องเพลงพื้นบ้านได้.....
.....
ท่ายเคยได้รับรางวัลหรือยกย่องจากใครบ้าง และเมื่อไร.....
.....

ท่านเคยไปแสดงการละเล่นพื้นบ้านที่ใดบ้าง.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรบ้างเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านที่ท่านได้ร้องในปัจจุบัน.....
.....
.....
ท่านมีแนวทางในการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านอย่างไรบ้าง.....
.....
.....

ข. แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับเพลงและการแสดง

ชื่อเพลง.....
โอกาสในการแสดง.....
.....
.....
เครื่องดนตรี.....
เนื้อเพลง.....
.....
.....
.....
.....
ลักษณะของการเล่นเป็นอย่างไร.....
.....
.....
.....
.....

ก่อนการละเล่นมีการเตรียมตัวอย่างไร.....
.....
.....
มีพิธีกรรมก่อนหรือหลังการละเล่นอย่างไรบ้าง.....
.....
.....

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาวระพีพร แก้วพลอย
วันเดือนปีเกิด	3 ตุลาคม 2527
สถานที่เกิด	เขต-แขวงราษฎร์บูรณะ จังหวัดกรุงเทพมหานคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	96/155 ม.3 เขต-แขวงบางบอน จังหวัดกรุงเทพมหานคร
ตำแหน่งหน้าที่การงานในปัจจุบัน	ครูสอนวิชาขับร้อง (Popular Singing)
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนดนตรียามาฮ่า สาขาประชาอุทิศ
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2541	จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี
พ.ศ.2544	จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี
พ.ศ.2548	ครุศาสตร์บัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
พ.ศ.2551	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (มานุษยดุริยางควิทยา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร